

БІБЛІОТЕКА ГУШУЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ

Спогад

ХРЕСТОМАТІЯ З ГУШУЛЬСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ

Бібліотека журналу «Гуцульська школа»
Науково-дослідна лабораторія
«Гуцульська етнопедагогіка і гуцульщинознавство»

ФЛОЯРА

Хрестоматія з гуцульського фольклору

«Писаний Камінь»
Косів — 1999

ББК 82.3 (4 УКР)

П 23

Навчальний посібник для середніх навчальних закладів

«Флояра» — перша хрестоматія з гуцульського фольклору, адресована вчителям та учням шкіл регіону. У ній зібрано зразки усної народної творчості різних жанрів — колискові пісні, казки, легенди, лекази, прислів'я і приказки, загадки, коломийки, співанки-хроніки, колядки — всього 364 твори, які відповідають як віковим особливостям школярів, так і завданням їх морального, національно-патріотичного, естетичного виховання. Посібник спонукає до збиранцької та пошукової роботи. Його можуть використовувати класоводи, вчителі української мови та літератури, історії, народознавства, а також класні керівники й вихователі. Посібник доповнює «Бібліотеку гуцульської школи» для вивчення гуцульщинознавства.

Автор-упорядник *Igor ПЕЛИПЕЙКО*

Рецензенти: кандидат філологічних наук, доцент Микола Лесюк,
учитель-методист Марія Лосюк

Друкується відповідно до рішення видавничої ради Науково-методичного центру «Українська етнопедагогіка і народознавство» АПН України і Прикарпатського університету ім. В. Стефаника

Посібник видано за фінансового сприяння Міжнародного фонду «Відродження», Косівської районної ради та районної державної адміністрації, управління освіти Івано-Франківської обласної державної адміністрації.

ISBN 966-7351-11-4

© Ігор Пелипейко, 1999,
статті, упорядкування
© Ольга Яремчук, 1999,
художнє оформлення

Вступні відомості

УСНА СЛОВЕСНІСТЬ НАШОГО КРАЮ

Фольклор — це саме життя.

Микола Лисенко

На уроках літератури ви дізналися, що, крім творів, авторами яких є письменники, тобто люди, для яких література стала професією, існують ще й словесні твори, автори яких невідомі. Ці твори передаються із вуст до вуст, від покоління до покоління. Відбувається відбір, і в пам'яті людей залишається лише те, що найсильніше зачіпає їх розум та почуття, те, що складене найбільш додадно, майстерно, має бездоганну форму й найкраще запам'ятується. Це фольклор, тобто усна словесність, або уснopoетична народна творчість, або народна поетична творчість. У всіх цих назвах підкреслюється словесний характер народної творчості. А саме слово «фольклор» — англійське і означає буквально «народні знання».

Існують і поняття «музичний фольклор» (народна музика), «хореографічний фольклор» (народний танець). Ми ж ведемо мову саме про словесний фольклор.

Фольклор був і є в кожного народу, він почав існувати, мабуть, разом із появою мови, в незапам'ятні часи. Славиться своєю уснopoетичною творчістю Україна і її чарівна гірська закутина — Гуцульщина.

У нашому краї фольклор — це не словесна пам'ятка давнини; ні, він живе постійно, супроводжуючи нас упродовж усього життя. Він побутує у тих жанрах, що й повсій Україні: це прислів'я, приказки, загадки, казки, легенди й перекази, бувальщини, народні оповідання, піс-

ні. Але зміст цих уснopoетичних творів має свої особливості: у них так чи інакше відображені чудова і водночас сурова природа, складна історія Гуцульщини, особливості господарювання, нелегке життя й побут українців-горян, яких звуть гуцулами. Є у нас жанри, які в інших регіонах України зустрічаються рідше або й зовсім не зустрічаються. Це коломийки, співанки. А такий вид народної поезії, як думи, у наших горах чомусь не прижився.

Велика поширеність фольклору на Гуцульщині не випадкова. Майже до половини ХХ століття переважна більшість горян була неписьменною. Тож їх природний потяг до гарного й мудрого слова задовольняла тільки усна словесність. Гуцули, через гірські умови, дуже багато часу проводили у вузькому колі родини чи нечисленних товаришів праці, а часто й у цілковитій самотині. Приміром, від сходу до заходу сонця єдиним «товариством» полонинського пастуха були й є вівці чи худоба. Дуже часто самотніми залишалися на газдівстві й жінки, бо мужчини то сіно косили, то ліс рубали, то дараби сплавляли чи пастушили в полонині, а то й цілу зиму проводили в зимарці коло худоби. А до сусідів у горах і тепер не завжди близько, а давніше й поготів. Самотня людина знаходить розраду в пісні, що спізвучна її настрою. А коли не має з ким поділитися почуттями, переживаннями, то виливає їх у власній пісні. Гуцул не лише охоче сприймає створене іншими, а й сам залюбки творить усну поезію.

Гуцули завжди відзначалися любов'ю до дітей, дбали про гарне виховання їх. Діти в минулому здебільшого школи не відвідували, але своєрідним підручником для них був фольклор; разом з особистим прикладом батьків прислів'я, приказки, казки, загадки, колисанки, перекази виховували у гуцулят чесність, порядність, працьовитість, волелюбність, почуття людської гідності, любов до рідного краю.

Гуцули завжди були побожними. Молилися вранці і ввечері. Та існувало повір'я, що рівноцінними молитві є цікава розповідь, казка чи навіть розгадування загадок перед сном. З цього бачимо, як високо цінували горяни словесне мистецтво.

Змінилися часи, багато в чому й умови життя. У побут увійшли книжки, газети, радіо, телебачення. Та незмінною залишилася любов верховинців до образного, влучного, мудрого поетичного слова, в якому втілюється душа народу.

- * *Що таке фольклор?*
- * *Яке походження цього слова і що воно означає в буквальному перекладі?*
- * *Які обставини сприяли збереженню і розвиткові уснопоетичної творчості на Гуцульщині?*
- * *Яку роль відігравав фольклор у вихованні дітей у гуцульських родинах?*
- * *Поцікався, чи знають твої рідні, знайомі якісь фольклорні твори (прислів'я, казки, пісні, загадки тощо).*

ФОЛЬКЛОРИСТИ НА ГУЦУЛЬЩИНІ

Хоч і кажемо, що фольклор поширюється усно, та це не зовсім точно. Десять із першої третини XIX століття почали записувати гуцульський фольклор люди, що цікавилися цим краєм, його історією, мешканцями гір. Тож сьогодні багато творів гуцульської усної словесності ми можемо не лише почути, а й прочитати в численних збірках, що з'явилися завдяки праці фольклористів, тобто

Яків Головацький

збирачів і дослідників фольклору. Згадаймо найвидатніших із них.

Яків Головацький (1814-1888) був священиком, згодом професором університету. У молодості разом з Маркіяном Шашкевичем та Іваном Вагилевичем належав до «Руської Трійці» — гуртка, який ставив за мету творення в Галичині літератури народною мовою. Першою спробою стала книжка «Русалка Дністровая» (1837). Я.Головацький багато мандрував горами, близько п'яти років був священником у с. Микитинцях на Косівщині, і ці нагоди використав для збирання фольклору. Згодом переїхав до Росії. У 1878 р. у Москві видав чотиритомну збірку «Народные песни Галицкой и Угорской Руси», куди увійшло багато пісень, записаних на Гуцульщині.

Видатним фольклористом був «буковинський соловій» Юрій Федъкович (1834 — 1888).

Збирали гуцульський фольклор Іван Франко (1856 — 1916) та його товариш родом із Косова Михайло Павлик (1853 — 1915). Багато прислів'їв і приказок, записаних у нашему краї, І. Франко вмістив у великій чотиритомній збірці «Галицько-русські приповідки» (1905 — 1910).

Гімназійний професор зі Станіславова Юліан Целевич (1843 — 1892) має великі заслуги у збиранні фольклору про опришків, зокрема Олексу Довбуша, Василя Баюрака.

Величезну роботу щодо збирання фольклору провів на Гуцульщині Володимир Гнатюк, учений-академік (1871 — 1926). Він зібрав і видав три томи коломийок, де вмі-

щено близько 10 тисяч цих творів. Крім того, завдяки йому побачили світ «Народні оповідання про опришків», три томи народних розповідей про різні міфічні, надприродні істоти («нечисту силу», мавок, лісовиків тощо). Помічниками вченого були учитель Лука Гарматій (Голови), Петро Шекерик-Доників з Жаб'я та інші.

Володимир Шухевич (1849 — 1915), видатний учений, педагог і громадський діяч, — автор п'ятитомної праці «Гуцульщина» (1899

— 1908). У ній він вмістив сотні коломийок, співанок, колядок, зібраних ним самим та добровільними помічниками: вчителями Миколою Колцуњаком (Яворів), Олексою Іванчуком (Річка), дружиною священика з Космача Климентиною Лисинецькою та іншими.

Багато фольклорних матеріалів зібрав учитель Антін Онищук (1883 — 1937), зокрема з демонології, народного гуцульського календаря.

Визначним фольклористом був гуцул із Жаб'я Петро Шекерик-Доників (1889 — ?). Він, як і А. Онищук, став жертвою репресій з боку комуністичного режиму.

Займався фольклористикою і Михайло Ломацький (1886 — 1968), який учителював у с. Головах. Згодом він використав пісні, перекази, легенди гуцулів у багатьох творах, присвячених цьому краєві, які він написав в еміграції, у Німеччині.

Збирали гуцульський фольклор у минулому столітті і вчені інших народів, зокрема поляки Вацлав Залеський, Оскар Кольберг, німець Раймунд Кайндель, чех Франтішек Ржегорж.

Володимир Гнатюк

Володимир Шухевич

Яківчук (автор 19 книжок з фольклору та етнографії).

На Рахівщині сотні народних коломийкових творів опублікував Василь Піпаш-Косівський. Збирачкою і водночас творцем фольклору була Параска Плитка-Горицвіт з Криворівні (1927 — 1998) — жінка надзвичайно талановита, на долю якої випали і німецька примусова праця, і радянські концтабори, але високого духу її ніщо не змогло зламати. Безліч народних творів знає та й сама їх складає Роман Кумлик з Верховини, який, до того ж, є й музикантом-віртуозом.

Відомий учений, професор, доктор філологічних наук Олексій Дей (1921 — 1986) досліджував фольклористичну діяльність М. Павлика, І. Франка, В. Гнатюка, він упорядкував великі збірники гуцульського фольклору.

До фольклористичної праці залучаються студенти Львівського, Прикарпатського, Ужгородського та Чернівецького університетів.

Уснopoетичні народні твори з'являються на сторінках газет, що видаються на Гуцульщині, а також у журналах «Гуцульщина», «Писанка» (Верховина), «Гуцульська школа»

Чимало зроблено фольклористами і за останні 30-40 років. Багато томів уснopoетичних творів записав відомий письменник Степан Пушик. Понад дві тисячі прислів'їв, приказок, прокльонів, переказів опублікував краєзнавець з Яремчі Роман Киселюк. На Буковині плідно трудяться фольклористи Микола Зінчук, Михайло Іванюк (опублікував народні перекази про різні населені пункти, колядки, дитячі ігри), Авксентій

ла» (Яворів), «Зелені Карпати» (Рахів).

Має слухність письменник і фольклорист Степан Пушкін, високо оцінюючи значення праць збирачів уснотворчої творчості:

*Він про любов й про славу предків наших
Записує легенди та пісні
Для того, щоб не бути учораши нім
У нинішньому й завтрашньому дні.*

- * Поцікавтеся, чи є в шкільній, сільській, районній бібліотеках збірники фольклору, зокрема гуцульського. А у твоїй домашній бібліотеці?
- * Дізнайтесь, чи є у вашому населеному пункті або в районі люди, які збирають фольклор. Якщо такі є, то влаштуйте зустріч з ними.
- * Почніть збирати бібліотечку фольклору: збірники, окрім публікацій в газетах, журналах.

I ТИ МОЖЕШ СТАТИ ФОЛЬКЛОРИСТОМ!

Звичайно ж, не вченим-фахівцем, а любителем-початківцем. Збирати фольклор — це цікаве заняття, не менш захоплююче, ніж збирання грибів чи риболовля, туризм чи спорт, колекціонування звукозаписів чи поштових марок.

Збирати варто всі роди фольклорних творів. Але, залежно від своїх зацікавлень, можеш зупинитися на декількох чи навіть одному, наприклад, прислів'ях і казках чи коломийках.

Від кого записувати фольклор? Насамперед варто пошукати його носіїв (так називають людей, що знають уснopoетичні твори) у своїй родині. Мама може згадати колискову, яку співала тобі до сну. Бабуся напевно знає не одну казку чи співанку. Дідусь розповість про давні події і славних людей нашого краю, про цікаві випадки з життя. А є ще більшій дельта родина, сусіди, знайомі. Не кожен з них отак зразу захоче тратити час, щоб задоволити твоє прохання. Але коли члено, ввічливо попросиш, поясниш, що хочеш пізнати народну мудрість, дізнатися, чим жили твої предки, що їх радувало чи смутило, перейняти від них розуміння краси рідної мови, чарівної гуцульської говірки, чи скажеш просто, що це тебе цікавить, то багато хто охоче піде тобі назустріч і знайде час для цієї справи.

Але найпершим носієм фольклору, з вуст якого можеш записати перлинки народної творчості, є ... ти! Пошукай на поличках своєї пам'яті, і обов'язково згадаєш і не одну казку, почуту від мами чи бабусі, і цікаві загадки, і коломийки, і перекази про опришків, і мудрі прислів'я... Все, що запам'яталося не з книжок, а з вуст родини й односельців. Запиши спочатку від себе, а потім звертайся до інших. Можеш навіть показати: гляньте, тут записано те, що знаю я, але цього мало, хочу знати більше! Хто ж тоді тобі відмовить?

Як записувати? Особа, від якої записуєш, мусить розповідати повільно, іноді повторюючи, щоб записувач нічого не пропустив і не перекрутів. Якщо є можливість, то добре записати на диктофоні чи магнітофоні, а потім уже перенести запис на папір.

Запис треба робити не в зошиті, а на окремих листках. Якщо це невеликий твір — прислів'я, загадка, коломийка — то записуй на невеликих картках, причому на кожній картці — лише один твір. Якщо твір великий

(казка, легенда, співанска), то записувати слід на декількох пронумерованих листках.

Всі записи робляться лише на одному боці листка, простим олівцем або ручкою, чітко, виразно, без скорочень, ліворуч залишається поле завширшки 2,5-3 см.

Записуючи, не додержуй правил правопису, пиши так, як чуєш, на всіх словах, крім односкладових, став знак наголосу. Не забувай вживати букву г ! Ось приклад такого запису.

Увечер ни можна лєгати спати близ молитвий, а єк си хтос ни молит, то треба бодай каску сказати або икус загатку загадувати. А хто лєгат спати ни молічіси ані каску ни кажучи, ци загатки ни загадуючі, спит єк сніп, то ид такій хаті уночі приходить упирі іс кітликами и ногями тай лізут кріз величне вікно в хату д газді.

Коли фольклорні твори друнують, то наближають їх написання до вимог орфографії, але все ж залишають найхарактерніші особливості говірки.

Кожен записаний твір повинен мати паспорт, де вказано, хто, від кого, коли й де його записав, наприклад:

Записав Іван Іванюк 15 липня 1998 р. в с. Шешори від Марії Михайлівни, 1929 р.н., селянки, освіта 7 класів,

Такого роду запис треба робити на кожному листку, карточці чи в кінці більшого за обсягом запису. Якщо то пісня, що виконується за певних обставин (наприклад, лише на весіллі), то треба про це зробити помітку.

Записи доцільно складати в папки або за жанрами (окремо прислів'я і приказки, загадки, казки, коломийки тощо), або окремо записи від кожного інформатора («Записи від Марії Михайлівни», «Записи від Миколи Іванюка» тощо). Це буде первинний фонд. Користуючись ним, ти можеш складати рукописні збірки за темами чи жанрами («Коломийки; співанки та перекази про історію краю», «Народ про красу рідної землі» і т.п.), переписуючи їх за

певним порядком у зошиті чи альбомі.

Як бачиш, то не так просто — збирати фольклор. Але труднощів не бійся. Ця робота принесе тобі велике задоволення і не меншу користь, до того ж — викличе у дорослих повагу до тебе, бо люди завжди шанують того, хто робить корисну справу не задля особистого лише, а й задля загального добра. Такою саме справою є й фольклористика.

Тож успіхів тобі на цій ниві!

Із скарбниці гуцульського фольклору

Уміщені в цій книжці фольклорні твори — це лише декілька краплинок із безмежного моря народної поезії. Упорядник намагався показати якомога ширше різноманітність жанрів і тем, а також подати уснopoетичні твори з усіх трьох частин Гуцульщини: буковинської, галицької та закарпатської.

Гуцульські говорки відзначаються своєрідною вимовою. Різні записувачі по-різному передають її особливості: одні намагаються відбити їх найточніше, а інші стирають їх, користуючись загальноприйнятым правописом. Ці різні способи передачі фонетичних особливостей уснopoетичних творів збережено в цій книжці. Тож, натрапивши на написання

*Та я піду в полонину та в полониночку,
Та ни найду вівчєрика, найду тилиночку, —*

не поспішайте виправляти «помилки». Але й не думайте, що й вам дозволяється у вправах, творах і диктантах писати «ни» замість «не», «вівчєр» замість «вівчар» чи ставити м'який знак після шиплячих. Адже навчання проводиться не говоркою, а літературною мовою — єдиною для всієї України. Цю мову створили наші письменники, вчені, журналісти, педагоги, запозичуючи з територіальних діалектів ті звуки, слова та їх форми, які вважали найдосконалішими. Процес збагачення літературної мови за рахунок діалектів і говорок продовжується. Тож не слід зверхньо ставитися до своєї гуцульської говорки: вона живила і живить літературну мову, як маленькі потічки живлять бистроводний Черемош.

КОЛИСКОВІ ПІСНІ (КОЛИСАНКИ)

Колисанки — це, мабуть, найщиріші й найзворушилівіші з наших пісень. Колискова пісня має магічну роль: вона відганяє лиxo, оберігає дитину від зла. Малятко ще не вміє розмовляти, не розуміє слів, що їх промовляє піснею мама; але воно всім своїм єстеством відчуває в тих ніжних, лагідних звуках безмежну любов тієї, що його породила, готовність ненъки віддати все, навіть саму себе заради добра й щастя дитини. Дитя затихає, усміхається, спокійно засинає... Хоча колисанки часом не вільні й від материнської тривоги за долю дитини. Нерідко мама ділиться з немовлям своїми клопотами, турботами, і їй стає легше на серці, вона вірить, що дитя зрозуміло її й співчуває їй. Отож колискові пісні — то не просто засіб присипляння. Це високопоетичні твори, що розкривають усю красу материнської душі, глибину материнської любові. Щаслива та дитина, яка немовлям чула материнську пісню. Щаслива й мама, яка знає колисанки. На жаль, цим сьогодні може похвалитися не кожна мати... Дівчатка, запам'ятовуйте колискові пісні, вони принесуть

немало радості і вам, і вашим діткам, адже кожна з вас
мріє колись стати мамою! Але чому лише дівчатка? Хіба
татусеві заборонено переливати свою любов до дитини в
пісню? Колискові пісні збагачують духовно всіх.

Тож знайомтеся з колисанками гуцульського краю.
Більшість із них складені коломийковим розміром і спі-
ваються на коломийкові мелодії неголосно, ніжно, в по-
вільному темпі.

А на дубі кора груба,
на вербі тоненька.
Щоби-с спала, не плакала,
дитино маленька.
Щоби-с спала, не плакала,
та й не голосила,
цілу нічку тебе мамка
на руках носила.

Гойта, люлю, дитиночко,
я тебе колишу.
Закі не вснеш, не виростеш,
я тебе не лишу.
Поки не вснеш, не виростеш,
не підеш ногами,
не принесеш мамці своїй
води коновками.

Гойта, люлю, дитиночко,
я тебе люляю.
Через твоє люляннячко
роботи не маю.

Гойта, люлю, дитиночко,
я тебе колишу,
а як прийде темна нічка,
я тебе не лишу.

Гойта, люлю, дитиночко,
я тебе колишу,
поки не вснеш, не виростеш,
я тебе не лишу.

А я тебе, дитиночко,
колишу, співаю,
я на тебе, дитиночко,
всю надію маю.

Не плач, дою, не плач,
киця принесе колач.
Вона недалеко, на мостику,
несе колача на хвостику.

А-а-а, ззіла ґава барана,
а єгничку пси, пси,
ти, дитино, спи, спи.

Ту-ту-ту-ту, де-с була?
Ту-ту-ту-ту, вівці пасла.
Ту-ту-ту-ту, що-с запасла?
Ту-ту-ту-ту, горнец масла.
Ту-ту-ту-ту, де-с поділа?
Ту-ту-ту-ту, киця ззіла.
Ту-ту-ту-ту, нашо-с дала?
Ту-ту-ту-ту, кашель мала.

Колишеться колисочка
сама яворова,
колишеться в колисочці
дитинка здорова.
Колишеться колисочка —
ворізки з паперу,
колишеться в колисочці
маленький ангелик.
Колишеться колисочка
від печі до вікон,
колишеться в колисочці
мамчина потіха.
Колишеться колисочка
аж попід стелину,
колишеться в колисочці
маленька дитина.
Та я тебе, дитиночко,
колишу, колишу,
як ти заснеш, дитиночко,
то я тебе лишу.
Як ти заснеш, дитиночко,
як ти будеш спати,
то я піду на городчик
фасульки сапати.
Вісапаю я фасульки,
бурачки підгорну,
тоді свою дитиночку
до серця пригорну.
Пригорну тя, мій синочку,
в личко поцілую,
переберу в повзуночки
та й тя нагодую.
Знов поставлю в колисочку.

та й буду люляти.
Засни, засни, мій синочку,
бо треба йти прати.
Ой, віперу пеленочки,
повішу сушити
та й побіжу я до стайні
маржинку вбходити.
Ой, повбходжу я маржинку,
наношу водички
та й накладу ватерочку
вечерю варити.
Діток своїх нагодую
та й покладу спати.
Сама ляжу із краєчку,
буду спочивати.
Та я тебе, дитиночко,
колишу, люляю.
Як ти заснеш, дитиночко,
то й я задрімаю.
Та я свою дитиночку
поцілую в щічку,
щоби спала, не плакала
усю Божу нічку.

Гайта-люлі, дитиночко,
маленька, маленька,
урваласі під тобою
ворізка тоненька.
Не жєль мені за ворізков,
що вона сі врвала,
лиш жєль мені за дитинков,
що маленька впала.
Гайта-люлі, дитиночко,

ти маленьке дите,
прииде мамка, поплекає
ще й перепов'є тє.
Гайта-люлі, дитиночко,
маленька, маленька,
будеш спати, не плакати —
встанеш здоровенька.

* * *

Ой, спи-то ти, дитиночко,
маленька, маленька.
Чи всім людям, чи лиш мамці
така приємненька?
Я покладу колисочку
в саду на сливочку,
буде вітер повівати,
колиску хитати.
Буде вітер повівати,
колиску хитати,
буде моїй дитиночці
веселенько спати.

* * *

Я дитину приколишув,
я дитину лишув,
сама піду поліг гребсти,
грушечку ти стресув.
Ой, колишув дитиночку,
колишув, колишув,
та я твої красні вічка
на папері пишув.
Та ой, люлю-люлю-люлю,
колиска новенька.
Та й виспися — висипайся,
дитинко маленька.

та й буду люляти.
Засни, засни, мій синочку,
бо треба йти прати.
Ой, віперу пеленочки,
повішу сушити
та й побіжу я до стайні
маржинку вбходити.
Ой, повбходжу я маржинку,
наношу водички
та й накладу ватерочку
вечерю варити.
Діток своїх нагодую
та й покладу спати.
Сама ляжу із краєчку,,
буду спочивати.
Та я тебе, дитиночко,
колишу, люляю.
Як ти заснеш, дитиночко,
то й я задрімаю.
Та я свою дитиночку
поцілую в щічку,
щоби спала, не плакала
усю Божу нічку.

Гайта-люлі, дитиночко,
маленька, маленька,
урваласі під тобою
ворізка тоненька.
Не жель мені за ворізков,
що вона сі врвала,
лиш жель мені за дитинков,
що маленька впала.
Гайта-люлі, дитиночко,

ти маленьке дитє,
приайде мамка, поплекає
ще й перепов'є те:
Гайта-люлі, дитиночко,
маленька, маленька,
будеш спати, не плакати —
встанеш здоровенька.

* * *

Ой, спи-то ти, дитиночко,
маленька, маленька.
Чи всім людям, чи лиш мамці
така приємненька?
Я покладу колисочку
в саду на сливочку,
буде вітер повівати,
колиску хитати.
Буде вітер повівати,
колиску хитати,
буде моїй дитиночці
веселенько спати.

* * *

Я дитину приколишув,
я дитину лишув,
сама піду поліг гребсти,
грушечку ти стресув.
Ой, колишув дитиночку,
колишув, колишув,
та я твої красні вічка
на папері пишув.
Та ой, люлю-люлю-люлю,
колиска новенька.
Та й виспися — висипайся,
дитинко маленька.

Худ. Михайло Мороз. *Материнство*.

* * *

Ой, летіла зозуленька
через садовину
і пустила сиве пірце —
збудила дитину.
Аби тобі, зозуленько,

друге пірце впало!
Збудила-с ми дитиночку —
була би ще спала.

Колишу тя, дитиночко,
колишу, колишу.
А як заснеш, дитиночко,
я тебе залишу.
Колисонька яворова,
ворізки з паперу.
Колишися в колисоньці,
маленький ангелик.

Ой гайдайси, колишиси,
дитиночко моя,
ніхто тебе не вколише,
лиш матінка твоя.
Гойда, люлю, мій синочку,
дитинко маленька,
ніхто тебе не вколише,
лиш ненька рідненька.
Колишиси, дитиночко,
маленька, маленька,
аби спала, не плакала,
була здоровенька.
Ой колишу та не лишу
дитину маленьку,
шоби спала темну нічку
і днину біленьку.
Шоби спала, не плакала,
нічо не боліло,
ні рученьки, ні ніженьки,

ні біленьке тіло.
Ой спи, дитя, без сповиття
та й без пеленочок,
мамка прийде тай ті впів'є
в новенький рушничок.
Мамка прийде тай ті впів'є
та й ті нагодує,
поставить ті в колисочку
та й ті поцілує.

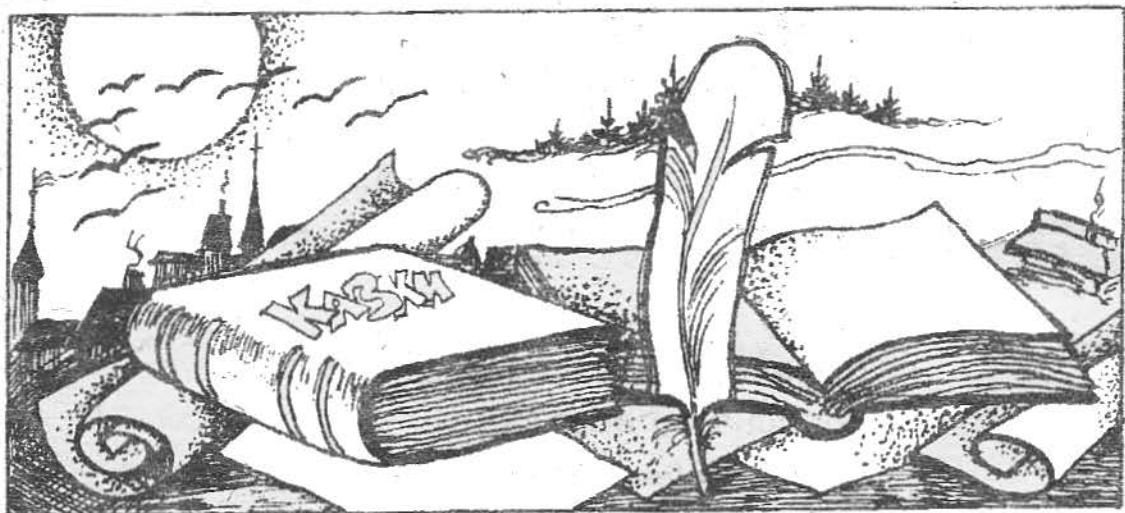
Люлю, люлю, дитиночко,
під зелену дулю,
дулька буде цвисти, цвисти,
дитиночка рости.
Дулька буде увисати
та й буде родити,
а дитинка буде рости
та й буде ходити.
Дулька буде достигати,
буде обпадати,
а дитинка буде рости
та й буде збирати.
Гойда, люляй, дитиночко,
попід новий сволок.
В тебе мамка ріднесенька,
ангеликів сорок.
Люляй, люляй, мій маленький,
колиску малюю,
а колиска із паперу
coliше ангелів.
Гойда, люлю, дитиночко,
най тебе вколишу.
А ти уснеш в колисочці,

я тебе не лишу.
Гойда, люлю, дитиночко,
най тебе вхитаю,
щоб весела, як зозулька,
щаслива, як в раю.

Колисала колисочку,
колиска си врвала,
та й випала з колисочки
дитиночка мала.
Не жаль мені колисочки,
що си тонко врвала,
а жаль мені дитиночки,
що маленька впала.
Колисочку, як си урве,
можна прив'язати.
Дитиночка розплачеси —
не мож ради дати.

- * Випиши з декількох колисанок пестливі слова. Чому їх часто вживають творці колискових пісень? За допомогою яких суфіксів утворені ці слова?
- * Прочитай колисанки з цієї книжки знайомим мамам, у яких є маленькі діти. Попроси їх продиктувати тобі колискові пісні, які вони співають своїм малятам.

КАЗКИ

Казка — найулюбленіший фольклорний жанр. Нею захоплюються не лише діти, а й дорослі. За темами та образами казки умовно поділяють на декілька видів: казки про тварин, фантастичні казки, історико-героїчні казки, легендарні та новелістичні казки, побутові казки. Поділ умовний, бо, приміром, елементи фантастики можуть бути в казці будь-якої тематики, а у фантастичних казках нерідко дійовими особами є тварини.

Та яким би не був сюжет казки, хто б там не був дійовими особами, в кожній казці йдеться про боротьбу добра і зла, справедливості і кривди, милосердя й жорстокості, розуму й тупості. Як правило, перемагає добро. Але навіть коли буває навпаки («Отак світ платить»), все одно слухач або читач стає на боці добра, справедливості. Отож казка гарно виконує свою роль вихователя.

На Гуцульщині казки записували В. Шухевич, В. Гнатюк, А. Онищук та інші фольклористи. У наш час справжній подвиг звершив учитель-фольклорист Микола Антонович Зінчук. Він записав понад 1200 гуцульських ка-

зок! Частина їх надрукована в книжці «З невичерпної криниці» (Львів, 1994), звідки й узяті вміщені тут казки.

ОТАК СВІТ ПЛАТИТЬ

Пішов чоловік у ліс по дрова. А що вже не раз ходив, то скраю в лісі було вже позазбирауно. Він зайшов у глиб лісу. А там була скала. Іде він понад ту скалу, а на скалі хтось кричить:

— Хто є живий в лісі, врятуйте мене! Хто врятує мене від погибелі, я так йому заплачу, як світ платить.

Чоловік стояв, слухав. Хвилину було тихо, а відтак той самий голос озивається зі скали:

— Врятуйте мене.

Чоловік дивиться на скалу й нічого не бачить. Видряпався на скалу, дивиться, а там гадюка, привалена каменем. І те саме повторює:

— Чоловічку добрий, врятуйте мене. Я так тобі заплачу, як світ платить.

Відважив чоловік плиту, гадюка висунулася з-під плити та й замоталася йому на шию.

— Ну, — каже, — що ж? Я вже тут чотири доби чекала. Я зголодніла. Я тебе з'їм.

Чоловік говорить:

— Та ти ж казала, що так заплатиш, як світ платить.

— Ото воно й є. Тепер саме так і буває. Отак світ платить.

А чоловік і каже:

— Ходім, хай хтось нас розсудить. Я ще такого не чував, щоб за добро платили злом.

— Добре. Тільки я не піду, а мусиш мене нести, бо я йти не годна. І побачиш, що на моє вийде.

Зліз чоловік із тої скали та й подався в ту сторону, де було близько вийти на поле. Виходять на край ліся, а під

лісом сидить собака та й виє.

— От, — каже чоловік, — най цей собака нас розсудить.

Підходять до собаки.

— Добрий день!

— Добрий день, — відповідає собака. І питає: — Куди це ви мандруєте з гадюкою на шиї?

— Та, — каже, — ідемо шукати, щоб хтось нас розсудив.

— А в чим вас розсудити? — питає собака. А чоловік йому каже:

— Я врятував цю змію на скалі, а вона вчепилася мені на шию і каже: «Я тебе з'їм». А сама казала, що так заплатить, як світ платить.

Собака каже: — От вона й права.

— Чому це так? — питає чоловік.

— Бо так світ платить. Я скажу хоч би про себе. Коли я був молодий, стеріг господареві двора, обороняв худобу від звірів, мені господар збудував файну буду, файно мене кормив. І я вірно йому служив. А коли я постарів, огух та вже добре й не вижу, господар вивів мене під ліс, щоб я тут з голоду здихав. От і бачиш, її право.

А гадюка й каже:

— От бачиш, я ж тобі казала. Тепер я тебе з'їм.

Чоловік говорить:

— Ходім далі. Найдем ще суддю. Я все ж не вірю, щоб так світ платив.

Гадюка відповідає:

— Най буде по-твоєму. Ходім.

Та й пішли вони попід лісом. Сходять в яругу, а в ярузі кінь пасеться. Підняв голову кінь, подивився та й каже:

— А куди ти, добрий чоловіче?

— Іду, — каже, — щоб нас розсудив якийсь суддя.

— А в чім вас розсудити? — питає кінь.

— Я оцю гадюку, що в мене на шиї, врятував від смерті. Вона була привалена каменем на скалі. А за це вона замоталася мені на шию і говорить, що з'їсть мене. А сама говорила, що так заплатить, як світ платить.

А кінь відповідає:

— Її правда. Я скажу про себе. Коли я був молодий, мене запрягали у фіакр. Я міг добре бігати і возив пана на прогулянку. За це мене годували вівсом, добром сіном. А коли я не зміг швидко бігати, то пан мене продав селянинові. А в селянина я вже возив гній на поле, орав, тягарі тягав. У гною спав. А коли я постарів геть, так, що не міг уже робити, вивели мене в цю яругу, і тут я свої дні кінчаю. От і бачиш, що її право. Так тепер світ платить.

А чоловік каже:

— Шукаймо ще одного суддю. Як той признає, що твоє право, то тоді вже хоч і їж мене.

І пішли вони тою яругою далі в поле. Коли це біжить їм назустріч лис. І здалеку кричить: — А добрий день тобі, чоловіче! Куди ти з цею змією поспішаєш?

— А йдемо з цею гадюкою шукати суддю, щоб нас розсудив.

— А в чому вас розсуджувати?

— От, — каже, — я врятував гадюку, що була привалена на скалі каменем. Вона говорила, що заплатить так, як світ платить. І замість плати хоче мене з'їсти. Каже, що так світ платить.

А лис повертів хвостом та й говорить стиха:

— А ти даш мені курочку? То я обороню тебе від лиха.

— Та дам, — каже, — тільки я тут курки не маю.

— Нічого, я ввечері прийду за куркою. — І говорить лис:

— А як тут вас розсудити, як я не бачу того місця, де це було? Треба побачити все на місці. І тоді я виявлю, чия правда. Вертаймо на місце, де це відбувалося.

І вернули вони.

Коли прибули до місця, лис каже:

— Злазь, гадюко, та покажи, як ти тут вигрівалася.

Гадюка злізла, звинулася в кочело та й показує, як то було. А чоловік каже:

— Оця плита її привалила. І тут їй мав бути кінець.

Лис каже гадюці:

— Покажи, як ця плита стояла на тобі.

Кивнув лис чоловікові, чоловік перевернув плиту на гадину, а лис питає в гадини:

— Так було?

Гадина відповідає: — Так.

— Коли так, то й сиди собі так, — каже лис. — А ти, добрий чоловіче, йди додому та приготуй мені курочку, а я вночі прийду.

По дорозі чоловік підняв пару гілляк, приносить додому, а жінка й питає:

— А що ти так мало дров приніс?

— Та мене така біда спіткала, що я находився-накрутівся.

— Та яка біда?

І він їй усе розказав, як було. Та й каже:

— Мене лис урятував, а за це я маю дати йому курку. Він прийде по курку сеї ночі.

А жінка відповіла йому:

— Слухай, і курки не даш, і лиса будемо мати. Курку поклади під пліт з цього боку, а на дірі поклади сильце. Лис упаде в сильце та й знімемо з нього шубу. І виторгуємо за неї добре гроши.

І така вийшла й лисові заплата, як світ платить.

- * Перекажи казку.
- * Чи справді світ завжди платить злом за добро?
- * Чого навчає ця казка?

ЯК ПРОПАВ БАГАТИЙ БРАТ

Були у газди два парубки. Старший оженився та взяв багачку, а менший взяв дуже бідну, але файну. І так вони собі жили іtotи по-бідному жили, аtotи багачі наживалися, маржини мали доста і всього. А бідні печуть боришки та й зварять буряковий борщик. Та й то їдять, та й сміються, та й кажуть:

— Борщику ріденький, прибутчику солоденький.

І так собі живуть.

І так перейшло до святого вечора. Прийшов святий вечір, вони файнно закуталися (не було багато роботи), помили в хаті, наварили їсти. Та й вже би їли, але нема як їсти, бо треба спочатку дати за простиби. Він питає:

— Куди би я ніс вечерю?

— Та не штимує нести ні до кого чужого, неси до брата.

— Брат — багач, має кутання багато, не дуже буде мене приймати в гості, загощати.

— Е, байка. Він буде сердитися, що ти спочатку пішов до чужого, а не дав братові. Таки йди до брата.

Злагодила ту вечерю, дала йому, пішов він до брата. Увійшов у хату.

— Добрий вечір!

А жінка:

— Дай, Боже, здоров'я. Що ви так борзо з вечерею?

— Та ми вже закуталися.

— Та-бо я, ади, ще поміст не помила та й голубці не зварила. Ще доварюється пшениця, а ще не докутала-

ся... Та то багато роботи.

— Я би давав вечерю.

— Та... мені не давай. В мене, ади, руки брудні, я поміст мию. Я не маю коли з вечерями... Іди надвір, там є брат. Та й даш вечерю братові, та й уже.

— Та добре.

Пішов він надвір.

— Добрий вечір, брате!

— Доброго здоров'я. Чого так борзо?

— Ади, ми докуталися, роботи не маєм. Та й я з вечерею прийшов.

— Та що з того, що ти прийшов з вечерею? Неси в хату.

— Та я в хаті був. Жінка каже, може би, я вам віддав. Поміст міс. Руки брудні чи що.

— Та я не маю коли. Що ти з якоюсь вечерею носишся? Іди до дідька. Видиш, що в мене робота.

Він засоромився та й думає: «Що це таке? Обоє висварили. Хіба йду т'хаті. Десь дам вечерю другому». Іде. Тою дорогою йшов перше, хати не було ніякої. А це під дорогою зробилася хатка невеличка. Виходить з хатки дідо, щосьходить.

— Добрий вечір!

— Доброго здоров'я. А ти куди йдеш?

— Та я, — каже, — з вечерею.

— Та йди до мене з вечерею.

«Та, — думає, — добре й це. Подам дідові вечерю та й будемо зараз їсти». Увіходить до діда в хату, сів на лавицю. А там дівка на запічку сидить, така страшна. І каже:

— Вуйку, як буде дедя давати вам скриню золота, аби ви не брали. Правте в нього миску джурин. Аби не казали дедеві це, що я вам сказала. Хитро!

— Добре.

А тот дідо пішов хоромами, щось рихтує. То золото рихтує. Та входить у хату й каже:

— Та вже давай ту вечерю.

Він подав ту вечерю. Та й каже дідо:

— Я тобі теж дам подарунок. Іди, — каже, — за мною в хороми, я тобі дам золота, щоби ти не був бідний, щоби мав з чого виживати.

А він каже:

— Я бідний, мені золота не треба. Я не маю що їсти. Мені дайте миску джурина, аби я мав що їсти. А не золота. Я не знаю, куди з ним ходити та й що з ним робити.

Дідо не хотів давати то. А він каже:

— Як не даєте джурина, та й не беру нічого.

— Це, — каже, — не може так бути, муситься щось дати.

Та й тоді пішов дідо, та й набрав миску джурина тих, та й дав.

Тот приносить джурини т'хаті. Та й каже жінка:

— Як ти гостив?

— Е. Ади.

Розказує, як жінка мила поміст та й не хотіла брати вечерю. Казала, що руки брудні та має роботу, не має коли.

— ...А я пішов д'братові, а брат каже, що кутання має багато. Та й каже: «Що ти з якоюсь вечерею носишся? Йди до дідька». Я застидався та й пішов. А там маленька хатка була. Вийшов з хатки дідо і запросив: «Іди до мене». Я пішов. Дідо нічо' не злагодив, не мав що давати. Та й дав мені миску джурина.

— Та, — каже, — добре. Ми ж нічого не різали і нічого не маємо. А завтра Різдво. Наваримо боришки та натопимо джурина. Та й будемо їсти. Добре й джурини.

— Та де би я то поклав?

— Ади, неси в комірчину, поклади там. А рано накладемо ватру та й будемо топити.

Та й виніс він джурини в комірчину.

Переспали вони, встають, наклали ватру. Та й каже жінка:

— Йди принеси тоти джурини.

Тот двері отворив, а там така велика кімната. І багато столів, а на столах їда. Пиття, колачі — все на світі. Повно на столах, що не мож' надивитися. Каже:

— Ану йди, жінко, сюди. Будеш видіти, що то за краса.

Зaproшує він людей. Та й кличе брата свого:

— Ану йди до мене в гості.

— Та що я до тебе піду? Ти нічого не різав, немає що гостити. Чого до тебе в гості?

— Та, — каже, — байка, що нема чого. Ми собі прилагодилися. Ми на це старалися. Йди таки та й уже. Йди до нас у гості.

Прийшов брат. Утворив двері та й каже:

— I-i-i, а в тебе відки це?

— Та, — каже, — ади...

Та й все геть розказує, як було. Як пішов з тою вечерею до того діда та й що там давали.

— Е-ей, ти чемний. На другий рік уже я прийду до тебе з вечерею, би ти мене післав так, як я тебе післав. Я тебе прошу.

— Ей, нашо тобі тих гешефтів; ти ж маєш усього доста.

— Та я тебе прошу, би ти для мене зробив таке.

Прийшов другий рік. Святий вечір. Тот приходить ще за днини до бідного брата з вечерею. Приходить та й каже:

— Посилай мене, як я тебе післав.

— Ей, — каже, — не треба тобі цього. Та нашо тобі

це? Хто знає, як там тобі буде?

— Ей, брате, ти не хоч мені доброго зробити. Я тебе таки прошу. Та я того цілий рік чекав. Посилай мене так, як я тебе посылав, та й уже.

— Та йди ти до дідька з тою вечерею.

Та й він пішов. Іде, знов дідо виходить з тої хатки та й каже: — Сюди, сюди йди! До мене з вечерею!

— Е, та я йду.

Прийшов.

— Добрий вечір!

— Дай, Боже, здоров'я.

Дідо пішов, щось там готує надворі. А тота дівка сидить собі на припічку і мовчить. Така чорна, страшна. І нічого не каже йому. А дідо пішов хоромами, нарихтував того золота та й каже:

— Ану йди бери вже. Кілько хоч^{*}, бери собі золота, будеш мати з чого жити.

А тот вийшов, скриню отворив, а там повно золота показалось. А то не золото, то грань, пекло.

— Тепер, — каже, — черпай жменями, кілько хоч^{*} бери собі того золота. В міхи, в що хоч^{*}.

А тот як схилився черпати руками того золота! А дідо лише іззаду штовхнув його туди, в туту скриню, а він лиш потав у туту грань, в тото пекло. Задушився там і згорів. І байці кінець.

* Про який гуцульський звичай, пов'язаний із Свят-Вечором, розповідається в казці?

* Яку людську рису схвалює, а яку засуджує казка?

* Прочитай казку вголос. Звертай особливу увагу на інтонації діалогу, паузи.

ЦАРЕВИЧ ЯКІВ І ЙОГО БРАТЯ

Був такий-то цар. Одно око йому сміялося, а друге плакало. Мав він трьох синів. І більше нікого, бо жінка його давно померла. Ті сини були би дуже раді знати, чого в батька одно око сміється, а друге плаче. Одного разу приходить до батька найстарший син, став коло порога і питає:

— Тату, скажіть, чому одно ваше око сміється, а друге плаче?

Батько глянув на нього сердито, хлопець налякався та й утік.

Другого дня приходить до батька середуший син. Приніс вду до вмиття, каву на сніданок, став коло порога і питає:

— Тату, скажіть, чому одно ваше око сміється, а друге плаче?

Батько глянув на нього сердито, син налякався та й утік.

Третього дня приходить найменший син і питає те саме:

— Тату, скажіть, чому одно ваше око сміється, а друге плаче?

Тато відповідає:

— Хочеш знати, сину, то я тобі скажу. Маю трьох синів, а нема між ними юнака, щоби приніс мені молодюшої води. Я би від неї відмолод.

Приходить Яків і розказує своїм браттям:

— Так і так казав мені тато. Якби приніс хто з нас молодюшої води, то він би відмолод. І був би такий, як був перше.

Як довідалися о цім старші браття, прийшли вони до батька і сказали:

— Дайте нам коней і гроші на дорогу. І ми поїдем.

Батько дав їм коней і гроші, і вони пустилися в доро-

гу. Їхали, скільки їхали, і зайдли до корчми. Там пили, їли, набувалися. А ті попередні, що в тій корчмі пили, взяли їх до себе пити, і так вони пили, що пропили всі гроші, коней і знаряд. І самі себе запродали, і мусили відслужити.

Приходить до тата Яків, наймолодший син, і каже:

— Тату, я їду, я привезу вам молодющої води.

Тато сказав:

— Пішли тоти два сини та й пропали, то й ти пропадеш.

Але дав йому на дорогу грошей, коня, і поїхав Яків.

Їхав він, скільки їхав, і стрічає змію. Несе змія молодющу воду.

— Віддай мені цю воду, бо інакше, — каже, — смерть.

Вона каже:

— Не віддам, бо несусь свому татові.

Він притис її, відобрал воду молодющу і націдив собі у фляшечку.

— Іди тепер по другу.

Та й вертає Яків додому. І потрафив він на ту корчму, де його браття знаходилися. І там побачив своїх братів. А браття його зразу не пізнали. Питає Яків корчмаря:

— Що це за хлопці у вас? Чи ви би не могли продати ці хлопці?

Корчмар говорить:

— Продам.

— Що хочете за них?

— Триста злотих.

Яків витягнув триста злотих, заплатив, і відпустив корчмар братів.

Ідуть вони, скільки йдуть, натомились і лягли спати. А браття зговорились між собою і відтяли му голову. І кинули його в керницю, де на той час води не було. Та й поїхали додому.

Принесли вони батькові воду та й кажуть:

— Ми здобули і принесли вам молодощу воду.

— Чи не бачили ви Якова? — питає батько.

Вони говорять:

— Ніде не бачили такого.

І батько від тої води відмолод.

На той час прийшов до керниці лис. Нюхає він, дивиться в керницю, а там царевич Яків. Пішов той лис і стрічає ту саму змію. Несе вона живущу і цілющу воду.

Лис просить:

— Дай мені живущої і цілющої води, щоби я воскресив Якова.

Дала йому змія живущу і цілющу воду, лис приносить її до керниці. Помазав Якову перерубану шию, прикладав голову і дивиться. Яків зачав потягатись та й каже:

— Як я довго спав.

Лис говорить:

— Якби був не я, то ти був би навіки заснув. Тепер вертай додому, до свого тата.

А тато вже відмолод.

Приходить Яків додому та й питає братів:

— Може, вам треба наймита? Може би ви мене наймили до чого служити?

Браття не впізнали його та й говорять:

— Наймемо його до того коня, що вже триста хлопців убив. Нехай іде до стайні. Може, і його той кінь уб'є.

Яків уходить у стайню, кінь пізнав Якова, зажржав, бо то ж був його кінь. Викидав він гній з-під коня, вичесав його файно.

Браття спудилися. «Що це є, що його кінь не вбив? Уже триста хлопців убив, а йому нічого не робить». Пішли вони до свого батька й говорять:

— Прийшов тут якийсь такий обдертий. І вичесав коня, викидав гній.

Батько говорить:

— Приведіть його сюди, най я побачу. Може, це царевич Яків, мій син.

Питає цар хлопця:

— Ти царевич Яків?

— Так.

— Таж ти мій син.

Яків відповідає:

— Так, ваш син.

— Де ж ти був дотепер? І що з тобою трафилося?

І він розповів батькові, як браття відрубали йому голову і кинули в керницю.

І сказав батько старшим синам:

— Ідіть собі в світ, куди видите.

А Якову зробив файну гостину.

І вони живуть досі. Живуть та хліб жують, а постолом добро возять.

* Які епітети можна вжити, щоб охарактеризувати братів Якова? А самого Якова?

* Зверни увагу на зачин і кінцівку казки. Наведи приклади зачину і кінцівки з інших казок.

* Знайди спільне в цій казці та в казці «Отак світ платить».

ЯК ЧОЛОВІК З ЖІНКОЮ СТАЛИ МЕНШЕ ЇСТИ

Були собі чоловік і жінка. Дітей у них не було. І дуже багато вони їли. Вони не могли стільки приготувати, щоб у них зоставлялося приготовленої страви. На одну кулешу вони брали чвертку муки. І за один раз ту кулешу з'їдали. Отак вони довгий час жили, і на кожну кулешу він мусів заробити чвертку муки. Але то був

велетень. Він з гори на гору ступав ногою. Жінка ставила окріп на кулешу, а він ішов у Косів на ярмарок по муку.

Одного разу той чоловік приніс додому чвертку муки та й пішов ще раз на ярмарок. І жінці сказав:

— Доки я прийду з Косова, ти звари кулешу.

Він пішов, а вона варила кулешу. І в той час прийшов бідний чоловік, який ходив просячи коло людей. Їсти йому не було що дати.

Вона каже тому бідному:

— Ви заждіть, я доварю кулешу і дам вам.

Бідний чекає. Зварила вона кулешу, і перед тим, як мала вивертати на круг, закопала три ложки тої кулеші, дала йому, а те місце ложкою заплескала, щоб сліду не було. Бо чоловік забороняв їй давати комусь їсти. Він дуже боявся, що їм не стане їсти самим і вони будуть голодні. Вивернула вона ту заплескану кулешу на круг — кулеша ціла!

Бідний сказав:

— Простибіг, аби діждали більше мати.

Та й пішов він. А чоловік тої жінки прийшов до хати, і вони сіли їсти. Їли вони, їли, і зо три ложки кулеші осталось, якраз стільки, скільки вона дала тому бідному. Питається чоловік:

— Чо' ти не їш? Кулеша осталася. Може, ти не наїлася?

— Ні, я вже не голодна. Може, ти ще хочеш їсти?

— І я добре попоїв. То чого ж кулеша осталася? Ніколи не оставалася, а тепер осталася.

Усе одно другого силувало їсти, і ні одно не їло.

Здивувався чоловік. Що ж це сталося, що завжди вони з'їдали всю кулешу, а тепер не з'їли?

— Я би сказала, але я боюся, — каже жінка. А він каже:

Не бійся, кажи.

І розказала вона, що прийшов голодний подорожній і просив їсти. І вона взяла зверху три ложки кулеші, аби він попоїв. А решту заплескала і перевернула на круг. Каже він ти:

— Хто би не прийшов до хати, давай їсти. Хоч би нам і не стало, але подорожньому давай.

І вони стали давати всім подорожнім і бідним. І самі вони не стали так багато їсти. Увійшли в норму і стали їсти стільки, скільки всі люди їдять.

* Перекажи казку.

* Дай цій казці іншу назву, яка б передавала головну думку твору.

* Що є казкового в цій казці?

ПРО ДІВКУ ФАЙНУ І НЕ ДУЖЕ ФАЙНУ

Був газда, мав одного хлопця. Та й той хлопець виріс, мав вісімнадцять років. Та й каже мамі:

— Я би хотів женитися.

Та каже раз, та другий раз. Та все мамі, а не деді. А одного вечора каже мама до деді:

— Хлопець хоче женитися. Може би ми його оженили, то нам би легше було? Було би кому робити.

А дедя каже:

— Та де женити його? Хлопець ще молодий, хай учиться якоїсь практики.

— Я знаю всю роботу, що ви знаєте, — каже хлопець. — А що ви за практику таку маєте, як ви вже старі?

— Я тобі завтра скажу.

Другої днини каже дедя:

— Бери на курмей вівцю, веди на ярмарок, продай,

накути дрібності і цю саму вівцю т'хаті приведи.

А хлопець каже:

— Тату, таке говорите, якби вам у голові щось побра-
кувало. Як це можна таке зробити?

А старий був такий натуристий, що як до хлопця пус-
тився, хлопець утік. Та й пішов до мами і розказує їй се.
А мама каже:

— Та хіба дєдя удурів. Іду гікати на нього. Чого він
таке дурне каже?

А хлопець каже:

— Не йдіть, бо він так штрикне до вас, як до мене. Я
беру вівцю і йду.

— Жени ту вівцю та продай, — каже мама, — та купи
що треба. Старий буде трохи гікати та й утихомириться.

Хлопець каже:

— Ні, мамо, я беру вівцю, продам її та й піду в світ.
Та й буду там рік. А в рік прийду.

— Та ти би пішов на рік і тебе рік не було, ти би мене
живцем у землю загнав.

Та й погнав він ту вівцю з великою журою.

Іде він одним селом, другим, іде третім. Та все жу-
риться: «Як я маю з цього вийти?» А там дівки несли на
коромислах воду. Та й одна дівка дуже файні, а одна
нефайні. Сталі вони з боку дороги та й собі щось гово-
рять. А він іде попри них. Та й трошки проминув їх та й
каже:

— Слава Йсу'.

А дівки в сміх з нього, що він не привітався до зустрі-
чі, але аж тоді, коли проминув їх. А він собі думає: «Дів-
ки гадають, що я їх на збитки мав». Заобернувшись він до
них та й каже:

— Якби ви мали таку журу, як я, то й вам би довело-
ся, що сказали би «Слава Йсу'», поминувши.

— Та що ти за журу маєш? — запитали вони в нього.

— Тато мене післав з вівцею, щоб я продав, і накупив собі дрібності, і назад цю вівцю т'хаті вигнав.

А файна дівка каже:

— Та хіба в тебе тато якийсь дурний. Як же так зробити?

А та нефайна каже:

— А ти вмієш вівцю стригти?

— Вмію.

— А що треба в хату купити?

— Та, — каже, — треба купити мила, солі, нафти, сірників — дрібності.

— То йди вівцю обстрижи, вовну продай та й це все купиш.

Він вівцю обстриг, пішов на ярмарок, вовну продав та й все купив, що треба було. Та й несе т'хаті, та й веде вівцю. Вивів вівцю додому, мама дуже втішна, а тато питає:

— Хто тебе на таке порадив?

А він каже татові:

— Я сам.

— Ні, — каже тато, — ти мені скажи хто.

А він каже татові, що в такім-то селі дівки несли воду й сказали: «Ти вівцю обстрижи, вовну продай та й собі купиш що треба». А дєдя йому сказав:

— Як це тобі порадила дівка, купую тобі в branня, і йди за тою дівкою у старости.

Та й зачали рихтувати йому мундир, шити сорочки. Та й пішов він у старости. Та й не йде за тою дівкою, що це сказала, а за тою файною. Приходить туди. Дівка собі на печі лежить. Стара люльку курить під комином. Питає стара парубка:

— Відки?

Він каже їй, відки він. А стара каже, що дівка ходила десь на забаву та й тепер спить. Та й каже:

— А чого тата нема?

А він каже:

— Най дівка вийде до нас, та як дівці сподобається, тоді я буду з нею говорити.

Баба сказала:

— Йдім.

Та й ідуть з дівкою туди на обзорини.

Ввійшла дівка в хату. І стара ввійшла. Привіталася стара до старого й старої. А дівка сіла на лавицю, як копиця. Старий питає:

— Дівчинко, хочеш піти за сина мого?

— Та хочу.

— Ідім, — каже, — на поле, я покажу, кілько я даю йому ґрунту.

Справив її старий у поле та й каже:

— Я йому даю половину, а половину лишаю собі. Але якби не слухали мене, не помогали мені, то я ту другу половину можу й чужому дати.

А дівка сказала:

— Тут є на чім жити, що не треба й робити.

Старого як би осакусила. І сказав він:

— Най ці йдуть на всі вітри.

Та й сам утік, аби з ними навіть не говорив. Уже й у хату не вертався, пішов геть. Було це синові трохи лихо. Якось-то він їх вирядив.

Прийшов старий і каже:

— Це пуста дівка. На ґрунт я таку дівку не беру. Відай не ця тобі дівка казала про вівцию. Як хоч', то йди за другою дівкою.

Пішов парубок на ярмарок, а як повертає з ярмарку, то повернув до тої другої дівки, не дуже файноІ. Повернув він туди, входить у хату. Дівка полотно тче, а дєдя робить судник. Та й говорили, питалися. І договорилися, коли мають вийти на обзорини до парубка.

Приходять вони. Старий і дівка. Дівка файно привіталася до старого, старої. Старий так само. Зачав газда то саме казати, що й тій:

— Ідіть дивіться, що я даю синові. Даю всього половину. Як будуть зо мною файно обходиться, буде їх усе.

А дівка сказала:

— Треба добре робити, і все буде добре.

І старий сказав:

— Це буде моя невістка.

І вони побралися та й файно живуть і тепер.

- * Чи є в цій казці елементи фантастики? Як можна визначити її жанр?
- * Чому син перший раз пішов сватати не ту дівчину, яка йому допомогла?
- * Чому батько не дозволив синові одружитися з гарною дівчиною?
- * Спробуй пояснити, що таке зовнішня краса, а що — душевна.

ЦИГАНСЬКЕ ДУРИЛО

Давно жив пан і мав слугу-фірмана. Їхав він восени дорогою. Іде і говорить до слуги:

— Ти не видів десь цигана?

— Та не видів. Може, буде десь іти дорогою.

Їдуть далі. Іде дорогою циган з хлопцем. Пан каже фірманові:

— Стань.

Фірман став. Пан питаеться:

— Ти будеш циган?

— Так, паночку, циган.

— Я чув, що в тебе є дурило, — каже йому пан.

— Є, — каже, — паночку, в мене дурило, але дома.

— А як тобі задалеко до хати?

— Далеко. Зо три кілометри треба йти. Якби-сте дали, паночку, мені одного коня, хлопець би сів на коня і привіз те дурило.

Пан каже фірманові:

— Давай коня.

Хлопець сів на коня, і циган йому сказав по-циганськи, щоби не вертався з конем. І хлопець поїхав.

Пан сидить на возі, а циган стоїть на дорозі. Питає пан у цигана:

— Тобі не холодно, цигане, що в тебе пірваний плащ?

Каже циган:

— Ні, паночку, мені не холодно. То вам, пане, холодно, бо у вас добра шуба і ви добре вшінькалися*. Вам туди вітер завіє і не має куди вийти. І тому, пане, у вас тримається там студінь. А мені не студінь, бо в одному боці вітер завіє, а в другий через діру вийде.

А пан йому каже:

— Ану давай сюди свій пірваний плащ, най я вгорну. Хочу попробувати, чи змерзну, чи ні. А тобі на мою добру шубу, попробуй.

Пан угорнув на себе той пірваний плащ, а циган угорнув панову шубу. Тоді питає пан цигана:

— Де ж твій хлопець з тим дурилом?

А циган каже панові:

— Він поїхав додому і, видно, найшов там других хлопців і їздять там на коні. Тому хлопця й нема. Давайте, паночку, мені другого коня, то я зараз пойду додому, і я того хлопця буду зараз бити. Та й привезу вам дурило.

Пан каже слузі:

— Розпрягай йому коня, най їде.

---

* Вшінькатися — застебнутися.

Розпряг слуга коня, і дав його пан циганові. Циган сів на коня, від'їхав кусок і кричить їм:

— Один тягни, а другий тручай фіру!

І поїхав.

Нема цигана. Минула година, друга. Питає пан у слуги:

— Де ж той циган з тим дурилом?

А слуга каже:

— Якого вам ще треба дурила, як ви, пане, дали два коні і з себе шубу. Якого тут ще дурила треба? Ви не чули, як він кричав, щоб ви тягли фіру, а я тручав за вами?

Та й потягли вони фіру. Отаке циган показав їм дурило.

* Які людські якості висміюються, а які схвалюються в казці?

* Спробуй визначити вид казки.

* Перекажи казку.

ЯК БАГАЧ ПАСКУ ЗАМІНЯВ

Був бідний чоловік. Мав багато дітей. Приходить Великдень — нема за що паски купити. Він пішов у ліс і найшов на дереві векелию*, відбив її і приніс додому. І пішов у місто та купив трошки муки. І каже жінці:

— Ти розкачай тісто та оповий векелию. Та й буде паска.

Паска спеклася, така була файна! І не пукала, бо не було чому пукнути, то тонко було.

Приніс він на Великдень ту паску святити і став з нею коло багача. Той багач любив усе мінятися з користю

* Векелия — тверда губка на дереві.

для себе. А в багача паска порозпукувана. Каже багач:

— Заміняй мені паску. До мене мають прийти гості, а це таке нездале.

А бідний каже: — У мене діти з'їдять.

Освятив бідний ту паску, приніс додому та й каже:

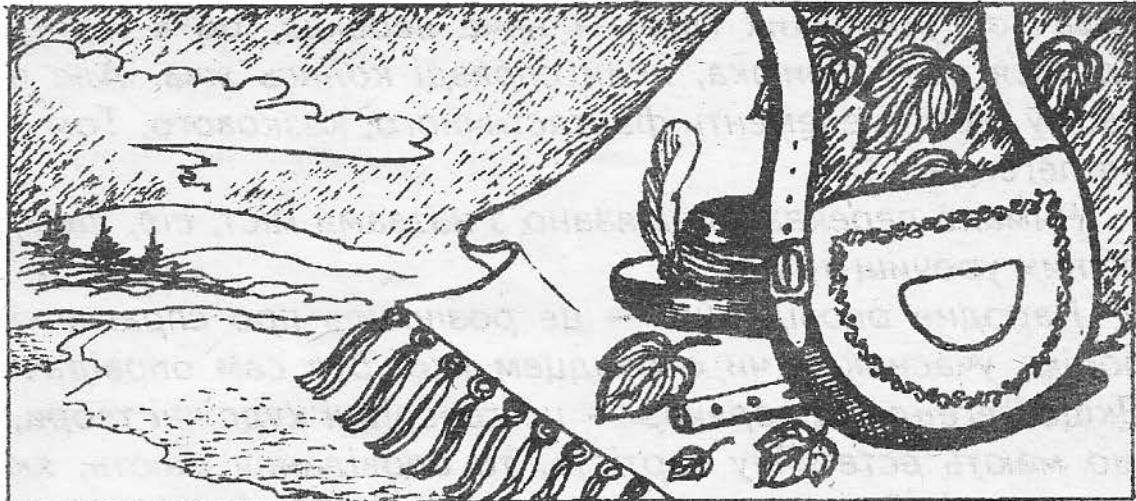
— Їжте, діти. Добре, що є що їсти.

А багач їв малі пасчини, а ту велику тримав, щоб їсти, як прийдуть гості. Прийшли ті гості, узявся він краяти, а то лише носок з ножа зайшов. Каже багач:

— Жінко, паска задеревіла.

А жінка каже: — Це за те, що ти й Великодня супокійного не маєш. Ти лиш міняєш. І паску заміняв, і Бог дав, що задеревіла паска.

- * Чи в казці присутня фантастика?
- * За що покараний багач?
- * Чи можна схвално оцінити вчинок бідного чоловіка?
- * Визнач вид казки.
- * Запиши одну-две казки, відомі тобі, твоїм рідним та знайомим. Складіть у школі рукописний збірник «Казки нашого села (міста)».
- * Проведіть у школі ранок на тему «Казка вчить, як на світі жити» за такою програмою:
  - Реферат про казку як один із жанрів фольклору в нашему краї.
  - Виступ відомого казкаря (казкарки) села.
  - Конкурс учнів-розповідачів казок (3-5 чол.).
  - Виставки малюнків за мотивами гуцульських казок.

ЛЕГЕНДИ, ПЕРЕКАЗИ, НАРОДНІ ОПОВІДАННЯ

До прозових форм фольклору, крім казок, належать легенди, перекази та народні оповідання.

Легенда — це прозовий народнopoетичний твір про давноминулі події, дійові особи якого взяті з релігійних вірувань, народної міфології та демонології. Це Бог, святі, різні духи, надприродні сили, чудовиська. Часто в легендах розповідається про чудесні події (наприклад, перетворення людини в скелю). Легенди нерідко мають повчальний зміст. Багато легенд пов'язано з виникненням населених пунктів, з ріками, озерами і т.п.

Переказ — це народнopoетична розповідь про історичні події, але далеко не завжди історично точна. Розповідач переказу не був очевидцем тих подій, а чув про них від інших, які, як правило, також дізналися про них від своїх батьків, дідів тощо. Отже, перекази доходять до нас із давнини, вони не є джерелом точних історичних фактів, але виявляють народне ставлення до історичних подій та осіб.

Іноді переказ мало чим відрізняється від легенди. «Го-

ловач з Гутинських гір» — наче переказ, бо в ньому йдеться про опришка, який справді колись жив. Але в цьому творі є елементи фантастичного, казкового. Тому-це легенда.

Чимало переказів пов'язано з назвами міст, сіл, лісів, різних урочищ тощо.

Народне оповідання — це розповідь про справжню подію, учасником чи очевидцем якої був сам оповідач. Якщо легенда та переказ — це своєрідні художні твори, що мають естетичну вартість, то оповідання мають, як правило, інформативне завдання, тобто повідомити про щось. Народне оповідання не слід плутати з оповіданням як літературним жанром (наприклад, оповідання Марка Вовчка, Григора Тютюнника), що є мистецькими творами.

ЯК УТВОРИЛИСЯ ГОРИ

Колись не було землі, лише море. І Бог захотів створити землю. Він післав Арідника на морське дно, аби він виніс звідти глини. Арідник думає: «Нащо то Богові глина? Лишу й собі». Та й поклав собі жменю глини у рот, а решту віддав Богові. Бог благословив глину та й наказав, аби вона росла. І вона стала рости, і так з'явилася земля. Але глина росла і в роті Арідника, той напувдився і став випльовувати її. І куди він виплюнув, там грудочка глини росла й росла, аж стала горов. Довго плювавши Арідник, аж поки виплював усю вкрадену глину. Тому на землі багато гір.

* Визнач жанр цього фольклорного твору, доведи своє твердження.

ЧОМУ ЛЮДИ НЕ ЗНАЮТЬ ЧАСУ СВОЄЇ СМЕРТІ

Колись люди знали, кілько хто має жити і коли вмерти. І що з того було? Іде Бог зі святым Петром та й видят. А то було навесні. Люди орют, сіют, а один чоловік сидить коло свого поля та й нічого не робить, а поле бур'янами заростає. Бог його питає: — А чому ти, чоловіче, не ореш, не сієш? А той відповідає: — А нашо маю сіяти й орати, як я маю за місяць умерти?

Ідуть далі. Див'ються: стоїт хата стара, похилилася, трохи не впаде. А господар перед хатою лежить собі та на сонці гріється. Бог питає: — А чому ти, чоловіче добрий, не полагодиш хату? Такоже до зими вона завалиться! Чоловік каже: — Най си валит, бо й так я до осені маю вмерти.

Ідуть далі. А то росте сад, а чоловік рубає такі файні єблінки та груші. Питає Бог: — Нашо ти це робиш? А чоловік каже: — Не хочеси до лісу йти за дривами, то я сад рубаю. — І не шкода тобі? — Не шкода, бо я маю до року умерти, а до того часу сад на дрова порубаю.

І зробив Бог так, що люди вже не могли знати, кількоїм жити.

Через рік знову йде Бог зі святым Петром по землі. Бачать, чоловік іде полем, сіє. А Бог каже: — Цес чоловік не діжде жниувати, але він про то не знає, а діти матимуть хліб.

Ідуть далі. В одному селі чоловік теше протеси на хату. А Бог каже: — Він не діждется жити в цій хаті, але в ній будуть жити його діти.

Ідуть далі. Видят, чоловік садит сад, так файно, рівненько. Бог каже: — Цес чоловік не діждется садовини, бо має вмерти через рік. Але сад лишитися дітям і внукам.

І відтогди ніхто не знає свого чісу смерти, і так ліпше.

А що кажут ворожки та ворожбити, то брехня. Лише один світій Бог знає, кому коли призначено вмерти.

* Доведи, що цей уснopoетичний твір — легенда.

* Який моральний принцип утверджує ця легенда?

СВЯТИЙ ПЕТРО І ЧЕРЕШНІ

Ішов Бог та й святий Петро. Та й надибали на дорозі підкову. Та й Бог сказав:

— Підойми-ко, Петре, цю підкову та й продамо в коваля. Коваль підкує комусь коня.

А Петро вдарив підкову ногою та й каже: — Буду я ще пусте підоймати!

Бог підоймив ту підкову, поніс до коваля та й продав. Та й думає собі: «Що за то купити? Куплю черешень». Купив Бог черешень, а на Петра пусти великий голод. І зачав метати на дорогу по одній черешні.

А тих черешень було аж триста. Бог непомітно метав по одній, а Петро здоймав та й у рот. Як викинув Бог послідню черешню, тоді обернувся до Петра та й каже:

— Кілько ти, Петре, раз нахилився за кожною черешнею?

А Петро каже: — Не знаю.

— Видиш, не хотів ти раз нахилитися за підковою, а за черешнями нахилився триста раз.

* Сформулюй мораль цієї легенди.

КАМ'ЯНА БАГАЧКА

В однієї багачки було безліч корів і овець, а грошей — повні бочки. Не злічити всього того добра. і прийшла якось до неї вдовиця з немовлям на руках.

— Дайте, пані, кавалок хліба, з голоду вмираємо я і моя дитина.

— Не дам, не проси, — крикнула багачка і кинула в нещасну камінь.

— А бодай ти сама каменем стала, — закляла багачку бідна жінка.

І тоді сталося чудо: багачка перетворилася в кам'яну скелю, яка стоїть і понині в нашому селі*.

* Чого навчає ця легенда?

ГОЛОВАЧ З ГУТИНСЬКИХ ГІР

Кажуть, що Головач** убив біду і був такий сильний, що не було йому pari. Головач воював за горою (на Угорщині). Він сидів під полониною Гутин.

*Кам'яна Багачка — скеля в с. Усть-Путила Путильського району Чернівецької області.

** Головач Федір (Главатий, Головатий) — опришок, що діяв на Закарпатті у кінці XV — на початку XVI століття.

Скеля Кам'яна Багачка

Розказують, що раз наш цісар мав війну з другим царем, відай, чи не з турком. Той поганий цар пише до нашого цісаря, скільки наш цісар має війська. А наш цісар знов уж про Головача та й відписує до поганого царя, що лиш одного жовніра має посылати на війну.

Цісар пообіцяв Головачеві давати йому, що той схоче, лише аби побив ворога. Головач на те згодився та й сказав зробити собі сталевий палаш на дванадцять сажнів довгий і аби був на оба боки гострий. Як йому зробили той палаш, тоді він пішов з ним на війну.

Прийшов він на війну, а неприятель почав з нього сміятися. Головач як узяв свій палаш та як ним махне, то в один бік упало народу на дванадцять сажнів і в другий бік. Та й у ворожому війську почало ріднути людей. На Головача сипалися кулі градом, але він не робив собі ніщо з того, бо його не брала куля. Нарешті уздрів неприятель, що то якась біда, та й утік, а Головач один виграв війну.

Цісар кликав його до себе, але Головач не хотів іти, бо казав, що йому ліпше жити в горах, як у столиці. Йому цісар прислав під Гутин (Гутин — се полонина на Угорщині) вина по бочці та ялівку на кожний тиждень.

Бувало, як потрібно Головачеві грошей, він собі сяде на поїзд та й їде до міста. Прийде у місто й накаже заплатити йому стільки й стільки грошей, бо інакше буде грабувати. Та й багаті мусили йому зложить грошей, скільки він потребує. А як не зложать, то він грабує...

Довго Головач так воював, аж доки його коханка не зрадила, як Довбуша. Коли його зрадила, то убили Головача. А цісар, як узняв про те, наложив на мадярів штраф. Кажуть, цісар звелів здоймити череп з Головачевої голови і за рік мусили мадяри повен той череп за штраф, що убили Головача, наметати червоних. А череп такий великий, що у мірну гелетку. Кажуть, Головача тому

прозвали так, що мав пудну велику голову, тому його череп у мірну гелетку завеликий. Я той череп сам видів на Угорщині, як ходив з бринзою за гору молодиком.

Так, як у нас розказують люди усяке про заслуги Довбуша, так на Угорщині, під Гутином, розказують про славного опришка Головача, що виграв Угорщину від проклятого турка. Ба, навіть мене упевняли деякі угорські люди, що тоді не Довбуш убив біду, лише Головач, а наші люди то чули про Головача та й то все причинили до Довбуша. Та як Довбуш, так і Головач погиб марно через коханку, котрій повірив та й усю правду розказав. А вона потому зрадила панам, котрі боялися строгості славного Головача і були би раді за всяку ціну його стратити, щоб не мати під боком немилого собі опікуна всіх бідних і покривджених.

Розказували мені загірці, що Головач, бувало, як увійде в місто, то у нього стріляють кулями так, як градом, але він з того всього сміявся. Отворить рот, а йому стріляють кулею в рот. Головач покашляє, вихаркає кулю з рота собі на долоню та як упарить котрого панка нею по чолу, так той на місці не тіпнеться. А Головачеві куля нічого не шкодила.

Худ. О. Кульчицька.
Головач.

Або розказують, що він не раз казав великим панам варити себе в сировиці. Кажуть, сировиця бої доокруги нього, а він собі сидить в сировиці та й у флюяру грає.

Прибирали на Головача усяких способів, та й не могли його імити або чимось убити, аж нарешті почали підкупати його коханку, аби вона випитала у нього, від чого йому буде смерть. Та злакомилася грошам і почала раз якось випитуватися у Головача, від чого би йому була смерть. Головач спочатку не хотів, не хотів, а нарешті розказав, що треба вирвати йому срібний волос з голови, набрати з пароя воску, зсукати на тім волосі свічку з того воску, треба мати ярої пшениці, з того зробити кулю, на тій кулі аби відправити дванадцять соночних, дванадцять утрінь і дванадцять службів, то аж тою кулею його можна убити.

Коханка, як про те все довідалася, так раз у сплячого Головача украла з голови той срібний волос. Видала його панам з повчанням, що мають робити. Як Головач прошумався, так відразу якось ослаб, але ще не міг догадатися, що то йому коханка вирвала волос з голови срібний і через це він став таким слабим.

Пани зробили все так, як їм порадила Головачева коханка. І коли раз прийшов Головач під Гутин до одного міста, змірила до нього одна пушка якогось мадяра. Головач почав з того сміятися, як се він робив, бувало, перед тим. Але коли той мадяр стрілив злагодженою умисне на це кулею, так Головач повалився неживим на землю...

* Як ви гадаєте, чому народ приписував опришкам надзвичайну силу?

* Які явно фантастичні речі й події зустрічаємо в цій легенді?

ПРО ГЕРЛІЧКУ*

Тоте було за царє Фердинанта. Тогди по двацік рік при воську служили. Тогди асинтерунку не було ше, а лапали до воська пушкарі. Скоро приходить розказ лапати рекрутів, то пани-мандатори давали розказ десєтникам, аби вони ловили. Тогди десєтники лов'є, стрижут, навіть до хати не пускают. Хлопці тікали в ліси, ховалися і навіть умирали, бо фамілія не знала, де їсти носити. У одної родини був дуже коханий син, і утік у ліс. Тогди мандатором був острій дуже пан і називався Герлічка. Він десєтників дуже збирал до гальопу. То той Герлічка пішов з десєтниками до тата того, що утік у ліс (а йму порекло було Бойчук). Прийшли до Бойчука, і питав Герлічка, де син їго. Тато і мама казали, що не знають, де, то утік у ліс. Бойчука тако зв'їзали, а жінці казав рубати палець, щоби сказала, де син. Думали, що мама м'єкша на біль. Але бо і мама була тверда, таки не сказала. Мамі зачинають рубати руку цілу, і так вальцували, що мама скінчила жите у руках. Ну і тогди як її замордували, то й пішли без сина. Той Герлічка такий був поганий, що як гуцули сі сварили, то казали: «Бодай тє неволя Герлічкова упала!»

ПІДЗАХАРИЧІ

На одній з високих гір у Підзахаричах** є невеличке озеро. Мало хто з теперішніх людей знає, що тут відбувалося колись.

* Герлічка (Грдлічка) — мандатор (уповноважений австрійського уряду), у 30-40-х роках XIX ст. організував озброєні загони — «кровти» — для боротьби проти опришків. Відомий своїми жорстокостями щодо гуцулів.

**Підзахаричі — село в Путильському районі.

А було от що.

По долах казилася татарва та польська шляхта. Не мали наші люди тоді спокою ні вдень, ні вночі. Тяжко було засівати поле, а ще тяжче — збирати врожай. Дивись — ні звідси, ні звідти вискочать яничари або польські пахолки, заберуть майно, людей до ясиру, а хату з димом пустять. Люди рятувалися як могли. Хто був дужчий, той втікав до козаків на Січ або до опришків у гори. Старі і слабкі тікали у непрохідні нетрі й там будували собі колиби.

Так на цій ось найвищій горі, недалеко від озера, оселився чоловік на ім'я Захарій. Був той чоловік високого розуму, кмітливий і відважний.

Почав розводити газдівство: коні, корови, бики і вівці. Без пастуха обходився, бо земля в горах не була помежована і товар собі ходив пустопаш.

Дивиться раз Захарій, а надворі стало темно, як серед ночі. Потім як блисне та як гримне — аж злива з вітром зашуміла.

— Пек сему лиху, що це таке? — гадає собі Захарій і став шукати худібки. Шукав недовго, бо весь товар був у кошарі. Коні стригли вухами і фуркотіли, а корови та вівці перепуджено обзивалися.

Почав Захарій рахувати майно, але найкращого бичка не було. Таке нещастя повторювалося майже кожної днини.

— Що це за біда знайшла мене тут, у горах, на новому місці? — думав Захарій, а сам почав наглядати за худобою. Так минуло кілька днів.

Одного разу, в неділю, стойть Захарій на горі та й ловить оком милу синь гірську. Та раптом все потемніло. Бліскавка засліпила очі, а від зливи з вітром у Захарія не знайшлося сухого рубця. Від озера щосили тікала бідна маржина. Десь загубилася найкраща телиця.

— Що за дідьча сила? — бідкався Захарій і наблизився до озера. Але там тільки хвилювала закривалена вода.

Віднині стало зрозуміло, де дівалася худоба. Захарія не бралася робота. З голови не виходила думка, як знищити зло.

Раз під вечір підійшов бик до озера пити воду. Звідти висунулося двоголове Страшило і до бика. Захарій прицілився, випалив, а Страшило як закричить та в повітря як шугне... Блискавка з громом, вітер з дощем, вогняна сила Страшила так і прибили Захарія до землі. Страшило полютував над Захарієвими горами, перелетів Черемош і сів коло озера на Сокільським.

На перший раз Захарієві не вдалося знищити Страшила, бо задрібні набої мав, але напудив його від своєї колиби.

Та не встиг Захарій забути про все, що сталося, як пропала ще одна худобина.

— Вернувся Страшило, — подумав господар.

Тепер він набив свою рушницю не дрібним шротом, а лезами сталевих ножів. Узяв гострий топірець, присів коло бука і чатує. Довго довелося посидіти. На третій день Захарій почав дрімати. Тут з води Страшило як завиє та на Захарія.

Несамовито випалила рушниця Захарія. Бліск вогню і розпечених лез осліпили Страшила, і він врізався в сук бука. Розплюшивши очі, Захарій бачить, як поранений змій звивається, скаженіс і от-от зірветься з сука. З його тіла капала чорна кров, як дьюготь. Гострий топірець Захарія відрубав одну, а потім другу голову Страшила від простромленої туші на суці.

Відтоді озеро стало чистим, а вода в ньому солодка. Береги вкрилися густою рослинністю. І більше не зникала людська худібка.

Кажуть, що той Страшило — то був злий дух найстаршого начальника польської шляхти і татарської орди.

І побачили втікачі від лиха у Захарії свого захисника та й стали селитися під горою. Виникло село. Спочатку його називали Захарич, потім Підзахарич і врешті — Підзахаричі.

* Склади характеристику героя цієї легенди Захарія.

* Кого символізує Страшило?

* Яка історична основа цієї легенди?

ЯКІ БУЛИ ОПРИШКИ

Опришки були двоякі. Одні опришки були домашні, що уднину робив, був газда, а ввечері волосся узяв під крисаню, вимастився сажею та й гайда в опришки. Котрий газда ходив у опришки, то мав знизу на голові волосся обстрижене, лиш на самім тім'ї не стриг волосся. Та як іде в опришки, то неострижене волосся збере в гушму, зав'яже зверху на тім'ї, покладе крисаню — та й готовий військовий дезертир-опришок, острижений. Як вернеться той газда із опришків, з грабунків до хати, то волосся на тім'ї розв'яже, розпустить, умиється — готовий газда. А ще до того убереться по-простому, що ніхто і не здогадається, що він опришок.

Це були опришки хатенні. Ці опришки хатенні грабували і своїх багато. Були такі випадки, що не раз пішов один до одного та обграбував, а той пішов до цього та цього обграбував. Та й один за одного не знов і не чув. То оті опришки грабували і своїх, а спихали вину на правдивих опришків...

Правда, що були і правдиві опришки. Бувало, спіймають гуцула, відженуть до війська та й туди вже йому кує

зозуля. Але багато жовнірів дезертирувало з війська. Як утече жовнір із війська, вийде в гори, знайдеться з другим, третім дезертиром, то й ідуть в опришки. Дезертири мусіли тікати, бо за ними гонили пушкарі, ловили їх, віддавали до війська, а там строго карали. Але дезертири не ждали на пушкарів та ровту, збиралися по шість, вісім, десять та дванадцять і йшли в опришки. Ровта приходила за дезертирами, але їх не находила дома.

За те, однак, мала біду стариня дезертирів, і то велику біду мала. Пушкарі, бувало, візьмуть дідю та маму дезертира, б'ють та карають та гонять по катушах, та в'яжуть калушами і всяку біду виробляють, яка їм лиш забагнеться. Так карають пушкарі стариню дезертирів, що стариня мусить відрікатися своїх власних дітей. Але проте, бувало, годували своїх дітей та й помогали їм крадьки, як могли. В очі ровтарям брали бідою та лихом на своїх пишних дітей, але у серці любили їх і щиро помогали.

Правда, що такі дезертири дуже рідко наверталися до своїх хат, бо боялися зради на кожнім місці. «Ніколи не говори з товаришем у лісі, бо бук і смерека таки мають вуха, очі і рот та й можуть тебе зрадити. Якщо говориш, то говори на полі, бо поле тебе не зрадить», — казали опришки. То означало, що у лісі бійно говорити тому, бо поза смерекою або буком може стояти злий чоловік, все видіти та й чути, а потім зрадити цілу тайну — й готова біда. На полю ж чоловік видить далеко наокола, та й не може ворог підслухати нічого, що говориться.

Але опришки таки не були биті у голову кулаком. Вони не мали з чого жити і тому мусили іти на грабунки, бо заробити годі було як — ровта би зараз ловила. Опришки не були дурні. Вони ходили на грабунки до тих, що не давали їм на світі жити. Мали страшну ненависть до па-

нів, що ті їх переслідували і збавили волі.

Опришки ходили на грабунки біда знає куди: на Угорщину, Волошину, на доли — де були великі пани, дідичі, графи, барони і всяка бранджа. Опришки ходили малими ватагами, але на великі грабунки збиралися докупи і нападали великими таборами. Їх збиралося по двадцять, тридцять, сорок і по більше — як де треба. Бувало, як нападуть на який двір, або фестунок, то одні обскочать двір-наокола, аби хто не вибіг і не дав знати, що напали опришки, решта вбігала у браму. Одні ставали на варті біля брами, а другі бігли у покої. Як котрий панок або слуга показався на дворі чи в покої, то опришки лиш на нього крикнуть: «Лицем до землі, повішенику!» Опришки на то мусили кричати так, бо боялися, аби їх хто не спаскудив із пістолета. Опришки обграбують, заберуть гроші, маєтки, усе, що лиш для них придатне. Як з усім укутаються, то тоді крикнуть на слуг, слуги позапрягають коней у вози. Опришки упакують усе на вози — та й самі у поле!

Доки пани спам'ятаються, опришки уже далеко. Як не стане дороги, щоб можна тікати возами, то опришки по-вибають усе з возів та й гайда! Пішки утікають далі. А якби на них напала ровта, то ставали і боронилися. Бо вони знали, що для них все одно: чи згинути від кулі ворога, чи, як зловлять, зависнути на шибениці. Але опришки воліли гинути від кулі ворога, ніж піддаватися і гинути на шибениці. Через те було дуже бійно ставали з опришками до вогню, бо опришки мусили боронитися страшно завзято. Як котрого опришка ворог так скалічив, що йому нема уже життя, то опришки не лишали товариша ворогам, лише мусили його добивати. Про це навіть сам поранений просив.

Опришки, бувало, грабують за горою, а як там зробиться про них велика поголоска і почнуть їх ловити, то

підуть тоді на грабунки у Волощину... А як і волощани почнуть їх ловити, то вони ідуть тоді сюди до нас та й грабують панів на долах. А як тут зробиться про опришків поголоска, то вони знову утікають за гору, де на них поголоска втихла.

Взимку не ходили на грабунки нікуди, бо їх би були за слідами усіх виловили. Вони сиділи взимку у зимівниках. Часом брали їх люди на зимівлю, але то було для опришків дуже бійно, бо не раз траплялося так, що той газда, у котрого був опришок на зимівлі, або видавав його в руки, або таки сам убивав, коли скимував, що в опришка є гроші. Правда, не всі були такі люди. Більше було таких, що опришкам доносили їсти та й ховали їх. Опришки за це давали тим людям гроші та усякі достатки.

Опришки клали собі хати у лісах, десь коло потоку, аби мати близько воду і дрова. Вони клали хати-зимівники у безлюдних місцях, аби за їх зимівники ніхто не зінав і не чув. У ті зимівники влітку наношували собі муку, бриндзу, сир, масло, буженицю з яловок так, аби мати що їсти через усю зиму.

Мали опришки і знайомих людей, до котрих зношували усякі речі, а ті люди годували їх за це взимку. Носили їсти, горілки та усякі достатки. Опришки добре знали таких людей і ходили до них. Бувало, наносять до Паліїв бужениці, полотна та усяких уборів. Розказують, Олексіха Паліївська, Маріка Шекерик, моя прабабка, всіх дівчат віддала й на них і раз рукою не кивнула — усе опришки назношували, що лиш було треба.

Опришки не раз взимку наймалися до газдів за слуг. І так перезимовували.

Як вже мають розходитися осінню, то збираються докупи. При ватажкові Василюковому сходилися на полонині Стовпні і баювали на Василюковім верху. І по три

дні там пили та стріляли. Як так побаюють, скільки їм хочеться, то тоді розходяться. А навесні, на святого Юрія, мали знову зійтися докупи на означенім місці.

Отаке було життя опришків. Так розказував мені про опришків мій деда Дмитро Шекерик-Деників, 78-річний. Не раз деда говорив це з великим запалом та охотою.

* Чим відрізняється переказ від легенди? Поясни це, порівнюючи цей переказ з легендою про опришка Головача.

ПОМСТА ДІДУШКОВІ

Дідушко був великий багач. Він придумав такі жолоби для молока, що як на Кринці-полонині доїли худобу, лили в жолоби, а воно по тих жолобах текло аж до села Красноїля, до його хати.

Одного разу молоко протекло через ці жолоби у річку. Від того пішла назва Біла річка, бо вода побіліла. Колись так називалося село Голови.

Довбуш на Дідушка зла не мав, але старий сам його зачепив.

Дідушко мав слугу і служницю в хаті. До нього приходили польські пани й обіцяли:

— Хто вб'є Довбуша, дістане повний наголовник грошей.

А Дідушко злакомився і пообіцяв:

— Я його вб'ю.

Польські пани дали йому пістолет і стали чекати, коли він вб'є Довбуша.

А Дідушко вчився стріляти та й зіпсував пістолет. Сів на коня, поїхав у Криве Поле до одного майстра, аби той злагодив пістолет. Довбуш тим часом перебрався за старця, перейшов Дідушка і питає:

— Куди, газдо, зібрався?

А Дідушко каже:

— Іду в Криве Поле зрихтувати пістоль, бо якийсь злодюга-бандит Довбуш знайшовся тепер.

Довбуш побажав щасливої дороги газді, і Дідушко навіть не здогадувався, що говорив із Довбушем.

Той пан, що дав Дідушкові зброю, все навідувався до багача. Так одного разу він прийшов і каже:

— Ти повинен був його вбити і ще не вбив.

А Дідушко говорить:

— Вийдемо надвір поговорити, бо тут слуги чують.

Дідушко проводжав пана, а в цей час до хати зайшов слуга із служницею і побачив пістолет. Слуга взяв його і каже служниці жартома:

— Я тебе застрелю.

А вона йому:

— Я скажу газді, що ти брав пістолет.

У цей момент зайшов до хати Довбуш і забрав зброю, а сам сховався. Дідушко провів пана і вернувся. Тільки зайшов до хати, а Довбуш на двері. Каже:

— Це ти хотів моєї голови і золота?

І вбив Дідушка, а майно спалив. Згоріла хата і хлів. У хліві були свині. Згоріли разом з хлівом. Стільки з них сала натопилося, що на подвір'ї два тижні калабані з топленого сала стояли.

На тому подвір'ї, де жив Дідушко, тепер хата Івана Олексійовича Бельмеги.

* Які інші варіанти переказу про покарання
Дідушка Довбушем ви чули?

ІВАН РАХІВСЬКИЙ

Іванко був родом із Рахова, з-за гори. І тому його звали Іваном Рахівським. Він блудив коло хат, голий і голодний, та й просив кавалок хліба. Так Рахівський бував поміж людей, аж доки його не здибав Довбуш Олекса.

Як здибав його Довбуш Олекса, то й узяв з собою за товариша у легіні. Але що Іванко Рахівський був на світі розумний, хитрий, бистрий та швидкий-легкий, то Довбуш Олекса його дуже полюбив. І став Іван нерозлучним побратимом Олекси Довбуша.

Кажуть, що Іван Рахівський мав підкови із самих голок. У тих підковах Іван Рахівський вибігав аж на дванадцятий пльонтер стінами та й не падав. Бувало, як прийдуть до якоїсь скали робити комору, то ніхто в світі не пішов би на скалу, лише Іван Рахівський у тих ігольчаних підковах. Він уже, бувало, піде отак скалою, як помостом. Понаїває у скалі гаки залізні, накладе бери, латки-поручя, та й аж тоді ідути опришки довбати скалу.

А такий був прудкий, що ніхто би його не випередив. Аби який прудкий кінь утікав перед нього, то він його випередить і імить. А бувало, аби яке велике панське стадо коней утікало, то Іванко Рахівський його випередить і заверне.

* Якими рисами наділяє переказ Івана Рахівського?

ФЛОЯРА БАЮРАКА

Із Довбушем ходило дванадцять легінів. Коли Дзвінчук убив Довбуша, то пани осміліли і повели військо проти його побратимів. Наскочило військо на стаю, де ночував

Баюрак.* Вергся в один бік — вояки, вергся в другий — вояки, вергся в третій бік — а йому по ногах шарах! Впали на пораненого Баюрака, зв'язали і відвезли до Коломиї, де присудили йому шибеницю.

— Що хочеш наостанку? — зазвідали.

— Принесіть мені флюяру.

Коли везли його до шибениці, то дуже красно грав на флюарі. Усі люди плакали.

Не знаю, де та флюара поділася. Їй би місце у музеї.

* Як у цьому переказі виявляється народна симпатія до опришка?

РАХІВ

Боялися пани Довбуша. І придумали, як до своїх грошей не допустити опришка: біля Сігета вимурували в землі величезну пивницю, зробили двері залізні, варту поставили. Позносили туди своє золото і сплять безпечно.

Узнав про цю пивницю Довбуш. Він якраз був тоді в Ясіні. Служив у одного газди, бо то було зимою. Як прийшла весна, лишив Довбуш газду. Зібраав хлопців і пішов опришкувати. Та чого ходити від пана до пана, коли всі панські гроші звезені в одне місце — у пивницю біля Сігета.

Пішов Довбуш з хлопцями пивницю оту розбити. Почала варта стріляти — кулі назад повернулися. То Довбуш міг кулі повернати. Сама себе варта вбила. Взяли хлопці і зрубали великого дуба, топірцями гілля обруба

* Баюрак Василь (1722-1754) — ватажок загону опришків після загибелі Довбуша. Підступно захоплений у полон і четвертований у м. Станіславі (тепер Івано-Франківськ).

ли, розколисали його на руках і як вдарили по дверях залізних, то нараз розлетілися надвое ті двері.

Набрали грошей повні бесаги, сіли на коней і поїхали. Напівдорозі до Чорногори сіли перепочити. Там і рахували гроші, що забрали з пивниці у Сігеті. Потім те місце так і назвали — Раховом.

* *Що ви чули про походження назви свого та інших населених пунктів нашого краю?*

ПИСАНИЙ КАМІНЬ

Між Буківцем, Білоберезкою, Устеріками і Ясеновом на горі є велика скала — Писаний Камінь.*

Звідки він там?

Олекса Довбуш на тій горі не раз перебував з опришками. А одного разу закопав там великі скарби. Хтось міг їх відкопати, то Довбуш пішов на Чорногору, з гори Піп Іван відковав величезний камінь, на плечах приніс і привалив ним скарби.

Можете уявити собі, який він був сильний! До Попа Івана треба йти цілий день, а він ще й ніс такий камінь, що тисячі людей не зрушать його з місця.

Аби камінь був гладкий, Довбуш обтесав його, а знизу видовбав зимарку-печеру, де ночував з опришками. Аби знати, що тут великий скарб захований, Довбуш витиснув у камені свою долоню. Там є і напис, зроблений його рукою. Котре він писав — уже не знати, бо написів на камені дуже багато. Кожний, хто там буває, хоче, аби і його ім'я коло Довбушевого було.

Пробували докопатися до скарбів, але з того нічого

* Писаний Камінь — гора і скелі на території Ясенова Горішнього Верховинського району Івано-Франківської області.

не вийшло, бо ніхто не годен таку велику скалу продовбати.

* «Писаний Камінь» — це легенда чи переказ?
Обґрунтуйте своє твердження.

ПРО ГОРУ ДОВБУШАНКУ

Олекса мав хату у нашій Довбушанці.* Там він усе зимував самодванадцятий. Бувало, набере у панів кіз, стинає ліс та й годує, і б'є та й єсть.

О! Там у скалах є багато маєтків, багато золота і у бербеницях багато козячого лою. Раз отець найшов під Довбушанкою бербеницю, під гачугою між корінням, і утішився, бо гадав, що то гроші. Але дивиться, а то повна бербениця лою козячого.

Раз зайшов під Довбушанку якийсь стрілець з тих рік. Дивиться, а там плита в однім місці відстає. «Ану-ко я відважу, — гадає, — що там є?» Дивиться, а то печера. Заходить він всередину, а там повно збрui усякої, одежі, грошей — усякого багатства. Так роздивився він, що є що брати на дев'ять коней, а потім скинув з себе, не дивуйте, гатки і набрав грошей, що лише міг, та й пішов до хати.

На другий день вернувся той стрілець з дев'ятьма кіньми і з людьми, шукає тої комори, ого! Й сліду не було. Заперлася та й годі.

* Які інші легенди та перекази про опришківські скарби ви чули?

* Довбушанка — одна з вершин гірського масиву Синиці поблизу с. Криворівні, а також гора в Горганах, неподалік м. Яремче.

СКАЛА ОПРИШКІВ БІЛЯ СОКІЛЬСЬКОГО ВОДОСПАДУ

Недалеко Сокільського водоспаду* у гребні, в лісі, є скала, що у ній давно опришки сиділи. Але до тої скали тяжко добутися, бо і сама стрімка дуже, і нечиста сила не допускає: як хто туди зближається, то каміння мече.

Якби хто дістався, то багато би там побачив: є там і пістолі мудрі-премудрі, і гроші. Пістолі стоять у оливі, а гроші у бербеницях, самі сороківці та червоні, і підлога у покоях вистелена грішми. Та до тих покоїв такі двері, що ніхто би не отворив, бо вони з плити такої, що навіть не знати, що то двері.

А вночі чути, як там душі опришків виграють на флюярі та сопілці так, аж сум пробирає.

СОКОЛОВЕ КАМІННЯ

Колись понад Черемошем опришкував Сокіл із своїми однодумцями. Він не раз робив насоки на Вижницю і Кути, а села лиш його слухали. Часом ходив Сокіл і даліше. Він мав пристанівки скрізь, але найголовнішим було Соколове Каміння**, яке так називали тому, що тут він із своїми товаришами перебував довгий час.

З південно-східного боку під Соколове Каміння опришки зробили вхід. Там видовбали собі велику схованку, в якій тримали найдорожчі скарби. Старі люди оповідали, що посеред тої комори був з каменю стіл, а на

* Сокільський водопад — на потоці Сикавка біля Сокільської скелі в с. Великий Рожен Косівського району Івано-Франківської області.

** Соколове Каміння, або Протяті Камені — скелі неподалік с. Підзахаричі Путильського району Чернівецької області.

ньому сидів золотий когут угорської вироби. Попід кам'яні стіни стояли панські скрині, набиті всяким добром: Коли опришків притискала зима, дощі або за ними полювали вороги, то вони ховались найчастіше тут.

На південному боці каміння із скали цюрком падала вода, яка вибила в камені корито. В ньому Соколові парубки щоранку і після дороги купалися. Коло цього корита і опришківські коні.

Та панський нюх сягнув і сюди. Соколових опришків ляхи оточували з усіх боків. Хлопці довго відбивалися. Не раз військо змушене було тікати через Черемош з Буковини на Галичину. Сокіл урадив з товаришами, що треба тікати під Сучаву. Одного разу опришки долотами та сокирами працювали на камені цілий день. Аж над вечір посунувся величезний влупок вниз тай прикрив до комори вхід. Коли влітку сходить сонце, то перші промені падають із-за Протятого Каміння саме на нього. Ще тоді Сокіл усім своїм друзям оповів цю прикмету і наголосив, що як коли-небудь хтось із них вернеться, то щоб знали, де шукати Соколові скарби.

Хмарного досвітка уся ватага Соколова подалася на південь. З того часу в Черемоші багато втекло до моря води. Але з тих Соколових опришків сюди більше ніхто не повернувся. Чи вони всі погинули в бою, а чи на них зйшла якась пошестя? Невідомо. Люди, які не були в опришках, але знали про Соколові скарби, довго їх оберігали. Згодом забули про них. Дехто намагався добрatisя сюди. Та марно. Ні в кого не було стільки сили, аби рушити той влупок, що закрив до комори вхід. Потім прийшло нове покоління, яке забуло про Сокола і ніколи не думало навіть, чого це каміння так називається.

Тому Соколові скарби і нині там стоять.

ЗА БРАТОВУ ПІСНЮ

Мого брата, Пилипка Федора Петровича, 1918 року народження засудили десь у 1945 році за те, що склав українську пісню. Я той пісні не бачила й не чула, але точно знаю, що за пісню він сидів. Його засудили на 8 років. Він тоді жив не з нами, а десь у Коломийському районі. І за те, що він був сужений, за те нас вивезли в 1947 році, де-то в кінці жовтня. Ми молотили коло хати ячмінь і прийшов до нас на подвір'я якийсь майор і переписав нашу сім'ю. А наша сім'я була така: мама, брат Юрій (вчився в 7-му класі) і я (вчилися тоді в 5-му класі). Він нас переписав і нічого не сказав. А через 3-4 дні прийшли до нас о другій годині ночі. «Відкривайте!» Ми відтворили. Зайшли два чи три з міліції і два «стрибки» з нашого села (уже їх нема) лишилися на дворі. Ми взяли по сорочці. Забрали нас у сільраду і там нас тримали від понедівника до четверга.

Тоді нас багато сімей забрали. У четвер погнали нас пішки до Усть-Путили (9 кілометрів), а хто був старий і не міг іти, тих везли на возах. А там погрузили на машини і у Вижницю. І везли нас звідтам товарняками на Урал. У тім ешелоні багато людей по дорозі померло, а в тому вагоні, що ми їхали, ніхто не помер. Нам свої люди на дорогу нанесли до тої сільради харчів, і ми мали. А воду нам діжурний носив. Було, що й з калюжі набирали воду, з ямки, де корова ступила, брали й давали пити. В кожнім вагоні був оден солдат, але було, що люди й тікали по дорозі.

Привезли нас на станцію Половинку і завезли в город Половинку. Розіслали нас по бараках, де колись були пленні німці, які робили в шахті. Мій 14-річний брат пішов робити у вугільну шахту імені Сталіна. Мені було 12 років, я робила на поверхні, кидала вугіль на транспор-

тер. Мама не робила нігде. І давали хліба в шахті по 600 грам, нам (на поверхні) по 400, а мамі — 200. А як картку загубив, то нічого не отримав. Нас від смерті врятували посилки від родини (у мами в Петрашах була рідна сестра, і звідси, з Довгопілля, люди нам посыпали). Затих 3 тяжких роки ми отримали 49 посилок.

І дуже багато наших людей там умирало. Хто не мав посилок або загубив хлібну картку, той умирал. До нас там було дуже холодно, і барабулі дуже дрібнісінькі родили. Місцеві люди казали, що «бандери» привезли тепло, і картошка стала добре родити.

Ми мали відмічатися у комендатурі. А в тому бараці, де нас помістили, кругом були діри і за ніч намітало в барак снігу великі купи. А мама сиділа коло нас цілу ніч, щоб ми не розкрилися і не вимерзли. І цілу ніч палила пічку.

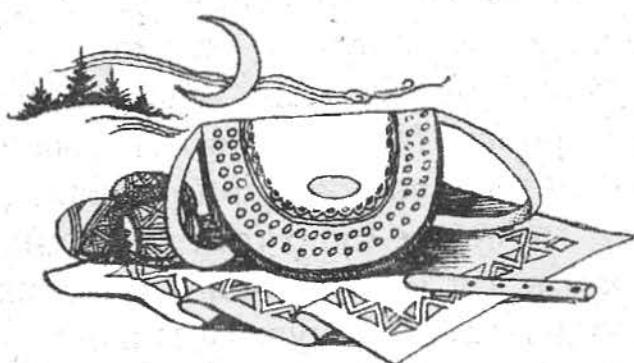
А далі карточну систему змінили, і стало легше жити, і так ми прожили там 9 років, до 1956 року, а тоді нам сказали: «Вже можете вертатися додому». І нам видали паспорти. Я там, на Уралі, вийшла заміж за нашого хлопця, якого засудили на 20 років за те, що був у бандерах. Його у бункері взяли слабого на тиф.

Ми вернулися додому. Всьо наше майно пропало, і не мали ні хати, нічого. Ми по чужих людях жили. А в цьому році навесні мені за все майно давали 70 тисяч. Сказали, що моє майно не було тоді записане, і в фінвідділі нема документів. І я тих 70 тисяч відмовилася брати, бо за них хіба одну сорочку купити можна.

А чоловік мій помер 4 роки тому (у Воркуті на шахтах довго робив, хворів на легені).

* Розшукайте когось із репресованих комуністичним чи фашистським режимом, попросіть розповісти про їхні поневіряння.

- * Влаштуйте зустрічі з людьми, які можуть розповісти вам легенди, перекази, а також про цікаві події власного життя. Постараїтесь записати їхні виступи чи навіть зняти на плівку.
- * Нехай кожен з учнів класу запишє по одному фольклорному твору — легенді, переказу чи оповіданні — у своєму селі; з цих матеріалів складіть рукописний збірник. Не забудьте подати стислі відомості про тих, від кого записуєте; а ще окрасою збірника стали б і їх фотографії. Насамперед запишіть легенди та перекази про своє село (місто), про гори, ліси, ріки, озера своєї місцевості, про історичні події, що тут відбувалися.

ПРИСЛІВ'Я ТА ПРИКАЗКИ

Прислів'я та приказки — дуже поширеній вид усної народної творчості взагалі і на Гуцульщині зокрема. Їх на Західній Україні називають ще приповідками. Ці короткі вислови відображають життєвий досвід, спостережливість багатьох поколінь, передають народну мудрість.

Прислів'я та приказки нашого краю здебільшого не відрізняються від розповсюджених в інших регіонах України за своїм змістом і повчальною спрямованістю. Але їх форма часто має свої особливості, відображаючи чи то природу, чи побут, звичаї, традиції горян.

Класифікують прислів'я та приказки по-різному: то за змістом, то за ключовим словом, то за алфавітом, беручи до уваги перше слово. Тут використано останній спосіб. Збережено правопис джерел. У дужках дається тлумачення прислів'їв та приказок.

Аби візнати, що чоловік варт, Бог зimu насилає. (*Вартисть людини пізнається у випробуванні*).

Аби твоя курка здохла, а моя твій город порпала. (*Кажуть про того, хто зичить іншому зла*).

Аби права рука дала, щоб ліва не знала. (*Не хвалися своїм добродійством*).

Аби хліб, а зуби знайдуться. (*До добра завжди є охота*).

А хто робит, то той їст, як не робит, має піст.

Багачеві і дощ ріпку загорне. (*Кому щастить, то щастить у всьому*).

Бережливий і три краплі води в студню виливає. (*Треба берегти навіть те, що не має великої ціни*).

Бери, Мошку, потрошку — більше набереш. (*Не будь жадібним, то матимеш більше користі*).

Бідному би не додав, багачеві би не доробив. (*Важко будь-кому догодити*).

Біду не вб'єш — живе вічно.

Бог добрий, коби такі люди. (*Винити у негараздах не треба Бога, бо винні самі люди*).

Бог не б'є — люди б'ють. (*Значення таке, як і попереднього прислів'я*).

Бодай-то сі кожен у свою миску дивив. (Не втручайтесь без потреби у чужі справи).

Боязливий лис курки не єсть. (Щоб чогось досягти, потрібна рішучість і відвага).

Валеєси, єк пустий крейцар на гостинци. (Живе, не приносячи людям користі; крейцар — дрібний австрійський гріш, який після розпаду Австро-Угорщини втратив будь-яку цінність).

В ґазди пухка земличка, в лінивого — і сапка не візьме. (Якість землі залежить від працьовитості господаря).

В'єзав, а ґудза не зробив. (Щось робив, але не зробив у ділі головного).

Високі гори мають глібокі доли. (Успіхи в житті чергуються з невдачами).

Від землі на сантиметер, а яzik на метер. (Кажуть про базікала).

В кого сите черево — в того думки куці. (Сите життя не спонукає до роботи мозку).

В лінивого кінь на стерні здох. (Лінивий усе має втрати, навіть де їх не повинно бути: на стерні добра паша для коня).

В поганої мами дитина як з рогами. (Тобто погано вихована, як дідько).

В п'янюги хисту — що в торішньому листу. (П'яница

ні на що добре не здатний).

В роботу впрягайся рано, в сон — опівніч.

Все шкодить, що занадто.

Вуса під носом, а вітер в голові. (Недостатньо бути дорослим, треба ще й розум мати).

Вчи дитину, поки вона лежить поперек лавиці. (Тобто з найменшого віку).

Говори до гори, а гора горов. (Кажуть про того, хто не сприймає розумних доказів).

Голодному й своя сорочка не мила. (Тобто немиле навіть те, що найближче).

Гонору повні бесаги, а розуму на мошенку нема. (Кажуть про зарозумілу людину).

Гріха перед Богом не сховаєш. (Злій вчинок можна приховати від людей, але не від Бога).

Громовиця дерево, а заздрість — душу руйнує. (Заздрість така ж згубна для людської душі, як блискавка для дерева).

Гроші довше рахувати, аніж розпускати. (Заробити гроші важко, а розтратити можна дуже швидко).

Газду видно по двору, газдиню по хаті. (Газда відповідає за порядок у дворі, а газдиня — в хаті; бо ж їх оцінюють за станом того, за що кожен відповідає).

Дає праву руку, а лівим оком у кишеню зазирає. (Кажуть про нещиру, підступну людину, що хоче поживитися чужим коштом).

Де гостина щодня, там голод недалекий. (Розтратне життя веде до убогості).

Де нема газди, там ладу не жди.

Дивитси, єк босий на гадину. (Про того, хто чогось чи когось дуже боїться).

Дитину болит палець, а маму серце. (Маму тривожить навіть незначні біль чи невдачі дитини).

Добре їсти, довго спати — Бог здоров'я мусит дати. (Так вважалося в часи, коли жили не дуже сито. Але це й іронічне висловлювання про лінивого).

Добрий був горщик, їк був у нім борщик. (Людину шанували доти, доки мали з неї користь а як з неї нема що взяти, то й шана минулася).

Добрий сусід ліпше брата рідного. (Бо брат буває далеко, а сусід завжди близько і допоможе в потребі).

Добрі діти тримають рід на світі. (Майбутнє роду залежить від того, які в ньому діти).

До кулеші смійся, як сонях до сонця.
(Тут висловлено пошану гуцула до кулеші, яка заміняла йому хліб).

Дощ іде туди, де косять, а не туди, де просяять.

(Перешкоди часто трапляються саме там, де вони найменше бажані).

Дрижит, як гуцул над дітьми. (Тобто дуже тривожиться; гуцули відомі своєю любов'ю до дітей).

Думай собі всю звечора, але роби рано. (Тобто починай роботу зі свіжими силами).

Дурний тішиться владою, а мудрий — розумом. (Дурний рветься до влади, сподіваючись, що вона дасть йому авторитет, відсутній через брак розуму; розумному це не потрібне).

Ек ти не вмів си шенувати, то будеш іти старцовати. (У своїй убогості людина сама винна, бо не вміла сама себе поважати).

Є — минеться, нема — обійтесья. (Все проминуше: і достатки, і недостатки).

Забагає троєкого, а тут нема нієкого. (Говорять про людину, яка безпідставно має надто великі забаганки).

Запасайся ручками та пучками. (Хочеш добре жити — працюй; пучки — пальці).

Запусто й пес хвостом не махає. (Ніщо безкорисливо не робиться).

За спання ніхто не дасть в branня. (Не працюватимеш, то й нічого не матимеш).

Здоров'я шанує слабий, здоровий — ніколи. (Конста-

тация того прикного факту, що люди не дбають про власне здоров'я, доки його не втратять).

Зерно до зерна — буде мішок. (Велике робиться з малого).

Злодій гадає, що всі злодії. (Той, хто має сам якісь вади, приписує їх й усім іншим, цим ніби виправдовуючись: «Усі такі»).

Зробит, єк зійдуться дві середи докупи. (Тобто ніколи).

З розумними світ рахується, дурного й рідня не приймає.

З розуму живи власного, з колодязя пий красного.

З цієї муки кулеші не звариш. (Цю справу не вдасться зробити).

З цього млива не вийде дива. (Чогось доброго досягти в цій справі неможливо).

І в Парижу чоловік має грижу. (Скрізь людина має турботи).

І сухе дерево без підпалу не горить. (До будь-якої праці і будь-кому потрібна заохота).

Їсти досита — працювати до поту. (Це правило здорового способу життя).

Йди з Богом — завше відкрита дорога. (Матимеш ус-

піх, якщо житимеш чесно, згідно з Божими заповідями).

Й мудрий того не надумає, що дурний скаже. (Нерозумна людина здатна сказати найбільшу нісенітницю).

Кожна сорока своїх дітей фалит. (Людина має нахил хвалити щось своє, навіть якщо воно того не варте).

Кожний кінь знає, як йому сідло долягає. (Кожен відчуває свої клопоти, прикрої).

Коси на сонці гуцул не гріє, бо роса спіє. (Гуцул косять рано, доки роса на спала; кожну справу слід робити у свій час).

Крейцар вартіший вдома, ніж на чужині два. (Удома краще, ніж на чужині).

Кулеша в хаті — найліпша родина.

(Ця приказка походить з часів, коли в гуцульські хати часто заглядав голод, тому так високо ціниться кулеша).

Легінь — горобцеві до колін. (Так глузують із зазнайкуватого легіня невеликого зросту).

Ледачі все терплять невдачі. (Невдачі є наслідком не лихої долі, а власної ледачості).

Лінивий і на печі замерзне. (Бо піч не гріє, якщо полинуєшся заготовити дров та піч натопити).

Ліпше мати файну жінку, ніж сто моргів поля.

Ліпше одно око своє, єк троє чужих. (Господарське око бачить найліпше).

Люби працю і в холоді — завжди будеш як в золоті.

Малі діти їдять хліб, а великі — серце. (Ствердження того, що чим старші діти, тим більше клопоту й прикорості можуть завдасти батькам своєю поведінкою і невдачами).

Махане за вдарене рахувати не треба. (Має значення тільки завершена справа, а не самі наміри).

Можна і одним куснем удавитиси. (Нещастя може трапитися із незначної причини).

На готовім і циган — господар. (Циган через своє кочівництво господарством не займається. Тут мовиться, що не варто хвалитися тим, що не є твоєю заслугою).

Найсолодший хліб зі своєї праці.

На круте дерево є круте клиння. (І найважчі труднощі можна подолати, якщо підібрати відповідні засоби).

Не вір дідькови, хоч би сі ангелом чинив. (Не можна вірити злим, підступним, фальшивим людям).

Не вчи Івана, вчи Івася. (Вчи, виховуй змалку).

Не зарікайся, що вовкові в череві не будеш. (Ніхто не гарантований від якогось нещастя).

Не маш вівці коло хати — не меш мати в шо си вбрати. (Очевидно, так було за часів натурального господарства, але й тепер це прислів'я не втратило слухності).

Не смійси, братку, з чужого упадку. (Насміхатись з чужого лиха вважається аморальним, це накличе біду на того, хто насміхається).

Не ті дрова, що у лісі, а ті, що в дровітні. (Рахуватися треба зі зробленою справою, а не з намірами).

Не той опришок, що з вусами, а той, що з ділами. (Людину цінують не за зовнішністю, а за її справи).

Не трать себе попусту змолоду, бо на старість не поверстаєш.

Не шкір зуби, єк пес на горєчий чир. (Так кажуть тому, хто надто часто смеється без потреби).

Ніхто не втікаї від калачє, але від мечє. (Якщо людина чогось остерігається чи уникає, значить, є для цього поважна причина).

Ото гризота: не йде хліб до рота! (Кажуть, коли хтось журиться через дрібні, незначні причини).

Прокапарив житте, єк свинє в стайні. (Кажуть про людину, яка безкорисно прожила життя).

Пропав, єк ігла в сіні. (Беслідно).

Прошеним хлібом не дійдемо далеко. (Треба покладатися на власні сили, а не на чиюсь милість).

Своє бери, а чужого не кини. (Один із головних принципів народної моралі).

Своя дитина єк не заплаче, то бодай си скривит, а чужа си ані подивит. (Співчуття чекай від близьких, а не від чужих).

Скупий й потєті води не дав би.

Сокира мала, але дерево втне велике. (Так і людина не повинна боятися братися за велику справу).

Сокиру підбирають подлук дерева. (Сили й засоби мають відповідати складності справи, за яку берешся).

Старого дерева не зігнєси. (Дорослого не перевиховаваєш).

Такий собі, єк кулеша недоварена. (Кажуть про безхарактерну людину).

Тень-тень, аби минув день. (Так оцінюють працю недбалої, ледачої людини).

То не той каліка, що без руки, а той, що без голови. (Якщо у людини є розум, то дасть собі раду, навіть маючи фізичну ваду).

У гостях Ілля, а дома свиня. (Так говорять про людину, яка чесно поводиться лише при людях, а вдома дає собі волю в усьому).

У нас шо ґрунь, то інший порядок. (Натяк на те, що в кожному селі були свої звичаї і традиції).

Файний газда, лиш руки смолові. (*Говорять про злодійкувату людину*).

Хлібом і Чугайстер з бесаг поділиться. (*Чугайстер — заклятий сусідом чоловік, він не може вмерти, блукає лісами; але й він хлібом поділився. Очевидно, тут містився докір комусь скупому*).

Хоть жий сто літ, а покинеш світ.

Хто винен — віддати повинен. (*Народне моральне правило*).

Хто в міру єсть, той твердо спить. (*Це не лише гігієнічна порада; хто в міру єсть, не проїдає свого добра, той і спить спокійно, не журиться тим, що багато проїв — пропив*).

Хто світить, а хто сліпить. (*Про тих, які під виглядом добра чинять зло, а також про тих, хто заважає людям пізнати правду*).

Хто спішить на два празники, на жоден не поспіє. (*Не берися одночасно за декілька справ*).

Цюкнув словом, як гуцул барткою. (*Тобто вразив гострим, злим словом*).

Чеши дідька зрідка. (*Не грайся з небезпекою*).

Чугайстра любіть та й ся бережіть (*Бути обережним з тим, хто здатний завдати зло: Чугайстер примушував зустрічного танцювати до упаду*).

Чуже добро не гріє. (*Не лакомся на чуже: користі з нього не матимеш*).

Шкода ходу до пустого роду. (*Не варто мати справу з ненадійними людьми*).

Щастя ліпше, як готові гроші. (*Готові гроші — це готівка, справжня цінність, але й вона не зрівняється зі щастям*).

Що сторона, то інша новина. (*У кожній місцевості є свої звичаї*).

Як Бог розум відбере, то коваль не вкує. (*Так висловлюється переконання, що розум дається від народження*).

Як єс гриб, то ліз у кошіль. (*Як за щось узявся, то мусиш виконувати*).

Як єс не корж, то не коржиси. (*Не берися до того, до чого нездатний*).

Як не перекопаєш, то хоч перетолочиш. (*Насмішкувато кажуть про того, хто не вміє чогось до ладу зробити*).

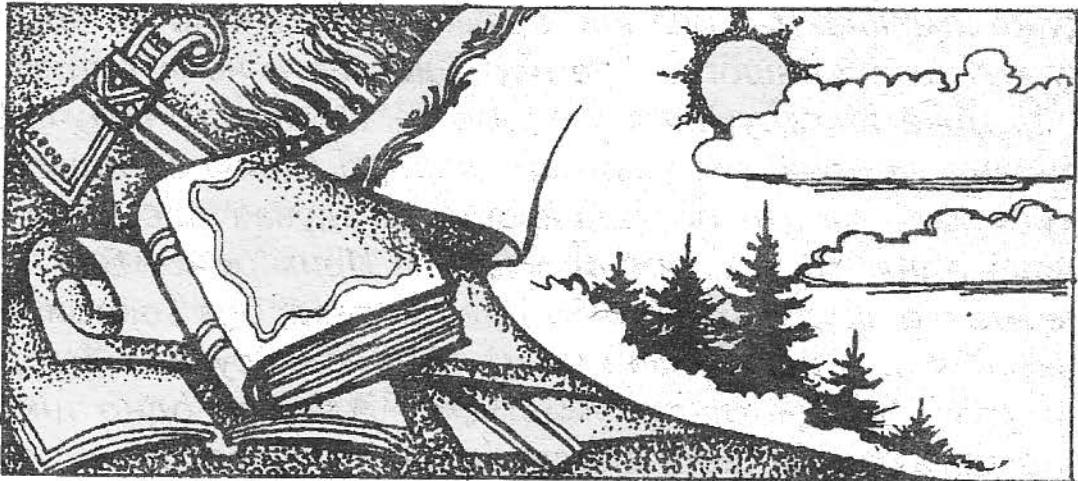
Як схочеш, гору перескочиш. (*Можна все зробити, навіть, здавалося б, неможливе, якщо є бажання*).

Як упаде яблуко з яблуні, то ще й хвостиком до неї повернеться. (*Говорять про того, хто виявляє невдячність*).

Як хочеш багато мати, треба мало спати.

- * Уважно перечитуй прислів'я, старайся з'ясувати, в чому полягає їх повчання, до яких життєвих обставин і випадків можна їх застосувати.
- * Записуй почуті прислів'я й приказки, запам'ятовуй їх, уживай у власному мовленні.
- * Виготовьте в школі рукописну збірку прислів'їв і приказок свого населеного пункту.

ЗАГАДКИ

Хто з вас не любить загадок? Кожному хочеться випробувати свою кмітливість і спостережливість. Саме на це й розраховані загадки — коротенькі поетичні твори. Хтось може засумніватися: хіба це поезія? Саме так. Адже кожна загадка — це своєрідна метафора. Певні предмети, дії, явища називаються словами, що означають інші предмети, дії, явища, чимось схожі з першими. Завдання відповідача — встановити, про що саме йдеться. Оскільки предметів, дій, явищ, схожих чимось між собою, дуже багато, відгадати буває нелегко, а іноді й взагалі неможливо без підказки. На Гуцульщині загадки ті ж, що й в інших регіонах України. Але немало й оригінальних, у яких «зашифровані» речі, характерні саме для цього краю.

Наводимо декілька десятків загадок із незліченої кількості, що побутують у нас. Деякі з них ви не зможете відгадати. Той, хто їх загадує, зацікавивши слухачів, сам через деякий час повідомляє розгадку. Слухачі вражені неабиякою вигадливістю загадувача, і це дає їм своєрід-

не задоволення. Задоволений і загадувач, почуваючи себе дуже кмітливим. Хоча він, зазвичай, також почув відгадку від когось іншого. Але ніхто до нього нічого не має претензій, адже відгадування загадок — це просто гра, спрямована на розвиток уяви, кмітливості. Деякі загадки можуть мати багато розгадок, але загадувач має на думці лише одну, то ж спробуй вгадати! Приміром: «Без чого не можна збудувати хати?» І без дерева, без сокири, без вікон і т.п. А загадувач має на увазі «без сучка». Навряд чи хтось до цього додумається... Але все одно цікаво розгадувати, це іноді викликає навіть веселощі.

1. Баран у хліві, а роги надворі.
2. Без рук, без ніг, а на під лізе.
3. Без чого княгині не вбереш?
4. Без чого не побудував би хати?
5. Бери — пищіт, клади — пищіт.
6. Біг песок через лісок та й загнув собі носок.
7. Білий пес на воду бреше.
8. Були собі два дуби, а на дубах бочка, а на бочці гарбуз, на гарбузі ліс, а в лісі така пасіка, що би ззіла чоловіка.
9. Від чого у качки ноги червоні?
10. В кожній хаті по букаті, а в одній немає.
11. В одному селі дрова рубают, а в другому тріски скачут.
12. Голий, а в пазусі сорочку має.
13. Дерев'яне, але не поліно, шість дірок має, про все співає.
14. Живий мертвого б'є, живий мовчить, а мертвий реве.
15. Жили три гарбузи. Один каже: «Не дай, Боже», другий каже: «Та дай, Боже» третій каже: «Мені однаково як уночі, так удень».

16. За лісом, за перелісом золоте телє риче.
17. З глибокого потока вилетіла сорока.
18. З-за ліса, з-за переліса білі клиночки висять.
19. Іде в ліс — дивиться д'хаті, іде з лісу — дивиться в ліс.
- . 20. Іде лісом — не товкне, іде водою — не бовкне.
21. Ішли три хлопці, один став. Скільки їх пішло?
22. Кобила бреде, а за нею мерзне.
23. Коли був малий, — у чотири трубив, а як підріс, — гори перевертав, а як помер, — у танцях мечався.
24. Котра курка в землі несеться?
25. Лізу на залізо, на костяну гору, на дерев'яний верх.
26. Має вухо, та не чує.
27. Мама товста, донька тонка, а син кучерявий.
28. На голові їде, живота не має, д'горі ноги задирає, взимі хату підпирає, навесні першу роботу починає.
29. На одній нозі їде на козі.
30. На пні зірничка.
31. На пні кишki ревуть.
32. На поліці криці.
33. Не гавкає, не кусає, в хату не пускає.
34. Повна кошера овець, а між ними один баранець.
35. Повна пательня пупінчиків.
36. Повний пеньок черешеньок.
37. Полонина не міряна, вівці не раховані, вівчар не наймлений.
38. Постелю кожушок і розсиплю горошок.
39. Серед села луплять вола, хто ме лупити, той ме голосити.
40. Сидить баба у кутику в червоному капутику, хто її кине, то плакатиме.
41. Сидить заєць на печі і дивиться, куди втечи.

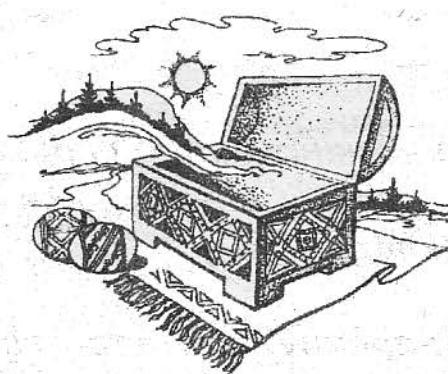
42. Сімсот невісток на одному взголов'ї сплять.
43. Стоїть стріла, а в ній сім тисяч два.
44. Тонке, зелене, ймилося за мене, боліло, свербіло,
плакати си хотіло.
45. У городі тичка, а на ній капличка.
46. У лісі росло, на комині схло, прийшло у село —
людьми потрясло.
47. У лісі си родило, у місті си робило, на базар прий-
шло та жінками трясло,
48. У нашого парубка з обох боків зарубка.
49. У рикули чотири кули, а в гігіла два.
50. У чому найбільше хрестів?
51. Ходить пані по майдані, куди гляне — трава в'яне.
52. Чим найдалі кинеш?
53. Чорний волище крізь стіну свище.
54. Чотири брати в один корч сиплют.
55. Чотири брати під одною шапкою.
56. Чучурюн у лісі, чучурюниха у місті, чучуринята в
городі.
57. Шерсть до шерсті, шкіра до шкіри, чіп посереди-
ні.
58. Штири тики, два патики, семе замахайло.
59. Що в землі не гнє?
60. Що їде, а ніг не має і ніколи не вертає?
61. Що то за гість, що сам себе єсть?
62. Якого дерева в лісі найбільше?

Відгадки

1. Свердлик.
2. Дим (у курній хаті).
3. Без голки.
4. Без сучка.
5. Ланцюг.
6. Сані.
7. Праник.
8. Чоловік, воші.
9. Від колін.
10. Церква.
11. Брехні, плітки.
12. Свічка.
13. Сопілка.
14. Бубон.
15. Двері, вікно і обруби-
ни.
16. Трембіта.
17. Куля з рушниці.
18. Зуби.
19. Соки-

ра на плечі. 20. Місяць. 21. Три, бо то був ставок. 22. Ткацький човник і полотно. 23. Чоботи з бика. 24. Картопля. 25. Кінь, стремено, тарниця. 26. Голка. 27. Піч, комин, дим. 28. Тачка. 29. Кулешір 30. Каганець. 31. Скрипка. 32. Ножиці. 33. Замок. 34. Зорі і місяць. 35. Піч з хлібом. 36. Вулик. 37. Небо, зірки і місяць. 38. Небо, зірки. 39. Цибуля. 40. Цибуля. 41. Каганець. 42. Дах з драниці. 43. Мак. 44. Кропива. 45. Мак. 46. Скрипка. 47. Сито. 48. Кишені. 49. Корова і кобила. 50. У клубку. 51. Коса. 52. Думкою. 53. Свердлик. 54. Чотири дійки. 55. Оборіг. 56. Макогін, макітра, мак. 57. Коні, дишель. 58. Корова. 59. Камінь. 60. Вода в річці. 61. Свічка. 62. Круглого.

- * Склади з однокласниками рукописний збірник загадок, записаних від друзів, рідних та знайомих (але не з книжок).
- * Спробуй скласти загадки про те, що давні загадки не згадували: автомобіль, ракета, телевізор, комп'ютер, фотоапарат, телефон, радіо, кулькова ручка тощо.
- * Проведіть у класі вечір загадок. Переможцями стануть той, хто найбільше загадок загадає, і той, хто найбільше відгадає.

КОЛОМИЙКИ

Коломийки становлять окремий вид гуцульського фольклору. Поширеність їх надзвичайна. Кожен гуцул знає їх немало, здається, від народження. А є такі коломийкари, у яких запас цих пісеньок невичерпний, вони можуть співати їх годинами.

Коломийка — це коротенька пісенька, що складається з двох 14-складових рядків з цезурою (паузою) після восьмого складу (хоча нерідко коломийки записують і чотирма рядками). Схему її можна зобразити так:

Рима в коломийках жіноча, або паракситонна; так називається суголосся слів у вірші, у яких наголос падає на передостанній склад:

Йдуть овечки в полонину, а єгнєта бліют,
А що наші вівчерики в полонині діют?

Часто трапляється й внутрішнє римування. Воно буває декількох видів. Римуються піврядки першого і другого рядків:

*Ой на Кути доріженька, на Кути, на Кути,
Бувай, мила, здоровенька, бо я йду в рекрути.*

Буває, що в коломийці римуються сусідні слова:

Під горою, над рікою, в нашім милім краю...

Іноді рима охоплює майже всі слова:

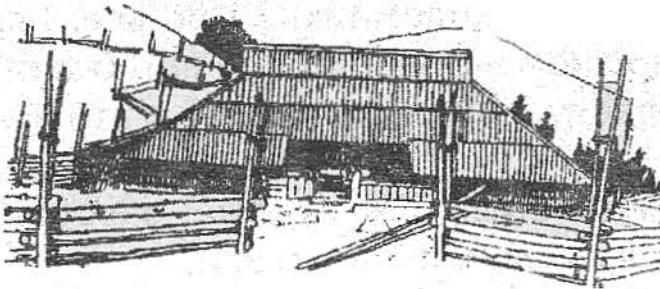
*Як не врвати — зворушити, а хоч роздвоїти,
Най-ко знают, що любити таки треба вміти.*

У цьому прикладі римується й піврядок із закінченням рядка! Ось ще приклад такого римування:

*Та й будемо, товаришу, гуляти, гуляти
Хліб із торби витягати, на камені спати.*

Коломийка рідко співається одна; переважно їх поєднують по 2-3 та більше за спільною темою або переходячи від однієї теми до іншої; утворюється наче довге намисто з перлинок.

Високо оцінював коломийки І. Франко. У рецензії на збірник В. Гнатюка «Коломийки» він писав: «Слухаючи їх одну за одною, співані безладно, принагідно селянами, нам певно і в голову не приходить, що се перед нами перекочуються розрізnenі перлини великого намиста, частки великої епопеї сучасного народного життя. Зведені докупи в систему, ... вони складаються на широкий образ нашого сучасного народного життя, безмірно ба-

ПРО РІДНИЙ КРАЙ, ПРО ГУЦУЛІВ

Під горою, над рікою, в нашім милім краю,
Там село моє рідненьке, туди поглядаю.

При горбочку, при садочку, там моя хатина,
А в хатині тато й мама — вся моя родина.

А нема у світі друга, як отець та й мати,
Нема в світі милішого від рідної хати.

Нема краю веселого, як та Гуцульщина,
Коломийку заспіває найменша дитина.

Нема краю веселого, як гуцульські села,
Де ідете, там вчуєте пісеньку веселу.

Гори наші, гаї наші, файна полонино,
нема ліпшої від тебе, наша Верховино.

Гей, нема на світі краще, як в руській країні,*
Так миленько та красненько в нашій полонині.

---

* Руська країна — Україна, тут — Гуцульщина

Та як собі заспіваю у гаю, у гаю,
Та дай, Боже, много щастя миленькому краю.

Гуцулом-смих уродивси та й ним буду жити,
Дівчиноньку в запасочці не лишу любити.

Та й не лишу сардачок свій, в грідушках китиці,
Та й барточку мосяжненьку, що висит на цвиці.

На трембіті березовій буду вигравати
Кожне літо, якщо буду товар завертати.

Люблю рідну Верховину, бо я тут родивси
Та й плями з бесажками не раз находивси.

Та не то є, брате, гуцул, що погуцуливші,
Але того, брате, гуцул, що в горах родивши.

Гуцулка мя породила, гуцулка ми мати,
Гуцулка ми постелила: «Лєгай, сину, спати!»

Ой гуцуле, гуцуленьку, гуцуле-небоже!
Ані ореш, ані сієш, пожаль ті ся, Боже!

Як гуцула не любити? У гуцула вівці,
А в гуцула поза пояс самі сороківці!*

---

* Сороківець — австрійська срібна монета вартістю сорок грейцарів

Як гуцула не любити, коли гуцул годний,
У гуцула діжка масла та і сир надобний.

Як гуцула не любити, коли гуцул грає
На сопівці; на флюярі, й на трембіті знає.

Ей, гуцул ся легко вбув, легко му ходити,
Любко моя солоденька, лиш би тя любити.

Ой я гуцул молоденький, по-гуцульськи ходжу,
Та я свою гуцулочку попід боки воджу.

Та не питай, гуцулику, чи гуцулка красна,
Бо гуцулка ціле літо товарятка пасла.

Через гору воду несла, через поле ішла,
Хустинков сі покривала, аби була пишна.

Хустинков сі накривала, аби не згоріла,
Молочком сі обмивала, щоби була біла.

ПРО ПОЛОНИНИ, ПОЛОНИНСЬКЕ ЖИТТЯ

Ой ходімо в полонину та в полониночку,
Ци ни звалив буйний вітер нашу колибочку?

Ой ци звалив, ци не звалив, будем поправляти,
Де-смо літо літували, там нам зимувати.

Ой сумує полонина, сумує, сумує,
Чому вівчар молоденький вівці не зимує.

Ой сумує полонина, буде сумувати,
Буде вівчар молоденький вівці зимувати.

Чого тата полонина та й повеселіла —
Овечками, корівками вна ся засіріла.

Чого тата полонина навесні весела?
Женуть люди худобочку із кожного села.

Ой і що ти, полонинко, отак загорділа,
Ци не тими овечками, що-с забагатіла?

Та не тими овечками, що-м забагатіла,
Але тими шуварами, що-м позеленіла.

Чорногора хліб не родит, не родить пшеницю, —
Викохує вівчариків сиром та й жентицев.

Чорногора хліб не родит, нічим ї орати, —
Викохує вівчариків, як рідная мати.

Ой овечки-небилечки, писаний ботею,
Хто вас буде випасати, як я си оженю?

А вас буде випасати та хлопець-молодець,
В правій руці сопілочка, а в лівій топорець.

В правій руці сопілочка, щоби вийгравала,
В лівій руці топорина — вівці завертала.

Йдуть овечки в полонину, а єгнєта бліют,
А що наші вівчерики в полонині діють?

А в'ни діють, вони діють, вони ватагують,
З сира зроб'є колачики та й нам подарують.

Наробили колачиків на білій платині,
Будут нам так дарувати, як мама дитині.

У середу до полудня вівці віріжела,
А відтив си обирнула — любка зустрічела.

А я єго зустрічела, так їк рідний братчек,
А він мині подарував сиріний қолачек.

Я си єго испитала: «Ци меш си барити?»
— «Иду, любко, в полонину, буду вівчерити».

А на тобі, вівчерику, сорочечка масна,
Пістолєтко жиране, табівочка ясна.

Пістолєтко жиране ой поза ременем,
А він тогди вистрілює, їк іде до мене.

Телиночка із вербини, а, може, кедрова.
Як то файно у ню грає душка гонорова!

Коби вечір не баривси — най би ще заграла
Моя мила, пишна чічка, що в душу запала.

Ой не знаю, що я люблю: милу чи телинку,
А чиtotі пишні верхи, з них видко в долинку.

Видко річку Черемоша, видко мутні хвилі.
Все це — в серці закохане, товариші милі.

Полонинка веселенька, як молоді літа,
Зелененька, розмаїта, як весняна квітка.

В полонинку пішла би я файно заспівати,
Молоденьким вівчерикам трохи серця врвати.

Як не врвати — зворушити, а хоч роздвоїти.
Най-ко знают, що любити таки треба вміти!

Ой не тото коханнєчко, що си люблят добу,
А надалі виріджують любити хворобу.

За таке би коханнєчко і не споминати,
Бо то легко вік молодий пусто змарнувати.

Йдуть овечки в полонинку, та самі біленькі,
А за ними вівчерики самі молоденькі.

Ой кувала зазулечька та й буде кувати.
Пішов любко в полонинку, буде бідувати.

Та я піду в полонинку та в полониночку,
Та ни найду вівчерика, найду тилиночку.

Та ни найду вівчерика, пішов за вівцями,
Принесе ми пирстинину з трьома камінцями.
Та я піду в полонинку по зелене сіно,
Полонинку ни пирейду, бо соничко сіло.

Полонинку ни пирейду чириз ожиледу,
Кого люб'ю, ни таюси, а за ручьку веду.

А висока полонина з вітром говорила:
— Кобе-с-те мня розорали, жито бих родила.

Кобесте мня розорали, розкоренували,
Житце бе-сте посіяли, пшеничку зібрали.

Ой посіяв пшениченську на тій полонинці, —
Пшеничка си не вродила — самі чорнобривці.

А хто буде чорнобривці зривати, зривати,
А хто буде біле личко моє цілувати?

Чорнобривці ме зривати хлопець молоденький,
В личко буде цілувати лише мій миленький.

Отой буде цілувати, котрий буде годен,
Котрий буде до моєго личенька подобен.

Полонинко-гордовинко, чьо-с така висела?
Та у тебе, бай, овечки из кождого села.

Полонинко-вирховинко, чьо-с си засмутила?
Овичьки си розлучєли, сама-м си лишила.

Ой сарака полонинка, сарака, сарака,
Нічо в ні си ни лишєє, лиш вітир та й мрака.

ПРО ОПРИШКІВ

Опришківство в наших горах існувало на протязі XVI-XVIII і навіть на початку XIX століття. Серед опришків були месники за народні кривди, але й траплялися й звичайні розбійники. Найславетнішим ватажком опришків був Олекса Довбуш. У пам'яті гуцулів він залишився як борець проти гнобителів — польських панів, лихварів, за справедливість. Гуцульський фольклор оспівує опришків як романтичних героїв, хоча нерідко трапляються й коломийки, в яких ідеться і про їхню жорстокість, і про не-привабливі сторони опришківського життя: холод, голод, постійна загроза з боку влади, «ровти» (озброєного загону, який боровся з опришками). Спійманих опришків жорстоко катували, своє життя вони нерідко закінчували на шибениці.

На високій полонині ізродили рижки,
Та ци підем, пане-братьє, навесні в опришки?

Худ. Г. Якутович. Аркан.

Ой підемо, товаришу, у гори та в гори,
Та будемо розбивати жидівські комори.

Ой хлопці ми, пане-братьє, а всі-смо хороші,
Ходім, будем розбивати, будем мати гроші.

Та будемо розбивати, та найдемо гроші,
Та купимо черевики дівчині хорошій.

Ой у гори, хлопці білі, у гори, у гори,
Та будемо розбивати багацькі комори.

Та іще ня ніхто не бив і не буде бити,
Поки буду бізувати топірець носити.

Ой ми хлопці, ми молодці, як орли під хмару,
Най ся ляхи не знущають, та даймо їм жару.

Та й будемо, товаришу, гуляти, гуляти,
Хліб із торби витягати, на камені спати.

Полишили вівчарики в полонині стрижки,
Взяли собі пістолики та пішли в опришки.

Небагато легінни гуляли, гуляли,
А за ними, молодими, ровту ізбирали.

Та то ровта, та то була волоського пана,
Ой пішла та й зловила легіння Івана.

Закувала зозуленька у лісі на пруті,
Ведуть, ведуть миленького я в желізнім путі.

Закувала зозулиця, голосок полетів,
Присягали легінни та й на пістолеті.

Присягали, присягали, коли мали раду,
Що ніхто з них товариству не ізробить зраду.

На високій полонині зародили рижки,
Викохав я собі силу та й пішов в опришки.

Не рік, не два ходжу лісом, та не маю щістя,
Хоч у мене тілько грошей, як у лісі листя.

Ой вийду я в полонину на високі гори,
Де Черемош воркітливий каміннячко оре.

По долині жовнярики на села злягають,
Трясуть хати попід лісом, Довбуша шукають.

Пушкар веде, помагає, нагороди хоче,
А я його нагороджу кулев межи очі.

Маю бартку, порошниці, новенькі пістолі,
Лиш не маю свої хати, щасливої долі.

Чого тобі, пане-ляше, в нашім краю треба,
Чом на тебе грім не вдарить із ясного неба?

Ой підемо, пане-брате, в ліс та в гайдамаки —
Може, колись вражим ляхам дамося ми взнаки!

Та не у ті гайдамаки, що то розбивають,
Лиш у тії гайдамаки, що панів карають.

Будем бити, будем бити, будемо карати,
Виріжемо панів-ляхів, будем панувати!

Звуть нас дуки злодіями, кажуть, що грабуєм,
Скільки вони людей вбили — ніхто не рахує.

Йдуть легіники завзяті лісами, горами,
Не сховають пана-ката кованії брами.

Є у мене топір, топір та й кована бляшка,
Як топірцем замахаю — ні німця, ні ляшка.

Та я стрілю з револьвера, із того нового,
Ой із того, що-м ізробив — із дерев'яного.

Штири ножі і револьвер за поясом ношу,
Дають мені пани гроші, коли в них попрошую.

Ой на горі нивка, нивка, я кінця не виджу,
Втішилися вороженьки, що в арешті сиджу.

Не тіштеся, вороженьки, не тіште, не тіште,
Зaberіть сі посторонки, ідіть ся повісьте.

Ви гадали, вороженьки, що там буду жити?
Верну я ся додомоньку й знову буду бити.

Ой чи буде кримінал, чи буде неволя,
Ой ще буду я вас бити, дійся Божа воля.

ПРО РЕКРУТЧИНУ

Рекрутчина (насильний набір до австрійського війська) була одним із найбільших лих на Гуцульщині в кінці XVIII-XIX століттях. Волелюбних легінів заганяли в казарми, їх муштрували, з них змущалися. У війську панувала німецька мова, якої гуцули, звичайно, не знали. Їх гнали на війни то на Балканах, то в Італію та в інші місця воювати й помирати за абсолютно чужі і незрозумілі їм інтереси. Часто легіні тікали з війська і змушені були перевовуватися від переслідувань влади, ставали опришками. Гіркій долі рекрутів багато поезій присвятив Ю. Федъкович, а польський письменник Юзеф Коженовський — п'єсу «Верховинці» (1844). У гуцульському фольклорі, зокрема в коломийках, тема рекрутчини є однією з найпоширеніших.

Вітер віє, шевеліє, березов колише,
Цісар хлопців вибирає, на папері пише.

А в цісарськім карабіні є желіза много,
А до нього добирають хлопця молодого.

Бодай пани були, були, бодай панували,
Що вони мя молодого асентерували.

Бодай пани панували, бодай пани були,
Що вони мя, молодого, в черевички вбули.

В черевички вбули, вбули, синий мундор дали,
А дрібненькі кучерики набік розчісали.

Подивися, дівчинонько, по собі, по мині,
Записані кучерики мої в Коломії.
Подивися, дівчинонько, йкі кучері славні,
Записані кучерики мої в Станіславі.

Подивися, дівчинонько, на кучері мої,
Бо вже мої кучерики записані в Львові.

Подивися, дівчинонько, на кучері дрібні,
Бо вже мої кучерики записані в Відни.

Чому в полі хліба нема, бо вибила туча.
Чому хлопець невеселий, до воська ідути?

Та єк мені, молодому, веселому бути,
Полюбив я дівчиноньку — не можу забути.

Полюбив я дівчиноньку аж півтора року,
Доки вже си не дізнали вороги із боку.

В єк вони си дізнали, той зашепетали,
Тогди мене, молодого, до воська забрали.

Ой не лишу ті, дівчино, не лишу, не лишу,
Сам я д'тобі не приїду, хіба лист напишу.

А напишу я листочек із самої Ідні.
Богачі сидєт си дома, а при воську бідні.

Богач має доста грошей тай си відкупляє.
Бідний жовнір маширує тай си надриває.

Ой на Кути доріженька, на Кути, на Кути.
Бувай, мила, здоровенька, бо я йду в рекрути.

Бувай, мила, здоровенька, та бувай, та бувай,
А за мене, молодого, ніяк не забувай.

А я іду у рекрути, лишєю ті щістє,
Щобе-с тілько старіст мала, їк на вербі листє.

Абе-с тілько старіст мала, бе-с ся не віддала,
Абе-с мене молодого хоч рік зачекала.

Зачекаю, милив, рочок, зачекаю й два дни,
Зачекаю, милив, другий, бо ти дуже файній.

Ой на Кути доріженька, на Кути, на Кути.
Бувай, мила, здоровенька, бо я йду в рекрути.

Бувай, мила, здоровенька, бо я вже рушаю,
Бо я мої співаночки на тебе лишаю.

А як toti співаночки, що штири линочки,
To най же їх переймають інші парубочки.

Ta най же їх переймають, най же їх співают,
Ta най за нас, молоденьких, ta не забувают.

Породила мене мати темненької ночі,
Дала мені біле личко, чорненькі очі.

Воліла-с мі, моя мати, чорне личко дати,
Ніж мали mnie, молодого, на жовніра взяти.

Ta коли-с ня, моя мамко, в купелі купала,
Todі мені у Рахові сорочину пряли.

Ta коли-с ня, моя мамко, в колиску вложила,
Todі мені у Рахові черевики шили.

Воліла-с мні, моя мати, в купелі втопити,
Ніж мі мають офіцери за вуха крутити.

Воліла-с мні, моя мамко, в колисці вдушити,
Ніж мні мала-с віддавати ціарю служити.

Oй гуляйте, файні хлопці, завтра не будете,
Прийшла карта од ціаря — на війну підете.

Bудете ви своєв кровцев моря доповняти,
Bудете ви білим тілом орли годувати.

СОЦІАЛЬНІ МОТИВИ В КОЛОМІЙКАХ

У багатьох коломийках відображено ті соціальні біди, що випали на долю гуцулів: панщина (скасована в 1848 р.), визиск з боку чужоземних окупантів, гірка доля наймитів, убоге життя горян, поневіряння на чужині. Гуцули змушені були шукати заробітку далеко від рідного краю — на Балканах, у Росії, у Туреччині.

Ідемо ми на панщину та на цілу днину
І беремо із собою маленьку дитину.

Ой як гірко жіночкам на то ся дивити,
Що не можна навіть піти дитину вповити.

Ой Австрійо, Угорщино, які ви прокляті,
Що на ваших панських полях стали ми горбаті.

Та не маєм ми ні свята, не маємо долі,
Бо робимо дні і ночі на панському полі.

Не можемо вже робити й не маєм вохоти,
Бо вже скоро дістанемо у легких сухоти.

Ой ковала зазуленька, ковала, ковала,
Єк панщина з Буковини втікала, втікала.

Та єк вона та втікала, всі гори здріглиси.
Не вернула, хоть вся погань кричала: «Верниси!»

Ой ковала зазулечка на дубі, на дубі,
Поки світа та сонечка — панщини не буде.

Чи я така нещаслива, ой чи моя ненька,
Що я пішла на зарібки така молоденька?

Ой наймите, наймиточку, перестань служити,
Ані свята, ні неділі, все кажуть робити.

Ані свята, ні неділі, ні будної днини,
Не засидит бідний наймит єдної години.

Є в багача добра бриндза, що лиш би їсти,
А як свято та неділя, ніколи і сісти.

Багач слугу так корняє, ще кури не піли,
Дає слузі того їсти, що діти не з'їли.

Аби тобі, багачику, так легко конати,
Та як мені, молодому, цей рік добувати.

Ой у моїм городечку ізродили бібки,
Чоловіка нема дома, пішов у зарібки.

Ой пішов він у зарібки грошви заробити,
Що заробив, то він пропив, ні з чим домів іти.

Та най шумлять, та най шумлять зелені муруги,
Та ніхто так не бідує, як богацькі слуги.

Слузі би раніше встати, пізніше лягати,
Найменшому бахурові водиці подати.

Та кувала зазуленька тай отам на гілці.
Та шо Василь за господар, де воли, де вівці?

Та де його обороги, кедрові палати,
Де шпихлірі, золото, срібло, червоні дукати?

Та шо Василь за господар, де його достатки?
Нема дітям на кулешу, німа на податки.

Співав весну, співав літо й під осінь співає,
За мужицьку лиху долю світ свій коротає.

Та чи тобі ба Василю аніраз не банно,
Та як бачиш десь у людей і гроші, і манну?

Не банно ми за багацтвом ані за ланами,
Лиш ми банно за весною та й за співанками.

Ще ми банно, пане-братьє, за шумом пшениці,
За білими неділями, шепотом керниці.

Земну осінь, пане-братьє, переосінью,
Але тої України не перебаную.

Та шо Василь за господар — криваві реберця,
Розлилися чорні ріки з мужицького серця.

А згоріла Коломия, а згоріли Кути,
А най згорит Буковина, мені в ній не бути.

Я сьогодні в Буковині, а завтра вже піду,
Ніхто мене не спитає, коли я знов прийду.

Не муть вже мене питати ні брат ні сестриці,
Бо ми рabi з Буковини, чужі чужениці.

Бувай здоров, бувай здоров, зелений лісочку,
Бо вже більше тут не вчуєш моого голосочки.

Ой гори, гори, гори, бувайте здорові,
Та най у вас пробувають вірли та соколи.

А дівочі молодії веселії літа,
Як квіточки за водою, пливуть з цього світа.

Буковино моя мила, дорогий мій краю,
Я на тебе, сиротину, нишком поглядаю.

То заплачу на весь голос на чужій сторонці,
В'яну я та висихаю, як листок на сонці.

Ой не є тут ні родини, ні рідної хати,
Тяжко, Боже, на чужині вік свій вікувати.

Рідне слово тут не чути, пусто тут усюди,
Тут не наші буковинці, а чужії люди.

Ой цісарю, цісарику, корона ті срібна,
Коби-с прийшов в Буковину, яка стала бідна.

Буковина стала бідна, лиха цілі хмари,
Було в людей по коровці, й то жиди забрали.

Вони беруть по коровці, пани беруть діти,
Бідна ж наша головонько, де нам ся подіти?

А я вийшов на вулицю та зачав гадати,
До котрої дівчиноньки старости післати.

Післав би я до бідної — дороги не вбиті,
Післав би я до багача — лавиці не вмиті.

Волію я отій бідній дороги топтати,
Ніж я маю у багача лавиці шкrebтати.

КОЛОМІЙКИ ПРО КОХАННЯ

Коломийок про кохання, мабуть, найбільше. У них оспівується краса хлопця й дівчини, висловлюється глибоке почуття щастя, якщо це кохання щасливе, і горя, якщо воно не знаходить відгуку. Безіменні автори коломийок знаходять най тепліші епітети й порівняння, щоб передати образ дівочої та парубочної краси, тугу за коханою чи коханим, ніжність, з якою закохані ставляться одне до одного. У коломийках цієї тематики виявляється висока моральність і чистота почувань гуцульської молоді.

Тут наводимо коломийки здебільшого про щасливе кохання, записані в усіх трьох частинах Гуцульщини — на Буковині, Закарпатті та в Галичині.

Нема села без болота, ліса — без калини.
Нема мені без милого веселої днини.

Ой Юрію, Юрієчку, Юрію, Юрію,
Не пий воду студененьку — я тобі загрію.

Не пий воду студененьку, але пий медочок.
Солоденькі твої губки від тих співаночок.

Ой Юрію, Юрієчку, Юрію-кришталю,
Із любові великої щоб не було жалю.

Ой коби я добре знала, де мій милюй оре,
Пішла би сі подивити, чи широке поле.

Ой қоби я добре знала, де милюй сапає,
Пішла би ся подивити, чи багато має.

Та не піду на забаву: шкода моого труду,
Бо мій милюй не гуляє, сама я — не буду.

А як була молоденька — ходила, гуляла,
Не одному легіневі до душі припала.

Ой куда йдеш, мій миленький, куда йдеш, куда йдеш?
Понад мої сиві очі крашої ни найдеш.

А хоть найдеш, мій миленький, на личко білішу,
То ни найдеш, мій миленький, на сумлінє ліпшу.

А я руту не сіяла, сама рута сходить.
Я милого не чарую — сам до менеходить.

Я милого не чарую, ані моя мати,
А чарує біле личко, як ввійде до хати.

Відти горбик, відти горбик, відти долинонька.
Мижи тими горбиками моя Ілинонька.

Та піду я у малини робітної днини
Та улом'ю миленькому палич'ку з калини.

Та йде миливій дорогою та й палич'ку стружи,
Як милого ни любити, коли файній дужи?

Та у моого миленького холівки короткі.
Та сночі як поцілував — ще губки солодкі.

— Та чо' в тебе, мій миленький, губки солоденькі?
— Мамка медом намостила, як я був маленький.

Мамка медом намостила та й забула втерти,
Щоби були солоденькі до самої смерти.

Та мі милю чорнобривий набік зачесавси.
Кажут люди, шо ни файній, али мині вдавси.

Та мі милю чорнобривий за Буковиною,
Він до мени листок пише, банує за мною.

Він до мене листок пише, поштов пиридає:
«Ек си моє соколєтко на Брусторах має?

Най си має, най си має, най здорована буде.
Маю в Бога надієчку, шо вна моя буде.»

Попід toti полонини зродили ожини,
To ж то мі ся сподобали оченька в дівчини.

Та мій милю чорнобривий на бік зачисався.
Кажут люди, шо не гарний — бігме мені вдався.

Кажут люди, шо не гарний — най буде, най буде,
Ніхто красу на тарелі кроїти не буде.

Ой загайна доріженська, загайна, загайна.
Я будь-кого не полюблю, хоч я є не файна.

Ой махала дівчинонька пальчиком на мене:
«Прийди, прийди, легінику, увечір до мене.

Прийди, прийди, легінику, як ме вечоріти,
А я буду в пастівнику коровки доїти.

Вже коровки подоїла, телята загнала,
А молоко процідила і милому дала.

Та я піду воду брати в Василеву студню.
Ни так мині води траба, як Василя люб'ю.

Ни так мині води траба, води си напити,
Як з Василем постояти та й поговорити.

Та я піду воду брати двома коновками,
Біда мнє си учєпила обома руками.

Ой з-за гори-Чорногори хмароньки навислі...
Та скажи ми, мій миленький, що маєш на мислі?

Я тут сама проживаю, як билинка в полю,
Ніхто мені не потішить головоньку мою.

Та є такий вірний милив, що мні вірно люби,
Та далеко за границев білим світом нуди.

Ой з-за гори-Чорногори хмароньки навислі.
Та скажи ми, легінику, що маєш на мислі?

Ой у мене є на мислі тебе покидати,
За горами, за крутими другої шукати.

Ой іди-ко, мій миленький, далеко не зайдеш,
Та вірнішого серденька над моє не найдеш.

А як найдеш, мій миленький, — люби, утішайся,
Будь щасливий і веселий, д'мені не вертайся.

Ой чи тото буйний вітер у полі повіяв,
Чи милого співаночки, що туди посіяв?

Та усе ся співаночки тоті развивають,
Бо уже ся миленької ротиком співають.

Тото поле зелененьке треба покосити,
Аби добре білявині по ньому ходити.

Ой кошу я траву, кошу, травичка лягає,
Іде рибка довгим полем й весело співає.

Ой де тата поляночка, ой де тото поле,
Що на ньому траву косить золотятко мое?

Зазулечко-сивулечко, позичь мині ніжок,
Най я піду в полонинку, поки ни впав сніжок.

Зазулечко-сивулечко, позичь мині крильця,
Най я піду відознати свого чьорнобривця.

Не виділа я любчика ні сночі, ні нині,
Як ще вечір го не уздрю, то буде по мині.

Ой Іванку, подолянку, не люби циганку,
Але люби мене, руську, біленьку, як гуску.

Ой то мі ся сподобали миленького очі,
Не боюся ні шендерів, ні темної ночі.

Не боюся ні шендерів, ніякого суду,
Бо я, така молоденька, без любка не буду.

Ой би тото писарчики в папір не списали,
Що ми собі за сю нічку перещебетали.

Та як тота дівчинонька за водою пішла,
То мені ся привиділо, що зірничка зійшла.

Тогда мі ся сподобала, як-есс несла воду
Писаними гарчиками з широкого броду.

Ой прибігла з полонинки білая овечка,
Люблю тебе, файнє бідня, та й твої словечка.

З високої полонини ізлетіла сова,
Не про красу любка люблю, а про чесні слова.

Не про красу його люблю, краси у нім мало,
Бо розумно заговорить, та й на нього стало.

Ой я вчера прєла клочє, сегодня повісмо.
Сєдь си, любку, коло мене, хоть нам буде тісно.

Сєдь си, любку, коло мене, говори до мене,
Ой хай же я подумаю, ци ти любиш мене.

Ой сєдь собі коло мене, присуньси близенько,
Та ци щіро любиш мене ти, мое серденько?

Ой убита доріженька вгору під калину,
Так я тебе, любку, люблю, що мало не гину.

Ой як я сі ізгадаю за тебе, миленький,
То що роблю, з рук випаде, любку солоденький.

Повій, вітрику тепленький, відки тя жадаю, —
Та із тої сторононьки, де я любку маю.

Ой зозуленько сивенька, позич мені крилець,
Най полечу відіznати, де мій чорнобривець.

Загубив я дівчиноньку у зеленім гаю.
Шукаючи свою милу, по лісі блукаю.

Ой питаю я березу, питаю калину:
— Ой хто із вас десь тут видів мою білявину?

Ой там мені заважає широченька грушка, —
Бо не виджу, кудиходить моя щебетушка.

Ой там мені заважає височенька сливка, —
Бо не виджу, кудиходить моя чорнобривка.

Та на Петра вода тепла, лиш би її пити,
Який, мамко, Петро файнний, лиш би го любити.

Ой піду я у гаєчок, зірву там листочок
І застелю, щоб не видно, милого слідочок.

Ой закрию так слідочок, щоб роса не впала,
Аби мого миленького інша не кохала.

ЖАРТІВЛИВІ КОЛОМІЙКИ

Гуцули, як і українці загалом, люблять жарт, дотеп, гостре слівце. Тому так багато на Гуцульщині жартівливих коломийок. У них чуємо добродушне кепкування з приводу різних ситуацій, у які потрапляє людина. Часто висміються вади характеру, вдачі, поведінки, особливо лінощі, недбальство, хвалькуватість, неохайність. Досить поширені коломийки, в яких звучить легка насмішка над мешканцями різних населених пунктів. Істотною рисою гуцульських жартівливих коломийок є самоіронія, тобто кепкування із самого себе. Це дуже добре, коли людина не боїться посміятися над власними невдалими вчинками. Нерідко гумор коломийок переростає в сатиру — засудження людей та їх дій, що суперечать народній моралі.

Ой чим тебе, мій миленький, мати малювала,
Щоб так скоро межи всіма тебе пізнавала?

Мати мене малювала рожевеньким цвітом,
Щоб личенько моє цвило як зимі, так літом.

Мене мати малювала все кождого свята,
Щоб мене усі любили, а найдуш дівчата.

Ой ішла я полонинков, ішла я, ішла я,
Питалиси вівчерики, чия я, чия я?

Ой не ваша, вівчерики, не ваша, не ваша,
А я собі полюбила з Космача Ілаша.

А з Космача та Ілаша, з Соколівки Йвана,
А з Косова шіндарика, сіда-ріда-й-дана!

А я ходив до дівчини та носив горішки,
Та я втратив кониченька — тепер хожу пішки.

А я втратив кониченька, коня вороного,
А все оце через тебе, дівчино-небого.

А я ходив до дівчини щось два чи три роки,
А вна мені дарувала шерстяні волоки.

А я totи тай волічки на ноги мотаю,
Кажуть люди, що з котюги, а я не питаю.

А я totи тай волічки на ноги бурлєю,
Кажуть люди, що з котюги — я не довірю.

А я прийшов до дівчини та й став ся питати:
— Скажи мені, дівчинонько, я би радий знати.

Скажи мені, дівчинонько, лиш бес не брехала,
З чого оті-то волічки, що ти дарувала?

Дивикося, дівчинонько, чи то не с песєтки?
Вна ся клине; присягає: «Бігме з поросєтки!»

Чи я тобі не казала, легіню, легіню,
А хоч бери, а хоч лиши — робити не вмію.

В хаті тобі не замету, бо я не умію.
Полотенця ти не вснью, бо не розумію.

— Не журися, дівчинонько, лиш іди за мене,
Та не будеш бідувати й годиноньки в мене.

В мене пічка хлібець пече, котик дровця носит,
З-під постелі вода тече — мисочки полоче.

З-під постелі вода тече, ноги обливає,
З-під лавочки вітер віє — в хаті замітає.

Та я була в свої мамки одна одиничка,
Я по воду ни ходила, бо в саду криничка.

Я по воду ни ходила, дривець ни рубала,
Та тільки я в свої мамки гаразду зазнала.

Один гаразд — погуляти, другий — поспівати,
Али третий, кажи, гаразд — до полудня спати.

А я хлопець здоровенький та лиш до розбою,
А як вийду на вулицю — гусяти ся бою.

Та вийду я на вулицю та гила, та гила.
Була б мене молодого вода примулила.

Та най мулить того хлопця, що по ночам ходит,
Що дівчаток молоденьких із розуму зводит.

Та гія, та гія,
Запалила Коломию дівчина Марія.

А Марія запалила, Ганнуся гасила,
Писаними коновками водиці носила.

Писаними коновками водиці носила,
Чорна хмара наступила — дощем загасила.

А мій батько був стрілець, застрілив сороку,
Та наробив кобасів на півтора року.

Ой мала я миленького, татонько мі купив,
Поклала го на воротях, якийсь дідько трутів.

Ой мала я миленького та го утратила,
В Коломії гать урвала, та ним загатила.

Ой що мені за доганка, що маю коханка,
Одна нога трохи крива, а друга, як санка.

Ой мала я миленького, як у саду чічка:
Не вмивався, не чесався, подобав на дідька.

А я пішов на ярмарок на святі Варвари,
Повернув я та до любки, в ней немиті лави.

Ой лавчини та й немиті, хата неметена,
А вна сидит на припічку та ще й розплетена.

А лижечки у полиці скисли кисилицев,
А мисочки попід лавов зацвили муравов.

Ой чия то дівчинонька козацького гербу,
Вішається на парубків, як коза на вербу.

Шешори, Прокурєва — невеликі гори.
Наробили в Прокурєві гарбузові дзвони.

У п'єтницю нарobili, в суботу наклали,
А в неділю задзвонили — дзвони повпадали.

Ішов я з вечерниць та й поза городи,
Замотався в гарбузи та наробив шкоди.

Як зачали старі баби з кочергами гнати,
То мусів я гачі дерти, гарбузи латати.

А хоть же я невеличка, але я весела,
Люблять мене легіники на чотири села.

А я війду на царину та там собі стану —
Одна любка несе книші, а друга — сметану.

А я книші коло душі, а сметану віп'ю —
Одну любку поцілую, а на другу кліпну.

А я дримбу купувала та ходила боса,
Щоби дримба вигравала коло моого носа.

А я дримбу купувала, шшє боса ходила,
Доків війшла з полонини, дримбу загубила.

А я мала легінків двайцять і чотири,
Ледве би-х їх не продала, так мі досолили.

Ой маю я срібний перстень, по столу покочу,
Ой не всіх я хлопців люблю, лиш ся з ними дроочу.

Мене мати породила у сінях на бочці
Та дала ми чорні очі кліпати на хлопці.

Мене мати породила, няньо рубав дрова,
Та дала ми чорні очі, ще чорніші брови.

Мене мати породила та й коло потоку
Та казала: — Рости, доню, тонка та висока.

Мене мати породила й намастила лоєм,
Та як вийду на вулицю — ідуть хлопці роєм.

- * Знайди в коломийках по декілька художніх засобів, характерних для них: паралелізми, епітети, порівняння, пестливі слова, внутрішні рими, єдинопочаток (анафора) у в'язанці коломийок.
- * Запиши коломийки, які знають твої рідні; склади з них збірничок «Коломийки моєї родини». При цьому додержуй вимог щодо запису фольклору, викладених у розділі «І ти можеш стати фольклористом!».
- * Влаштуйте в школі зустріч з коломийкарем (людиною, яка багато знає коломийок й охоче виконує їх).
- * Через деякий час проведіть серед учнів класу чи школи конкурс на кращого виконавця коломийок.
- * Спробуй скласти коломийки про те, що тебе цікавить, про події в родині, у школі тощо. Слідкуй за додержанням коломийкового розміру, жіночої рими.

КОЛЯДКИ

Колядки (коляди) належать до найдавніших пісень. Співають їх під час Різдвяних свят. У селі створюється декілька груп колядників (лише чоловіків), які йдуть від хати до хати, починаючи від хати священика, сповіщаючи про свій прихід трембітою. Кожен рядок коляди виспівує «береза» — чоловік, що знає багато коляд. Інші колядники співають лише приспів, що може звучати в різних селах і до різних колядок по-різному:

- Гой дай Боже!
- Свійтій вечер!
- Радуйси!
- Ой свійте Різдво!
- В неділю!
- На Різдво рано! тощо.

Іноді повторюють за «березою» кожну стрічку коляди.

Співаючи коляду, кожну стрічку починають протяглими складами «йа», «ої» або «же», а між словами стрічки вставляють звук «й»: «Ой виросла й сосна й золота й рясна й...» При друкуванні коляд ці додаткові склади й

звуки пропускаються, а приспів подається лише після першого рядка.

Коляду співали у супроводі скрипки.

У гуцульських колядах багато прадавніх символічних образів: дерево життя, птах, золота брама, срібні ворота, тихий Дунай, синє море тощо. Персонажами коляд є господар, члени його сім'ї, сам Бог також виступає в ролі господаря, що доглядає волів, ладить плуги, оре й засіває поле тощо. Це свідчить, що коляди були колись обрядовими піснями початку сільськогосподарських робіт; їх співали далекі предки гуцулів — землероби, які жили тоді, звичайно, не в горах, а десь у низинах, можливо, над Дунаєм, який так часто згадується, де займалися хліборобською працею.

Є колядки, що нагадують про лицарські часи, про заняття мисливством тощо.

Коляди співалися різні різним людям: священикові, газді, газдині, дітям та іншим особам.

Коляда супроводиться «плесаннєм» (ритмічними кроками вперед-назад, присіданням). «Плесаки» обов'язково мають топірці з дзвіночками, якими потрясають у піднятих руках. Цей ритуальний танець, що зберігся лише в наших горах, виконуваний красивими, мужніми чоловіками, зодягнутими у «вберю», що нагадує одежду давніх воїв, справляє величезне враження, нагадує про героїчні часи, є виявом неповторної духовної культури гуцулів.

В. Шухевич у своїй праці «Гуцульщина» вмістив близько 200 коляд. Тут подаються приклади коляд, що співаються різним особам, та загальних коляд.

У наш час по-стародавньому колядують далеко не в усіх гуцульських селах. Тепер з колядками ходять і чоловіки, і жінки, дівчата й хлопці, діти поодинці та групами. Не всі знають старовинні колядки, тож співають ті, що поширені й в інших регіонах України. Найкраще пле-

кають прадідівські колядницькі традиції у Верховині, Красноїлі, Головах.

Гуцульська коляда відображена в повісті Марії Остромири «Над бистрим Черемошем», у новелах П. Федюка. Образи-символи колядок органічно вплітаються в поезії Т. Мельничука, В. Герасим'юка, І. Малковича, В. Іллі та інших сучасних поетів.

КОЛЯДА СВЯЩЕНИКОВІ

Ой в ліску, ліску, на жовтім піску,
Святий вечір!
Росло деревце таже й високе,
В корень глібоке, в листок широке,
В листок широке, в цвіток багрове,
В цвіток багрове, в вершік кудрєве.
Ой на тій кудрі сам сокіл сидит,
Ой сидит, сидит, далеко видит.
Їк за далеко? На сине море.
Края Дуная корабель плавле;
Шо в тім корабли? Самі столове,
Коло тих столів все старі люде,
Ой старі люде й старі газдині,
Старі газдині радочку раді:
Шо не так тепер, їк стародавне,
Шо кум до куми з вечерев не йде,
Син на таточка руку здіймає,
Донька матери не послушає,
А брат на брата ніж витігає,
Сестра на сестру чєру шукає,
Сусід сусіда в пана тігає,
В пана тігає, під кару дає.
Посмутилоси, похмурилоси
По всему світу, маковим цвітом!

КОЛЯДИ ГАЗДІ

Ой забарив си місіц у крузі,
Ой дай Боже!
Місіц у кruzі, гість у дорозі,
Бо ішло ж туда та дев'ять купців,
Хлопців-молодців.
Они питали тай допитали,
Тай допитали ой пана газду.
Ци дома, дома наш пан ґосподар?
Каже газдині: Нема го дома.
А де то він є? Йа в полі, в полі,
Йа в полі, в полі, ходит за воли,
Правою ручков за плужок держе,
А лівов ручков волики гоне!
Пречиста Діва обід приносе,
Обід приносе, Господа просе:
«Орімо, синку, яа здрівна нивку,
Посіймо на ній їру пшиницу,
Йа вроди Боже стебло-серебро;
Вой наймім женців сімсот молодців,
Йа дожнім же ї у дрібні сніпки;
Йа складім же ї у густі кіпки,
А копок складем, їк звізд на небі,
Ой наймім возів сімсот облозів,
Ой зvezім же ї у крутий беріг,
Йа складім же ї сподом широко,
Сподом широко, дуже високо.

У ліску, ліску, на жовтім піску,
Ой дай Боже!
Росте деревце тонке, високе,
Тонке, високе, верхом широке.

А в тім деревці сам Господь сидит,
Ой сидит, сидит, далеко видит,
Ой видит, видит йа в чисте поле,
Йа в чисте поле, де плужок оре.
Св'їтий Никола за плугом ходит,
Св'їтий Михаїл волики гонит,
Св'їта Марія водицу носит,
Ой носит, носит, тай Бога просит:
Господи Боже, прийди до мене,
Прийди до мене на Св'їтий вечер,
На Св'їтий вечер, на Різдво рано!
Дай же ти Боже!

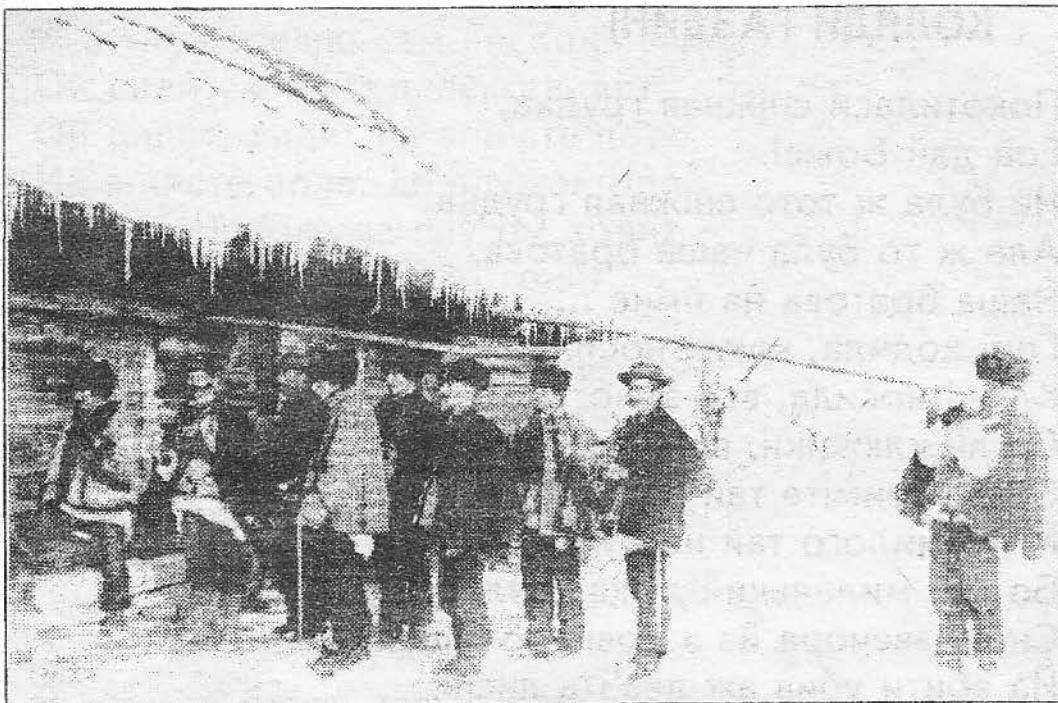
В нашого брата злотні ворота,
Гей дай Боже!
Злотні ворота з самого золота.
Ні мла, ні вода, то білі вівці,
За овечками три пастерочки.
Ой ходит, ходит, три трубки носіт,
Одному йм'єчко: Св'їтий Дмитричко;
Другому йм'єчко: Св'їтий Никола;
Третому йм'єчко: Св'їтий Юрічко.
Ой їк затрубив присв'їтий Дмитро,
Гори, долини засмутилиси.
Ой їк затрубив св'їтий Никола,
Гори, долини забілілиси.
Ой їк затрубив присв'їтий Юрій,
Гори, долини ввеселилиси.
Ліс си ввеселив тай садок зацвив,
Тай садок зацвив, їгідки зродив!
Тай по сім слові чісний, здоровий,
Чісний здоровий тай бо наш брате,
Тай бо наш брате, тай брате Іване!
Чісний здоровий!

КОЛЯДИ ГАЗДИНІ

Покотиласи сніжная грудка,
Гой дай Боже!
Не була ж того сніжная грудка,
Але ж то була наша братова,
Наша братова на імнє ...
Горі ходила, ключі носила,
Ключі носила, все золотила.
Ой ви ключики, ви є золоті,
Ой не гrimіте тай не дудніте,
Мого милого тай не будіте.
Бо мій миленький дуже трудненький,
Сночі звечора йа з ловів прийшов,
Йа вбити убив аж дев'їть лисів,
Аж дев'їть лисів, десету куну,
Десету куну матці на фалу,
Матці на фалу на зарукав'ї!
Тай по сім слові чесна, здорова,
Чесна здорова наша братова,
Наша братова на імні ...

Там за горою, там за другою,
Ой дай Боже!
Два-три янгелі кремінь лупали.
Кремінь лупали, всю церков клали,
Церківцю клали з трома дверими,
З трома дверими тай з трома вікни,
І з трома вікни й з трома верхами.
А в одни двері сам Господь ходит,
А в другі двері св'їті янгелі,
А в треті двері все люде ходіт.
В одно віконце уходит сонце,

Колядники. Фото поч. ХХ ст.

В друге віконце бай місіц світит,
В третє віконце зірничка сяєт.
Гречна (ім'я), славна газдині,
Сидит в віконци ясного сонці.
Ой сидит, сидит, роботу робит,
Роботу робит, ширеньку шиєт.
Ой шила, шила, спід золотила.
Де єй золила? — В срібній зільниці.
Чім ї милила? — Виннім єблучком.
А де єй прала? — Края Дуная.
Чім ї прала? — Злотним пранничком.
Де єй крутила? — В тихім Дунаю.
Де ї сушила? — В тура на розі.
Де єй тачіла? — В тисовім столі,
В тисовім столі, в крулевськім дворі.
Зажуриласи, засмутиласи,
Їк би вгадати, ким би післати.

Післала бих єй своєв донечков,
Доньки не маю й сестри не маю,
Ци сором ци два, я несу сама.
Віднесла сама на райські двері,
Там дала, дала Богу на хвалу.
Хто єй відбирав? — Св'їтий Никола!
Йа в тій сорочці служби си служі,
Служби си служі за здоров'єчко,
За здоров'єчко за ... !
На здоров'єчко, гречна ... ,
Із колідками та з діточками,
І з господарем і св'їтим Богом,
Зо св'їтим Богом та з своїм домом.
Вінчуємо вас шістєм-здоров'єм,
Многа літами сими св'їтками.
Не вміли ми вас завінчовати,
Най вам вінчує Христос небесний,
Сам Господь з неба, чого вам треба.
Во віки віка продовжи віка,
Від сего слова бувай здорована!

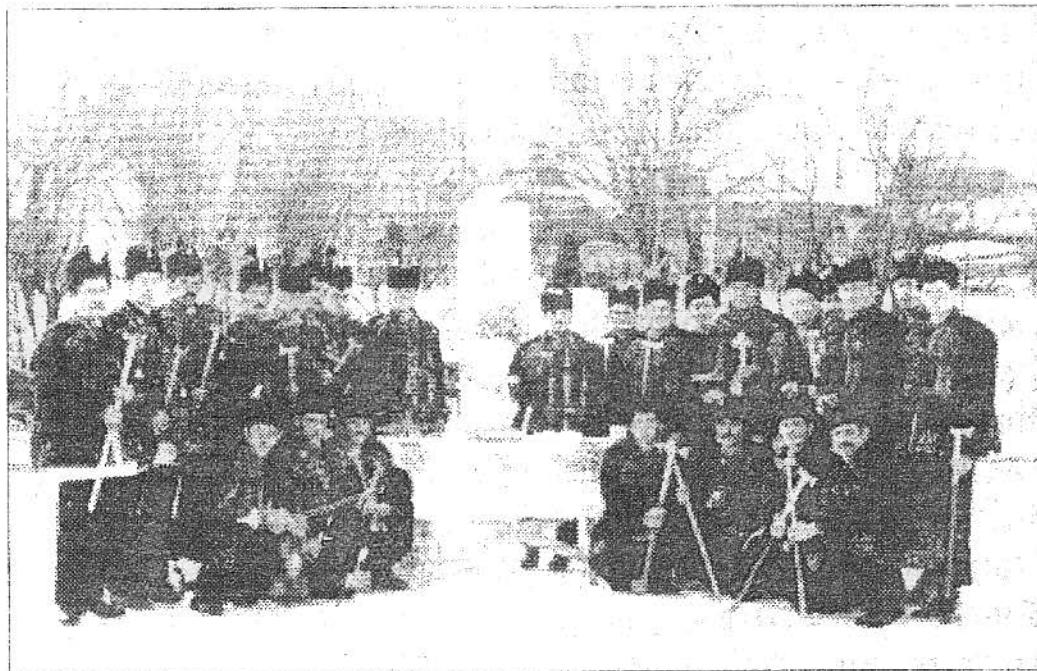
КОЛЯДИ ВДОВИЦІ

В саду, садочку під кедриночков,
Ой дай Боже!
Там сидів голуб із голубочков,
Цілувалиси, обіймалиси,
Золотим крильцем загорталиси.
Закрав си стрілець з темного луга,
Змірив у дуба, убив голуба;
Голуба вбивши, голубку ймивши,
За тихий Дунай запровадивши,
За тихий Дунай за крутий берег,

Дає ї їсти єру пшеницу,
Дає ї пити зимну водицу.
Ой она не їст, ой она не п'єт,
В вишневий садок плакати ідет.
Чому ти не їш, чому ти не п'єш?
В вишневий садок плакати ідеш?
Їк мені їсти, їк мені пити,
Їкий світ милий, нема з ким жити.
Ой маю я там сімсот голубий,
Вібери собі, котре ти любий.
Хоть їх там буде сімсот чотири,
Нема й не буде, їк був мій милий.
Їкий був милий золотокрилий,
Золотокрилий, в лиці білівий,
В лиці білівий, сам чорнобривий!

Ци дома, дома бідная вдова?
Ой дай Боже!
Ой сидит собі по конец стола,
Ой сидит, сидит, думку думає,
Думку думає за господарі.
Приходит ид ній Божая Мати:
Ти, гречна вдово, лиши думати,
На твоїм полі плугатор оре,
Плугатор оре чотирма воли.
Ой св'їтий Петро волики водит,
А св'їтий Юрій за плугом ходит,
Пречиста Діва їсточки ности.
Ой гречна вдово, будь нам здорована,
Вінчуємо ти шістем, здоров'єм,
Сими св'їтками тай Божим даром!

*Колядники з Верховини на Водохрестя (1997р.).
Фото М. Куташук.*

КОЛЯДА ПАРУБКОВІ

Ой Иванку наш, бай парубче наш!
Гей дай Боже!
Ой шо ж ти собі так починаєш,
Ой починаєш, мечем стинаєш?
Стинаєш мечем під Львовом містом?
А всі львов'яне смутненькі ході,
Смутненькі ході, радочку раді:
Чім би то Йванка перепросити?
Віносі єму мисочку срібла,
Мисочку срібла, тай миска срібна;
А він на тото не подивився,
Шєпку не здоймив, не поклонився.
А всі львов'яне смутненькі ході,
Смутненькі ході, радочку раді:
Чім би то Йванка перепросити?

Віводєт єму сивого коня,
Сивого коня, коника в сіdlі,
Коника в сіdlі, шабельку в сріблі.
А він на тото не подививси,
Шєпку не здоймив, не поклонивси.
А всі львов'яне смутненькі ході,
Смутненькі ході, радочку раді:
Чім би то Йванка перепросити?
Вівели ж єму пишну дівочку,
Пишну дівочку, ім'є Марічку.
Він тій дівочці порадувавси,
Шєпочку здоймив тай поклонивси.
Вінчуєм тебе,.Іваночку наш,
Шістсім, здоров'єм, многими літа.
Дай же ти Боже в городі зілє,
В городі зілє, в хаті весілє,
В хаті весілє от цих м'їсничок.
Дай тобі, Боже, втіхи, радости,
Тай твоїм мамці з тебе потіху,
Тай твоїй мамці тай дєдичкови!
Поза цим словом тревай нам здоров!

КОЛЯДА ДІВЧИНІ

Ой в поли, поли, близко дороги,
Ой дай Боже!
Там дівчиночка город полола,
Нивку полола, зіллічко брала,
Зіллічко брала, віночок плела,
Віночок плела, на голов клала.
Ой звіїлиси буйні вітрове,
Вінець понесли на край Дунаю.
Три рибарики тай риболови

Рибку ловили, вінець спіймали,
Вінець спіймали Божі янгелі.
Пішла погоні, рідній брати,
Ой прийшли они на край Дунаю.
Ой бо добрій день, гордій царі,
Ой чо ви суда, бай чого зайшли?
Ой наші сестра має бай згубу:
Ой звійлиси буйні вітрове,
Вітри з головки вінець зленули.
Ой занесли го на край Дунаю.
Ой ми вернемо золотий вінець,
Ой би нам дати переємочку.
Одному дати бай червоного,
Другому коні бай вороного,
А за третього панну (ім'я)!

КОЛЯДА ТОМУ, В КОГО ПОМЕРЛА МАМА

Коло кирниці, коло теплиці,
Славен єс, Боже, по всему світу, славен єс!
С'їті духовні воду с'їтили,
Воду с'їтили, хрест загубили.
Померла душка ой туда ишла,
Як она ишла, тай той хрест найшла.
Як єго найшла тай го понесла,
Вна го понесла тай до духовних.
Слава Ісусу, с'їті духовні!
Навіки слава, померла душа!
С'їті духовні, як ви там були,
Як ви там були, хрест загубили;
Я туда була тай той хрест найшла,
Як єго найшла, вам го принесла.
Ми тобі дамо тай переймочку,

Ой переймочку, царство небесне.
Померла душка в царстві небеснім,
Она там лежит межи с'їтими,
Она там лежит, в хрест ручки держит,
В хрест ручки держит, Господа просит
З того світочка та на сей світок,
Ой за синочка тай за (*ім'я*),
Шо він на маму не забуває,
Свічку до церкви тай посилає,
Свічку до церкви, молитву в небо.

ЗАГАЛЬНІ КОЛЯДИ

Йа в поли, в поли руб'їт си двори,
Ой дай Боже!
Руб'їт си двори на штири й угли,
На toti й угли росица впала,
З тої росици стали керниці.
Йа в тих керницах купавси Христос,
Купавси Христос йа з св'їтим Петром.
Купаючиси, сперечилиси:
Сус Христос каже, що небо більше,
Св'їт Петро каже, що земля більша.
Ой Петре, Петре, не перечмоси,
Озмімо собі два-три янгелі,
Най нам ізнесут шовковий шнурок,
Шовковий шнурок, терновий вінок!
Ой зийшли св'їті суди судити,
Суди судили, усе міріли.
Та найшли они Петрову кривду,
Петрову кривду, Богову правду.
Небо меншеньке, бо все рівненьке,
А земля більша, гори, долини,

Великі поля тай полонини,
Синій моря, темні лісове,
Темні лісове, бистрі водове.

Три коліднички — підвіконнички,
Ой дай Боже!
Перший колідник — яснеє сонце,
Другий колідник — ясненький місіц,
Третий колідник — то дробен дощик.
Та шо ж ми парчеш, яснеє сонце?
Ой їк я зйду рано в неділю,
А врадуют си церкви й каплиці,
Церкви й каплиці, в церквах престоли.
Ой шо ж нам парчеш, ясний місіцю?
Ой їк я зйду темної ночи,
Темної ночи ще й опівночи,
А врадуються гори й долини,
Гори й долини, ще й полонини.
Шо же нам парчеш, ти дробен дощик?
Ой їк я спаду три рази в маю,
То вродит вам си жито, пшеница,
Жито, пшеница, всєка пашнича.

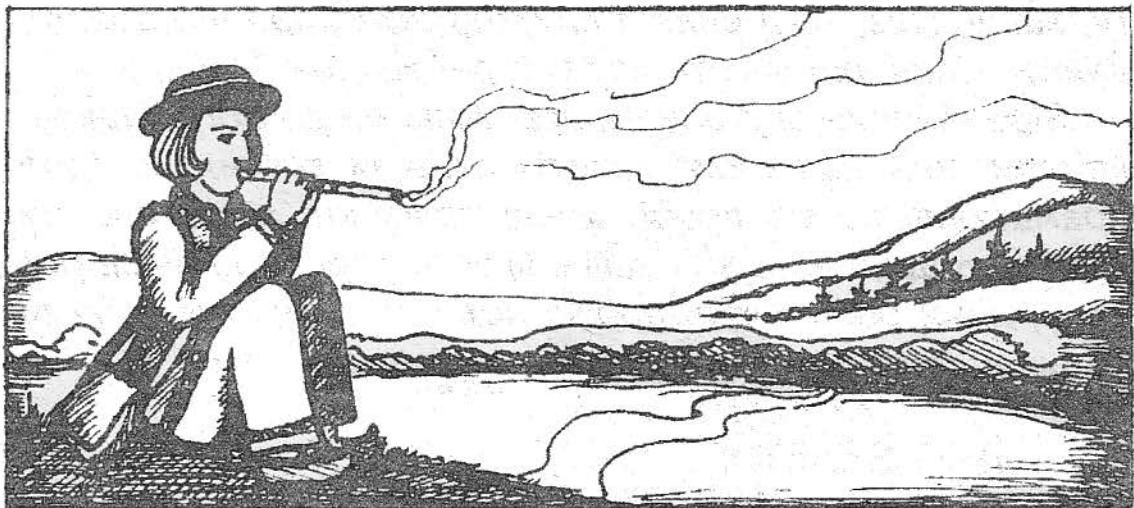

Ой у місті в намостири
В негілю!
Там Пречиста синка мала,
У пелюсти вповивала,
Вповивала тай повила
Тай на престіл вположила.
А там св'їті раду раді:
Їк би єму імні дати?
Дали єму — св'їтий Павло,

Она того не злюбила,
Від престола відступила.
А там св'їті раду раді:
Їк би єму імні дати?
Дали єму: Ісус Христос!
Она того ізлюбила,
До престола приступила.

- * У Різдвяні свята постарайся супроводити групу колядників, щоб побачити стародавній звичай — з «плесаннем», скрипкою, трембітою, виконання коляд різним особам.
- * Записуй стародавні колядки.

СПІВАНКИ

Співанки становлять окремий жанр фольклору Гуцульщини. Це своєрідні народні балади чи навіть поеми, складені коломийковим віршем. У них розповідається про справжні події особистого, родинного чи громадського життя, в них відсутні елементи фантастики, це справжні документи історії цього краю і його мешканців, народний епос, дещо схожий на думи, що розвинулися на Наддніпрянській Україні. Співанки складалися й складаються на Гуцульщині про незвичайні події, що вражають уяву та почуття: дії опришків, війни та інші суспільні лиха, родинні трагедії, нещасні випадки, злочини тощо. Немало жартівливих та сатиричних співанок. Не всі вони побувають: старі забиваються, з'являються нові.

Учений-фольклорист Олексій Дей називає такі твори співанками-хроніками, або новинами (у них часто вживається таке звернення: «Чи ви чули, люди добре, таку новиночку?»). Є й співанки легендарного змісту (наприклад, про велетів, про походження гуцулів). Автори співанок (а вони часто називають себе наприкінці твору) — не байдужі розповідачі, вони живо виявляють своє ставлення до подій та її учасників, висловлюють своє співчут-

тя, жаль, гнів, обурення з приводу того, про що розповідають. Співанки мають характерні зачини й кінцівки.

Ліро-епічним звучанням, звертаннями до Бога, підкресленням вирішальності в житті людини всесильної долі, драматичністю розповіді деякі співанки, особливо про трагічні події, нагадують давньогрецькі трагедії, лише роль хору, який розповідав про ці події та коментував їх, виконує в співанках анонімний чи названий автор.

ПРО ВЕЛЕТІВ

Дуже давно з первовіку в нас ліси стоїли,
Сюди-туди, де царинка, лиш звірі бродили.
А по лісах віковічних орли си гніздили,
А по ґрунєх, по кичерах лиш велети жили.
Які вони тоді були? Високого росту,
Жили собі в Чорногорах таки-так попросту.
Як буває зачинає кулешу варити,
То як зачне на ватерці окропець кипіти,
Тоді велет си збирає в місто за мукою.
Та як стане, на Костричу він ступит ногою,
А з Костричі на Синиці другий крок ступає,
А з Синиці на Буковець вже переступає,
А з Буківця в Соколівські переступит гори,
З Соколівських на Пістинські, та й уже говорить.
В Коломії на базарі муки набирає
Та й почерез тії гори додому вертає
Та й кулешу доварює; отак сесе було,
Але то вже дуже давно, та й то си забуло.

* Як, судячи з легенди про велетів, ставляться гуцули до своїх далеких предків?

Худ. Олена
Кульчицька.
Олекса Довбуш.

ПРО ПОХОДЖЕННЯ ГУЦУЛІВ

Я хочу вам сповістити, як то предки бились,
Та й розкажу, звідки в горах люди поселились.
Панувала колись шляхта, над людьми знущалась,
З предків наших кров невинна дармо проливалась.
Тато з мамою робили дармо п'ять днів пану
Та ще мусили хвалити систему погану.
Діти в школу не ходили, росли, як звірюки,
Лиш для панів школа була, а селянам — муки.
Продавали селян бідних та й нє було ліку,
З красавиців українських робили публіку.

Тоді люди з України спільно згуртувались,
Відмовили труд даремний шляхті, збунтувались.
Збунтувались мозолисті ті селянські руки,
Щоб скінчiti ярмо шляхти, і скінчаться муки.
Як зібрала шляхта військо, ставили опори,
І мусили утікати козаченьки в гори.
І у горах поселились ці козацькі предки
І створили Гуцульщину — краси осередки.
Живуть в горах так, як орли, славні про них згадки.
Пам'ятайте, що гуцули — козацькі нащадки.

* Чому гуцули вважають себе «козацькими нащадками»? Чим схожі гуцули на козаків?

ПРО ДОВБУША

А хто хоче про Довбуша співаночку знати,
То най трошки послухає, можу заспівати.
А був колись файний легінь на всю полонину,
Та прославився навіки на всю Верховину.
А цей дуже файний легінь панам не здававси,
Та мав він велику силу й Довбуш називавси...
А як ходив з опришками, то був дуже пильний.
Ніхто не міг його вбити, бо був дуже сильний.
Зібрав собі він легінів, котрі були славні,
Та пішов аж в Черногору в ліси дуже темні.
А в той час на Україні пани панували
Та у містах і у селах людий грабували.
А як узняв про це Довбуш, дуже зажуривси,
І з своїми опришками на села спустивси.
Ходили вни з міста й села і в усі оселі.
Та чули вни серед людий вісті невеселі.
Пани людий грабували, грабуючи били.

Та великі вни нещастві із людьми робили.
Де опришки не ходили і де не бували,
Та відплачувались панам, котрі грабували.
Усе в панів грабоване вони відбирали,
Закликали д'собі людий і їм віддавали.
А пани, як про це вчули, що мають робити.
Задумали вни славного Довбуша убити.
Але Довбуша убити панам не вдавалось,
Бо його ніяка сила, ні куля не бралась.
Тоді пани розлючені хотіли схитрити
І славного ватажечка живого зловити.
Зібрали вони ватагу панів череватих,
Ходять Довбуша шукати по усіх Карпатах.
Ідуть пани в одно село й Довбуша шукають,
А опришки із Довбушем у друге тікають.
А як прийдуть в село Жаб'є, Довбуш не журивси,
Бо він уже з опришками в Косові впинивси.
Зачев Довбуш вдного разу опришкам казати:
«Та підемо завтра в Космач там будемо спати».
А в Космачі в Горішньому вишня розвивалась,
А там жила його любка, Дзвінка називалась.
А опришки, файні хлопці, стали йму казати:
«Та не хочем ми, ватажок, в Космач вирушати».
А як Довбуш цисе учув, то став, зажуривси:
«Ви, як хочте, лишайтесь, а я б не лишивси».
Та ішли вони у Космач через Косів, Кути,
Не знав Довбуш, що вже суди йому не вернути.
Прийшов Довбуш та й у Космач до Дзвінки під хату.
Та не знав він, що тут віддаст свою душу кату.
А як вступив він до хати, до своєї Дзвінки,
То від стрілу, ой, Штефана здригнулись одвірки.
Упав Довбуш поранений і став говорити:
«Покличте ми легініків, най йдуть си дивити.
Та най вни си та й подив'є і най подумають,

Що мали вни ватаженька, а тепер не мають». А як Довбуш уже видів, що буде конати, То до своїх легініків він став промовляти. «Гей, ви, хлопці-легіники, не шкодуйте сили. Бийте панів-грабіжників, як мене вни вбили. Візьміть мене, легіники, на топірці свої, Занесіть ня аж у гори, в давні ліси мої. Поховайте в Чорногорі на самій вершині, Будуть знати, що був колись Довбуш в Верховині. А я цису співаночку кінчєю співати, Уже вечір — треба іти і лігати спати. А хто цису співаночку ізложив, ізложив, Дай му, Боже, здоров'єчко, щоб багато прожив.

Довбуш Олекса (1700 — 1745) — видатний ватажок опришків на Гуцульщині та інших частинах Карпатського краю і Прикарпаття. Загинув 24 серпня 1745 р. у с. Космачі Косівського району від рук Степана Дзвінки, що дістав за це винагороду від магнатки Яблоновської.

- * За що, судячи зі співанки, гуцули любили й шанували Довбуша?
- * Зверніть увагу, що ця співанка, на відміну від інших, не звинувачує Дзвінки в загибелі Довбуша.

ПРО ЛУК'ЯНА КОБИЛИЦЮ

Із-за гори високої заспівала птиця,
Коли пішов та до Відня Лук'ян Кобилиця.
Ой пішов він та до Відня та й тяженко дише,
Він до своїх депутатів дрібне листє пише:
— А ви, браття депутати, на Бога си здайте,

Як ідете мимо пани, шапки не знімайте.
Ой прийшов Кобилиця, громади си сходят,
Они єго, як старосту, попід боки водят.
Ой казали депутати, що нам гаразд буде.
Громади си збунтували, комісія буде.
Збунтували депутати цілую громаду,
Самі пішли до Сергіїв усі на нараду.
Ци чули ви, люди добрі, за такі публіки,
Що написав Кобилиця на панів супліки?
Ой як вони написали, дали до крисенту,*
Іде войська в Путилову аж пів ргіменту.
Ой сідлают у Чернівцях коні воронії,
Та виводят в Путилову ще три компанії.
Обступали Путилову на всі штири чісті,
Путиляків описали, що самі опришки...
Куєт, куєт зозуленька, аж єс розлігає,
А котрий си не бунтував, той біди не знає.
Суха яблінь суховерха не хоче родити,
Пішло войсько аж у Плоску Кобилицю ймити.
Змудрували Кобилицю, супліки** читали,
Катували біле тіло, руки ізв'їзали.
Ой зв'їзали Кобилицю тяжкими ланцами,
Проводили у Сторонец з голими шаблями.
Куєт, куєт зозуленька з долішнього кінця,
Проводили Кобилицю до старости-німца.
Ой протокол писар пише, староста питає,
Та Базилько Кобилицю буком потягає.
Скервавили Кобилицю — молодиці мліють,
Джурджуван то пан великий, нічого не вдіють.
Ой узяли Кобилицю з двора до міньої,

* Крисент — мабуть, перекручене «крайсамт» (нім.), тобто окружний уряд.

** Супліка — лист, послання.

А тепер ви, чесні люди, жалуйте по мені.
Ой Джурджуван — пан великий, вся єго Вижниця.
Сидит, сидит у Чернівцях батько Кобилиця.
Коли хотів Кобилиця з жінков газдувати,
Було не йти у Путилов громади збирати.
Дає панам пан Ромашкан червоні дукати,
Аби батька Кобилицу живцем поховати.
За горою високою потемніли зорі,
Поховали Кобилицу у місті Гуморі.
Одна зоря почорніла, друга зазоряла,
Третя — Лукин Кобилиця — не пропала слава.

Кобилиця Лук'ян (1812 — 1851) — керівник селянського руху на Буковині у 40-х роках XIX ст. проти панщини. Був обраний послом до австрійського парламенту. Помер на засланні у м. Гура-Гумора (тепер Румунія).

Джурджуван, Ромашкан — великі землевласники на Буковині, проти яких підняв Л. Кобилиця селян.

* За що славить співанка Лук'яна Кобилицю?

ПРО ГУЦУЛЬСЬКЕ ПОВСТАННЯ В КВІТНІ 1920 р. ТА ПРО КАРНУ ЕКСПЕДИЦІЮ

Куєт мені зозулиця та буде кувати,
Послухайте, люди добрі, що хочу казати.
Куєт мені зозулиця, летит понад Рівню,
Я вам хочу розказати, браття, правду вірну.
Сіло пташє у піддашє та у лапки дуло,
Я вам хочу розказати, єк повстаннє було.
Куєт мені зозулиця, летить поверх току,
Я вам хочу заспівати з двадцятого року.
Ой у моїм городечку калинові вили,

У Зеленім Козланюки двох шандарів вбили.
В Красноїлі людей били, хати попалили.
І скованих почерез верх на Жаб'є займили.
І скованих почерез верх, катуючи, гнали,
Ще до тижня в Коломию в кримінал загнали.
Людей били, катували, до них говорили,
Щоби люди катовані свою кривцю пили.
А не оден мусив жінку та й діти лишити,
А на чехи утікати, життє боронити.
Котрі могли, — повтікали за чеську границу,
Але котрих виловили, забили в темницу.
Ти, народе український, встань та пробудиси,
Польща землю в нас забрала, нігде й подітиси.
Польща землю в нас забрала, команди вложили
Та й сказали, би до тижня гвери позносили.
Люди гвери позносили, вни віри не дают,
Із команди гуртом жовнір хатами пускают.
Вийшло войско все коло хат людей си питати,
Та що войско віроб'єло, годі описати.
Пішло войско все коло хат, підлоги лупают,
Масло де лиш трохи уздре, в броцаки ховают.
А люди си зажурили усі громадами:
«Тепер ми си дочекали дідька із рогами.
Тепер ми си дочекали дідька із рогами,
А ми, браття вибачаймо, бо ми винні сами».
А не роди, руже, дуже і ти, руже-верше,
Та лиш дурні хруні брешут, що їм в Польщі легше.
З високої полонини злетіли ворони,
Люди собі нагадують давні забобони.
Роки добрі давно були, вднако нарікали,
По сім банок кіло зерна, — «Дорого», — казали.
А теперки не дорого, лишень міліони,
Ек нам добре із цев Польщев, най нас Бог борони [т]!
А теперки не дорого, лиш міліон марок,

А тютюну закурити — сто тисяч цигарок.
Сіло пташє у піддашє, а в запічку котє,
Були, браття, пусті марки, тепер дідьчі злоті.
Кус мені зозулиця там коло Менчилла,
Співаночка про повстання вже си іскінчила.

У квітні 1920 року в с. Головах розпочалося повстання гуцулів проти окупаційної польської влади. Воно охопило й інші села — Красноїлю, Зелене та інші. Повстання було придушене польським військом. Керував повстанням комітет, очолюваний Дмитром Карабчуком з Голов.

* Як у співанці пояснюється причина повстання?

ПРО ПОДІЇ, ЩО ВІДБУЛИСЯ В 1939 РОЦІ В КАРПАТСЬКІЙ УКРАЇНІ

Ой, дорогі сестри й браття, буду вам казати,
Лиш дайте ми хустиночку слізни обтирати.
Ой та Гітлер дуже хитро через політику
Швидко розбив досить сильну Чеську республіку.
Легко йому се вдалося таке ізробити,
Бо кожному пообіцяв самостійно жити.
І народи Словаччини проти чехів встали
Й дуже строго наказали, би ся забирали.
Як словаки відключились, і в нас стала зміна,
Бо створилася в нашім краї Карпатська Вкраїна.
Президентом був Волошин, Ключурак міністром,
А посланцем Ревай Федір, Юлій — журналістом.
А Климпуші із Ясіня, із славного роду,
Згуртували «Січ Карпатську» й зробили свободу.

А найстарший Дмитро Климпуш — комендантом
в Хусті,

Розіслав він по Карпатах всім листи не пусті.

Ми toti листи дістали та їх прочитали:

«Вже карпатські українці самостійні стали».

В кожнім селі «Січ» створили, читальні «Просвіти»,

Щоб учився бідний народ — його усі діти.

У читальнях научались просвітянські хори:

Таких пісень наші люди не чули ніколи.

Та довго нас сеся слава й радість не тривала,

Бо началась у Карпатах кривава забава.

Се був рік тридцять дев'ятий, се було весною,

Коли наші січовики вступили до бою.

Бо мадяри нападали з своєї сторони,

Наші хлопці-січовики з ними ся бороли.

Воювали всі хоробро, й сказати — без зброї,

І полягли за свободу на Красному полі.

Вірно вони боронили Карпатські гори,

Ой полягли, як герої, на широкім полі,

Бо прорвали фронт мадяри й сюди заступили,

Січовиків розстріляли, котрих іще й мили.

Закарпатські українці недолі зазнали:

З живих серця виrivали, очі їм копали.

Ой вели їх в глухі звори, попід полонини,

З живих людей у білий день м'ясарню робили.

Ой сікли їх і рубали, тяжко смішкували,

Аби вже їх рідні браття і не впізнавали.

Ой Чопівка за Кvasами уся ся сивіє,

Де кров текла січовицька, трава зеленіє.

Катували трибушанців на отій поляні;

Взяли життя від гуцулів фашисти погані.

Інших хлопців постріляли під полонинами,

Ой закрякав сумно ворон їм над головами.

Замість попів заспівали пташки над могилов,

Та й рознесли звірі кості попід полонинов.
Ой каміння заплакало, гори затужили,
Там, де трупи наших братів звірі розносili.
Понад тоти сумні гори голубка літає,
Ой не одна рідна мамка на сина чекає.
Мамка сина, сестра брата, жінка мужа свого,
Вже ніколи не приждуться їх із світу того.
Коли вмирав син Вкраїни у тій полонині,
Згадав свою родиноньку в милій Гуцульщині,
Згадав свою родиноньку і зітхнув тяженько:
«Будь здорова, Україно, моя рідна ненько!
Прощай, рідна Батьківщино, бо в тя не вернуся.
На цих сумних полонинах повік залишуся».
Спочиває він у лісі, на полі, не в гробу,
Ой не знає, яка доля в нашого народу.
Шумить бистра поточина, береги змиває,
Уже гуцул в своїй хаті щастя не зазнає.
Не зазнає того щастя і країої долі,
Бо живеться під мадяром, у лихій неволі.
Як забрали нашу землю, — вороги сміються,
Заплакали закарпатці, тяжкі слізи ллються.
Ллються слізи потоками, серце ся зриває.
Вже зів'яла наша квітка, вже не процвітає.
Як Карпатську Україну забрали мадяри,
Відтоді ми в своїм краю невільними стали.
Ой не довго Україна цвіла-процвітала
Й радісними пісеньками народ утішала.
Заплакали старші люди, як маленькі діти:
«Прийде колись — на наш народ сонечко засвітить!
Змилується Господь з неба над нами, над нами,
Ми ще станем вільні люди, порвемо кайдани!»
Ой прийде час, що над нами ворогів не стане,
Бо віримо, що так буде, новий світ настане.

У 1938 р. Чехословацька Республіка стала жертвою фашистської Німеччини. Закарпаття утворило автономну державу — Карпатську Україну на чолі з прем'єр-міністром, а згодом президентом Августином Волошином — священиком, видатним педагогом, громадським діячем, письменником. У березні 1939 р. Карпатську Україну загарбала фашистська Угорщина. У боях за свободу затинули тисячі закарпатців. Сотні інших утекли до Радянського Союзу, де були репресовані як «буржуазні націоналісти». А. Волошина радянські каральні органи арештували в Празі в травні 1945 р. і вивезли до Москви, де він загинув в одній із в'язниць.

* В чому виявляється висока національна свідомість автора співанки?

ПРО ДАВНІ ЧАСИ

Давно люди дужі були, бо легко робили.
Ой щосвіта, щонеділі гуляли та й пили.
Мали ґрунту без рахунку, держіли худобу,
Як пішли си набувати поверх тижня добу.
Нема газдів в понедільнок, нема й у вівторок.
Мусів слуга укутати қоровочок сорок.
Як укутав сім пар волів, овець з бугаями,
Прийшли ґазди в понедільнок з довгими носами.
Прийшли ґазди в понедільнок, полегали спати,
Мусів слуга їм зварити і на піч подати.
В понедільнок та й в середу, в п'єтничку говіли,
Та й у горшку цілий тиждень кізє м'єсо їли.
Ой носили білі гачі, кожухи цапові,
Молодички у холошнях, а хустки шовкові.
Молодички у холошнях, запаски крашені,

Молодики з топірцями, широко ремені.
Молодики з топірцями ще й з барана шепка,
А й красаня за галянов, файна закоченка.
Дітей в школу не пускали, бояли си пана,
Ой за кожну дитиночку давали барана.
Ой як мали йдного сина дужі та багаті,
Як він вийшов ой до бранки, шили перші гачі.
Як убрав си в перші гачі, заперезав боки,
Що далеко бранка була, не так, як сьогодні.
Взєли хлопця молодого, ой до войска взєли,
Старий дідусь із бабусев дома си лишили.
Старий сивий зажуривси, що має робити,
Він продає штири воли сина викупити.
Він продає штири воли та й п'єту телицу,
Ой він подав панам гроші за таку дурницу.
Повернувси син із войска, каже, що він видів:
— Я би більше й не пішов, бо я би там знидів.
Я не знаю, ци то школа, ци то яка церква,
Стоїть хата поверх хати, а зверху ще трета.
Старий сивий ой із сина із него смієтси.
— То не школа, то не церква, то двори дідицькі.
Ой такі-то давно люди нерозумні були,
Що нікуда не ходили, нічого не чули.
Ой кувала зозулечка в попа на ганочку.
Та й дікую, Парасочко, за ту співаночку.
Ой кувала зозулечка, на вітер си здула,
Я би цисе не співала, якби так не було.

* У чому виявляється неоднозначне ставлення автора співанки до минулих часів?

ПРО ЛІСОРУБІВ

Послухайте, люди добрі, що хочу казати, —
Та я хочу лісорубам співанку співати.
Зібралися лісоруби, йдуть в гори Карпати,
Несуть пили і сокири, йдуть ліси рубати.
Несуть пили і сокири, йдуть ліси рубати,
А за ними з цепінками ідуть ризувати;
А в Карпатах ліс зрубали та й обкурували,
Ризовщики на долину дерево спускали.
Ризовщики всюо дерево спустили в долину, —
А фірмани обозами д'машинам возили.
А фірмани обозами д'машинам возили,
А гружчики на машину усьо погрузили.
Там гружчики на машину усьо погрузили,
А шофери на станцію ліси повозили.
Возили ліс днем і ночев студобекерами,
А останній ліс Карпатів спустили сплавами.
Пливе дараб ой річкою, аж річка ірветься,
А лісоруб на дереві весело сміється.
Пливе собі на дереві та й люлечку курить,
Дарабами обертає, нічим ся не журить.
Ой сараки-лісоруби, як взимі бідують —

Їдять хлібець замерзленъкий, на хвої ночують.
Встане рано з тої хвої, нема чим ся вмити,
Бо водичка так замерзла, — не годен розбити.
Вни їдять сухого хліба, йдуть робити далі,
Хоч бідують, але за то славні в цілім краї.
Зібралися лісоруби малі і великі,
Уже тиждень, як не їли, а два, як немиті,
Зібралися лісоруби, стали говорити:
— Як всі ліси ізрубаєм, що мемо робити?
Ой сказав їм їх начальник: «Підемо за Дністер,
Там будемо то робити, що скаже міністер».
А я уже співаночку співаю, співаю,
А хто її ізложував, — дуже добре знаю.
Я не маю що робити, сижу собі дома, —
Цю співанку ізложував Кошевко Микола.
А він її ізложував, в лісі ночуючи,
А він любив заспівати, горівочку п'ючи.
Ой кувала зозулечка — то чорна, то сива,
Дайте мені за співанку хоч бокальчик пива.
Ой кувала зозулечка, сіла на барвінки,
Як не маєте ви пива, то дайте горівки.
Ой сідаю кониченька, їду на леваду,
Вибачайте, дорогенькі, що не до прикладу.
Ой кувала зозулечка та й кувала, вила,
Та й уже ся лісорубам співанка скінчила.

* Як у співанці говориться про труднощі життя лісорубів?

* Як би ви оцінили екологічну свідомість автора співанки та лісорубів, про яких у ній мовиться?

ПРО ВИСИЛКУ

Послухайте, братя милі, що хочу співати,
Про висилку в п'єдесетім році розказати.
Я думаю, той тежкий рік всі запам'єтали,
Коли людий вивозили, дітий відберали.
І маленьких, котрих грудьми мами ни плекали,
То казали, би сусідам вни їх залишали,
Бо дорога є делека в Хабаровськім краю.
Щоб навіки вас вивезти, документи маймо.
Запросили у москаля папір показати,
Хто виписав нас в чужину из рідної хати.
Москаль став коло поліці тай зачев казати:
«Хто виписав, куда везут — ни можна вам знати».
Так згонили людий в село, сажєли в машини,
Тай повезли в Коломию, в тюрму посадили.
В Коломії люде тогди дуже бідували,
Тай Великденъ уни в тюрмі з плачем зустрічали.
Бо декотрі там ни мали шо врати тай їсти,
Бо ни дали їм узєти кляті комуністи.
Котрі вспіли — взєли бірше, а дехто нічого.
То ділили одні одним, шо було у кого.
Великодня єк діждали тогди в Коломії,
Гіршу зупу їсти дали, єк типер помії.
Тогди люде так плакали у тюрмі на гофі,
За висилку там співали в сорок семім році.
Там про стрипки тогди була співанка готова,
Бо співала молодичка одна з Ясенова.
І воєнні там слухали, ни все розуміли,
А казали: так співає, шо аж серце мліє.
Отак люде два місяці в тюрмі бідували.
Аж, нарешті, їх в товарні вагони запхали.
Так повезли помаленьки, нічо ні сказали,
Тай багато у дорозі людий повмирали.

Бо старенькі були слабі, а діти голодні.
Витримати такій біді ни всі були годні.
По дорозі на Хабаровск нам їду ни дали,
Тай три добі у вагонах всі голодували.
Вже, думали, відій конець, шо траба вмирати,
Бо зачєли из вагонів мертвих викидати.
То тежка була дорога, я це добре знаю.
Тай за місяць ми си вздріли в Хабаровскім краю.
Вигнали там из вагонів тай знов на машини.
На фабрики лісопильні усіх розвозили.
А на місце єк привезли — в бараки загнали,
Там, де до нас уже пленних японців держали.
А там пруси тай таргани, ви би ни сказали,
По п'єтеро у комнату одну заселяли.
У три зміни на роботу людий вигонили.
А морози — 30-40 там кости ломили.
Там убране одно було — куфайка тай брюки.
Тай плакали старі й малі вид такої муки.
Тежко було там робити, а ше тежче жити.
Ше й по-руски заставлєли усіх говорити.
Заставлєли всіх забути свій край, де родились.
Бо привезли вас навіки, щоб ви тут трудились.
Дев'ять років тамки жили без паспортів люде.
Кождий думав, шо вже дома ніколи ни буде.
Комендант там був студений комуніст з пістолім.
Кождий в него розписавси, щоб ни втік додому.
У той чес у Хабаровскім люде бідували.
В магазинах лишењь рибу тай олій давали.
Хлібец чорний собі чаєм тогди запивали.
Світий вечір з фасулями дейкі зустрічали.
Бо про їду висиленцям москалі ни дбали.
До роботи найтежчеї жінок заставляли.
Вни тєгали сімдесєтку — дошки сімметрові.
Дейкі стали каліками вид роботи тої.

А декотрі втопилиси в Амурі из лодки,
Бо плавати ни уміли наші гірські хлопці.
Витак дали вже паспорти, то вже була радість.
Лиш ни можна поїхати жити в свою область.
Котрі приїхали в відпук до рідної хати,
То ни мали вже охоти туда си вертати.
Єк ни вернувси ти туда, то тебе шукали,
Тай видразу засудили — кілька років дали.
А гуцули би де були, т'хаті си вертают.
Свою мову та звичаї вни ни забувают.
Бо навіть там, в Хабаровску, свій звичай тримали,
На весіллях цимбал, скрипка та флоєрка йграли.
Єк дистали уже дозвіл додому вертати,
То в районі ни хотіли людий приписати.
Бо в кожного из цих людий все конфіскували.
Господарку всу розтігли тай хати забрали.
Ни думали, що ця влада буде издихати,
Шо прийдется людем хати тай гроші вертати.
Бог допоміг, що люди вже т'хаті си вернули.
Про висилку в п'єдесєтім році ни забули.
Тежка рана в кождім серці, хто був у неволі,
Бо лишив молоді роки тай усе здоров'є.
Ше й до цого усі роки нам ни помагали,
Бандитами обзвивали, били тай карали.
В кого діти добре школу у той чес кінчєли,
Дуже тежко, би в інститут уни поступили.
Політичний, юридичний тай воєнний тоже,
Єкшо були виселені, ніхто ни поможе.
Ни поможе поступити, роботу дістати.
Бандерівцям, політичним ни мож довіряти.
Так всі роки нас мучіла та радянська влада,
У десєтім поколінню талант закопала...
Всім дєкую, котрі були спецпереселенці,

Роман Кумлик

Шо до кінця були вірні ви Вкраїні-неньці.
Хто загинув у ті часи за вільну Вкраїну,
Прошу за них ни забути тай за їх родину.
Прийдется типерки міні співанку кінчєти.
Єк ни все я тут нагадав, прошу вибачєти.
Я написав тутки правду, шо казали люде,
Може Бог даст, шо такого вже більше ни буде.
Типер вижу, шо співанка майже вже готова,
Написав цу співаночку Ромко з Ясенова.*

Висилки, або депортациї — каральні акції, які проводив комуністичний режим проти мирного населення з

*Ромко з Ясенова — коломийкар і музикант-віртуоз Роман Кумлик з с. Верхнього Ясенова Верховинського району.

метою чи то позбавити підтримки Українську повстанську армію, чи щоб зламати опір проти примусової колективізації. З Гуцульщини вивезено багато тисяч людей, включно зі старенькими та дітьми. Багато з них загинуло.

- * Як ставиться автор співанки до радянсько-го режиму, чому?
- * Зверни увагу на те, як говориться у співанці про поневіряння виселенців.

ПРО РЕФЕРЕНДУМ

Я сьогоднє сів писати, бо так душя каже.
В понедівнок свою совість вкраїнці покажут.
Бо парламент уже давно приймив постанову
Об'явили Україну вільнов і здоровов.
Ни думайте, що хотіли цого комуністи.
Вни казали, що без Москви ни буде що їсти.
Комуністи обіцяли Москві все віддати.
Сталіністів і путчистів будуть прославляти,
Шоби totи все вернули, так єк колис було.
Та й райкоми їм подали, машини, обслугу,
Бо привикли собі легко на цім світі жити.
Простий народ український на них мет робити.
Сіли в Москві за столики радоньку радити,
Єк би Акт про незалежність вкраїнцям розбити.
Шо парламент вже об'явив, то цого ші мало.
Референдум єк проведут, пиши, що пропало.
Єк прийшлоси референдум у нас проводити,
Демократи уже знали, що треба робити.
А Москва вже єк уздріла, що ни проста справа,
Сказав Єльцин, що Вкраїна ни буде держава.
Дав інтер'ю у газету з думков нидовіри,

Бо не мислит він союзу собі без Вкраїни.
Галичина підняласи людем помагати,
Роз'їхались по областях Вкраїну спасати.
Знов на Сході було тешко, д' людем ни пускали,
Шоб там люде лиш то знали, шо з Москви сказали.
Кандидатів в президенти люде зустрічали,
Та й ци ліпше буде жити, у них си питали.
Уже краще мете жити, повірте нам, люде,
Аж тогди, єк низалежна Україна буде.
Бог допоміг, шо ми цого тепер дочікали.
Та за вільну Україну всі голосували.
Бо першого грудня були святкові вибори.
Та й залежними від Москви не будем ніколи.
Я думаю, шо вже був час розуму придбати
Шо вже доста нам в Росію золото й хліб пхати.
Москва ни хочі, би ми були ґазди в своїй хаті
Та й союзний нам договір пхає підписати.
Але наші демократи роки бідували
Та й ни дадут, шоб вкраїнцям хомут натігали.
А у Москві там Горбачов з Єльциним лютує.
Та й думают, шо Вкраїна в союз помандрує.
Але най си ни надіють, бо цого ни буде.
Кравчукови повірили на Вкраїні люде.
Кравчук стоїт на престолі, єк та Чорногора.
Галичина дуже любить пана Чорновола.
Бо Чорновіл ни комуніст, з людьми си рахує,
А Кравчук из партбілетом нікого ни чує.
Кравчук за партію до путчу зубами державси,
Тепер каже, шо з комунов навік попрощавси.
Добре, би це була правда, шо він буде з нами
Та й захистит Україну від рускої мами.
Бо ми тепер низалежні, будем працювати
Та й державу Українську треба будувати.
Та й ви, люде, помогайте ділом та й словами.

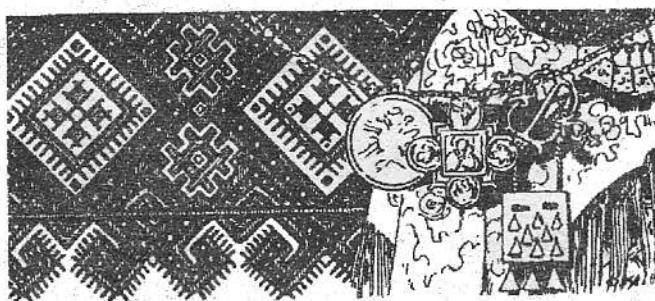
Будьте чесні, справедливі, та й Бог буде з вами.
За ці роки в нас убили усю людську гідність.
Комуністи лиш кричіли, що в Союзі рівність.
Яка рівність — ми виділи, нима що сказати,
Та й комуну розвалили рідні демократи.
Співаночку я цу співав, аби знали люде:
Референдум за Вкраїну другий вже ни буде.
А я цису співаночку типер закінчю.
Може кому ни вдалоси, то перепрошю.
Я ни поет, братя милі, ни вмію писати,
Лиш що чую, то складаю аби заспівати.
Співаночку цису співав Ромко з Ясенова,
Шоб Вкраїна процвітала і була здорова.

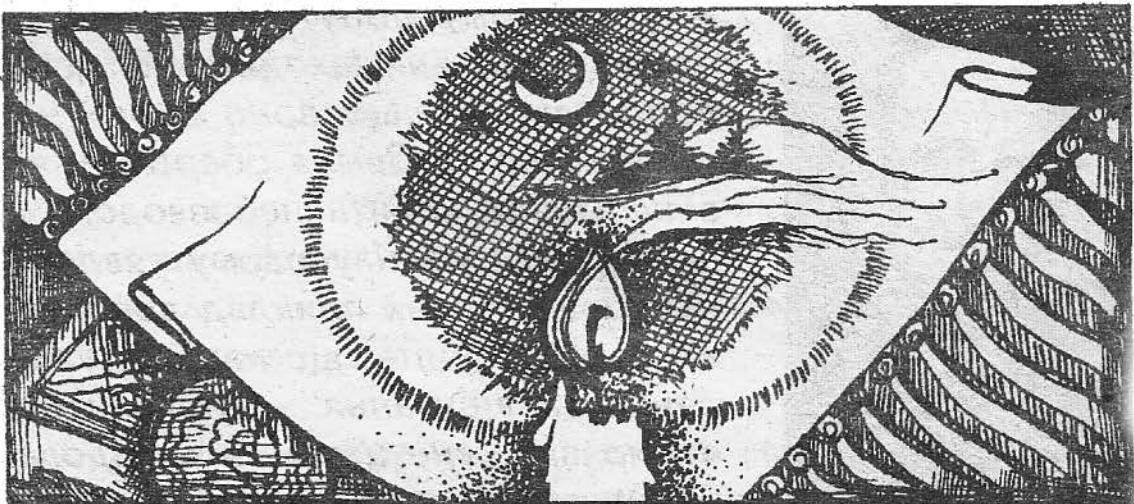
1 грудня 1991 р. в Україні проводився референдум (всенародне опитування) на підтвердження Акта про незалежність України, прийнятого Верховною Радою 24 серпня 1991 року. Населення Гуцульщини одностайно і майже одноголосно сказало «так» незалежності України.

- * Як передає співанка наміри комуністів перед референдумом?
- * До чого закликає автор співанки українців після референдуму?

- * Зверніть увагу на зчин та закінчення співанок «Про Довбуша», «Про висилку». Більшість гуцульських співанок мають традиційні зчини та закінчення різних видів.
- * Прослідкуйте, якими засобами висловлює народний співець свої почуття в співанці

«Про події, що відбулися в 1939 році в Карпатській Україні». До речі, його ім'я відоме: це Василь Качуряк із с. Кваси на Рахівщині. Автор співанок «Про висилку» та «Про референдум» сам вказує своє ім'я й місце проживання: «Ромко» (Роман Кумлик) з Ясенової. Така вказівка даетсяя в багатьох співанках.

- * Влаштуйте зустріч з умілим виконавцем, а якщо можливо, — то й з автором співанок.
- * Складіть гуртом рукописний збірник «Співанки нашого села». Записуючи їх, не забудьте додержувати вимог, вказаних у розділі: «І ти можеш стати фольклористом!». Страйтесь записувати співанки про сучасні події, вказуючи, що саме стало приводом для виникнення фольклорного твору.

ДЕЩО ПРО СВІТОГЛЯДНІ УЯВЛЕННЯ ТА ВІРУВАННЯ ГУЦУЛІВ

Фольклор тісно пов'язаний зі світоглядними уявленнями та віруваннями. Є чимало легенд про походження світу, Землі, Сонця, зірок. З небесними тілами, змінами пір року, дня й ночі пов'язано також немало легенд, повір'їв, прислів'їв. Людина прагне пояснити все, що її оточує. І хоч ці пояснення нерідко далекі від наукових, але є в них чарівність широї поезії, тобто образного бачення світу, одухотворення всіх сил і явищ природи. І хоч якими були б досягнення науки, вони неспроможні перекреслити привабливості народних уявлень та вірувань, які наче повертають нас у ті прадавні часи, коли людина ще не коронувалася самозванно на «царя природи», а відчувала себе її дитиною, глибоко шанувала природу і схилялася перед її могутністю, красою, незнищенністю.

Отож не треба зверхньо називати народні уявлення та вірування забобонами, а сприймати їх як поетичне трактування навколошнього світу. Не треба його протиставляти науці, бо поезія, мистецтво і точні знання — це різні речі, вони співіснують у різних площинах. Цією поезією пройняте все наше життя. Навіть учени-астрономи

Михайло Ломацький

в щоденному побуті кажуть, що Сонце сходить чи заходить, хоч усім добре відомо, що воно цього не робить, що то Земля обертається, а не Сонце ходить небозводом. І це не шкодить науковому уявленню. Цей простий приклад допоможе вам зрозуміти, що народні уявлення та вірування — не ознака «темряви», «неуцтва», а складова частина народного духовного світу, який треба пізнати, поважати, бо це культурна спадщина, що дійшла до нас із далечі тисячоліть.

Прочитайте, що пише про деякі уявлення й вірування гуцулів видатний знавець нашого краю Михайло Ломацький (1886 — 1968), який колись учителював на Гуцульщині, а потім жив на чужині, де написав багато книжок про незабутню Верховину. Уривки взято з книжки «Країна чарів і краси», виданої в Парижі в 1959 році.

У СВІТІ ЧАРІВ

Для гуцула немає мертвого світу. Усе довкруги нього одуховлене, все живе, все діше й думає. Усе надхнене Божим духом, — той дух оживлює весь світ — видимий і невидимий. Нішо не гине й не пропадає, бо все одуховлене, а дух — безсмертний.

Ось сонце... Воно ж — праве лице Господа — «личенько Господне», — каже гуцул.

Чи ж сонце, якщо воно «личенько Боже», може бути мертвє? Воно ж дає життя всьому на землі, а коли б було мертвє, то як же давало б життя другим?

А місяць — ліве «личенько Боже», він газда, що ніччу дозирає Божого газдівства на землі...

А зірки — це діти сонця й землі. Це «Божі овечки».

Ось так — і сонце, і місяць, і зірки надхнені Божим духом, — вони живуть і думають та виконують свою «роботу», призначену їм Богом.

А ця наша «свєта землењка», чи, може, вона не жива, може, вона не дише, не думає й не працює? Може, вона бездушна?

О, ні! Наша землењка — це мати всіх матерів на цьому світі. Нема на світі більш дбайливої й запопадливої матері, як матір-земля. Вона за всіх думає й дбає, про нікого й про ніщо не забуває. Відпочинку не має. Мусить же хоч трохи відпочити, але не завмерти, як дехто каже. Вправді вона по великих трудах западає у твердий, наче мертвий, сон, але не завмирає. Як же їй завмирати, коли перед нею стільки турбот і жури про кожне й найменше створіння?

Вправді зимові морози намагаються її на смерть заморозити, але це їм не вдається. На допомогу й порятунок землі спішать зірки. Вони засівають землю снігом, щоб під ним було їй тепло. І сонце, слабо й рідко, але все-таки огріває її й узимі.

Бо земля, з усіх добрих матерів найліпша, мусить зберегти в собі все те, що в ній із літа залишилося, як завдаток на майбутнє. Вона відпочиває під сніжним покривалом, щоб із приходом весни свіжими силами взятися до праці. А тієї праці, наш Ти Боже, як же багато в ній буде! З корінчиків, які, як добра мати, гріла всю зиму «за пазухою», треба буде випустити зелену травичку й квіточки, бруньки й листочки, а пуп'яшки в цвіточки замінити, та й треба думати й дбати, щоб маржинка й овечки мали подостатком травиці на полонинах, а прийде літо, треба пожуритися й подбати, щоб на царинках вирости

густі й буйні трави на сіно для худібки, та й щоб було добре поліття на збіжечко й яринку для людей. Усім, усім мусить турбуватись «земленька свята». Не може забути ні метеликів, ні червачків, ні зіллячка, ні корінців. За роботою й незчується, як минута весна й літо, як прийде осінь. Тоді мусить земля так, як і люди, готуватися на зиму.

Для гуцула немає двох світів — живого й мертвого, та й немає великої різниці поміж людьми, звірятами, деревами й квітами, метеликами й птахами. Все те живе, рухається й думає, та й душу має й мову свою має теж. А той живий і одуховлений світ має ще частини — видиму й невидиму.

Видимий світ — це той, що людина може його спостерігати своїми змислами, — невидимий же закритий Богом перед людьми. Його можна відчувати, але не спостерігати. Він існує, тільки людям і їхнім змислам та розумові недоступний.

У цьому другому світі живуть духи. Добрі й лихі. Є духи хатні, є лісові, є й полонинські. Але найбільше їх у недоступних лісах, у лісових нетрях і гірських проваллях, там, куди людська рука ні нога не досягає, куди Боже сонечко не зазирає. Цей другий світ у землі і на ній, й над землею. Над землею це небо, сонце, місяць і зірки — звідтам спадають на землю громи й блискавиці.

Сонце було завжди в великій пошані у гуцулів. Старі гуцули, відмовляючи молитви, зверталися завжди в сторону сонця. Сонце — джерело життя. Місяць теж добрий, та він, хоч не має тієї сили, що сонце, може нераз доглянути вночі те, чого сонце не догляне вдень. З зірками пов'язане тісно людське життя. Кожна людина має свою зірку; помре, тоді його зірка гасне. Блискавицями і громами керують святі Ілля, Михайло і Юрій.

Наземні сили й духи — це в першу чергу та «погань»,

оті щезники» — чорти, що їх усюди повно. Щезники... Вони сьогодні тут, а завтра там! З'являються і щезають — звідтіля й їхня назва.

Щезники приирають різні постаті. Часом щезник на вигляд «пан» у чорній, панській одежі, з чорним капелюхом на голові і паличкою в руці, часом має подобу цапа з ріжками й борідкою, але з довгим хвостом — завжди чорний. Не всі щезники однакові. Є між ними менше й більше грізні, й небезпечні. Та не дай Бог із ними задиратися або їх розлютити!

Найстрашніший і найгрізніший між чортами арідник. Він, так би сказати, найстарший щезник, зверхник над іншими. З його «підручними» найкраще ніколи не стрічається й не заходить собі з ними, а то може бути дуже погано... Арідник має всюди своїх помічників. Його «послушники» — лісовики й водяники, ба, навіть домовики. Всі вони споріднені зі щезниками. Як Бог ізверг чортів на землю, то деякі з них попали на ліси, це лісовики, другі в озера й ріки — водяники. Арідник же, цей напевно десь там на скелю Чорногори впав.

Між людьми має арідник теж своїх «слуг» і помічників. Ось хоча б усі ці водяники-упірі, відьми-чарівниці й чередільниці та мольфари. Усі вони — це теж велика погань і нехар, це «нечисті сили», бо походять від «нечистого», від сатани. До наземних сил належать ще знахорі, віщуни, примівники й планетники. Звідкіля в них ця сила, якої немає в других людей, цього ніхто допевна не знає. Одні кажуть, що знахорі, віщуни й примівники мають дар від Бога людям допомагати, майбутнє предсказувати, хворих лікувати й усякі нещастия відганяти, — інші твердять, що все це походить від «нечистого» — від нього вони й беруть силу.

А від кого мають планетники силу й дар визначатися на планетах і звіздах, цього ніхто не може сказати.

Про одних мольфарів можна напевно сказати, що вони беруть силу шкодити людям від самого арідника.

Відьмак, інакше упир, має велику силу й може людям багато нашкодити.

Відьма небезпечна тим, що може перекидатися в різні тварини, в пса, кота, жабу, та й може літати в повітрі.

Відьми-чародільниці треба дуже «сокотитися й варуватися». Відьми, звісна річ, мають силу від арідника, вони живуть у приязні зі щезниками, а буває часто, що відьма стає любкою щезника.

Бувають щезники «задоволені», такі, що держаться хати деяких газдів. Таких домових щезників можна було набути лише «за горою», на Закарпатті, в Сиготі. Він маленького росту, завбільшки кота, чорненький. Газді, який має в себе такого чорттика, ведеться в усьому дуже добре, — тільки мусить з ним у згоді й приязні жити й дбати, щоб його не розгнівати й не роздразнити.

У лісах, крім лісовиків, живуть ще й «лісні». Це заворожені, померлі без хресту, дівчата. Вони незвичайної краси, але саме цією красою дуже небезпечні для молодих гуцулів. Якщо якась із лісних причепиться легінія, то водить його по лісах і нетрях днями і ночами, а часом то й на смерть замучить.

Бувають ще в лісах, звичайно десь над озерами чи ріками, «мавки-нявки». Це дівчата, що повмирали неприродною смертю. Вони теж небезпечні. Їх мусять легіні добре «варуватися», а то затягнуть у воду.

Є ще один «мешканець» лісів. Це «чугайстер». Звідкіля він уявся? Щоб на це відповісти, треба перед тим дещо про гуцульські прокльони згадати.

У гуцулів нема отих огидних, словами й змістом, прокльонів, які перебрали наші люди «на долах» від сусідів, — москалів і поляків.

Гуцульські прокльони, це:

«Смага б тє стєла». «Смерека б тє вбила». «Дітьчий бес був і на діття (чорта) бес перейшов!» (дітьком щоб став). «Розсів бес си!» (щоб у ніщо си обернув). «Ніщо б си з тє не звело». «Щоб туди не дійшов, а звідти не вернувси». Але треба гуцула дуже розлютити, щоб він закляв: «Братчіку, я не кажу, щоб смерека тебе вбила, щоб медвідь розідрав, ні щоб тебе шляк трафив, ні, — я лише тобі добра зичу: щоб жив, жив, і не міг умерти!» Таке сталося з тим, що його чугайстером прозвали. Сусід закляв його, щоб до судувіку жив і по лісах блукав. От він і досі живе й блукає лісами, а часом і на полонини виходить і за маржиноюходить. Не робить людям шкоди, а якщо на когось нападе, то бере його «в данець». Найгірше те, що він харчується м'ясом мавок. Від арідниківих слуг тримається чугайстер здалеку.

При кожній нагоді люблять гуцули заводити розмови про надприродні сили й про духів, про тих добрих і злих, тих, що людям шкодять і тих, що людям помагають. Немає гуцула, який у своєму житті не стрічав тих «нечистих сил», що чигають на людську згубу. Тож, якщо тільки зійдуться гуцули разом, то зараз же починаються балачки про ті «нечисті» сили й про стрічі й пригоди з ними.

Чугайстер. Худ. О.Кульчицька.

ЛІСНА, МАВКИ, ЧУГАЙСТЕР

...Оце повістує сам ватаг — сьогодні вже старий, сивий гуцул, про те, що то йому колись, як був ще молодаий, приключилося на полонині Полівнім:

— У стаї в мене покутано, все в порядку. Закурив я люльку й виходжу зі стаї пройтися по полонині. Перешов я свою полонину здовж і поперек, налюбувався її красою, її зеленню й квіточками. Сходжу з верхів полонини й подаюся збочами в сторону ліса. Аж тут нараз передо мною дівчина такої краси, якої ще ніколи не бачив. Пристанула й махає до мене рукою, ніби кличе д'собі. А мене словом поставило. Стою, не можу відорвати очей від неї. А вона сміється й далі рукою махає, до себе манить. Зібрав я всі свої сили й рушив д'ній. А вона в ліс... Я за нею. Все дальнє й глибше в ліс. Минув день, прийшла ніч, а я лісами броджу, блукаю, «лісну» доганяю, бо це ж вона, лісна була. Доганяю, але ні дігнати, ні руками досягти її не можу.

Десь над ранком опинився я над якимось потоком. Гляджу, а там у воді кільканадцять дівчат плюскаються, купаються, сміються й до себе мене заманють. Це були мавки. Повискаювали з води й обступили мене довкола. Хто знає, що би було тоді зо мною, коли б не чугайстер. Оце він вийшов на лісову поляну, побачив мавок і до них. А вони в крик і наче запалися під землю. Щезла і лісна. Тоді чугайстер до мене й бере мене в данец. А мені зовсім не до данцу, я чуть-чуть живий. Але, що мав робити? Мусів танцювати з чугайстром. «Поданцували», а тоді чугайстер кивнув головою, а рукою показав стежку, що вела лісом д'горі.

Пішов я тою стежкою. Як довго йшов, не знаю. Досить, бо щойно над вечір добився до своєї стаї, в якій мої вівчарі в голови заходили, де подівся ватаг і що з ним сталося?

ЩЕЗНИК, АРІДНИК

— А я мав дуже погану пригоду не з лісною чи мавками, а з самим щезником. Причепився той щезник до мене і ніяк його відорвати від себе. Куди я, туди й він за мною.

Не раз уночі то й у хату мою заходив, брав за руку, виводив надвір і до ранку водив пляами. Чого від мене хотів той щезник, того не знаю. Знаю, що був лютий на мене, мабуть, за це, що я побудував каплицю над Черемошем напроти Ясенева. Ось за це він і лютився на мене. Оце раз вертався я зі Скупови, — трохи припізнився був, але до ночі було ще далеко й сонце не зайшло ще було. Нараз потемніло мені в очах, здається мені, що це вже темна ніч, нічого не бачу й не знаю, куди йти. А щезник, бо це він був, бере мене за руку й веде. А куди, не знаю. Усю ніч водив по горах, по лісах і вертепах, мало душі з мене не випер. Щойно як сонце почало сходити, прийшов я до пам'яти. А знаєте, де очутився? На Синицях...

Напівживий зійшов я зі Синиць на Річку, а тоді добився до своєї хати. А жінка, як побачила мене, то аж у долоні сплеснула. Все на мені було порване, з постолів залишилися самі волоки, ноги були босі й закривавлені. День і ніч я спав тоді.

Але цього було мені вже таки забагато. Почав я думати й так і сяк. Однієї днини позбирався, йду в Дідушкову Річку, заходжу до священика, розповідаю йому, що «пацив» із щезником. Кладу перед нього десять банок і просю, щоб відправив Службу Божу та посвятив для мене кулю до пістолі. Священик вислухав мене й каже:

— Добре, відправлю Службу Божу й посвячу не одну, а дві кулі на щезника. Це ж ворог не тільки людей, але й самого Господа нашого.

Відправив священик Службу Божу й дав мені дві посвячені кулі. Сокотю їх, як ока в голові. Жду місячної

ночі. Діждався. Вкладаю до пістолі кулі, не жалую пороху. Пізненько було, як я спустився д'горі Річкою. Над горами місяць світить, ясно, як уднину. І зірки, як свічечки у Святий Вечір, світять. Жду, а в руці держу пістолю з двома посвяченими кулями. Йду й усе позираю на ті стрімкі, голі скелі, що ліворуч від Річки. Звідтам же спустив був раз щезник на мене велику каменюку, як я їхав конем понад Річку. Попри самі задні ноги коня впав тоді той камінь. Один-два цалі, та й було б по мені й по коневі. Але якось Бог крив від смерти. Нараз бачу: ген-ген, високо, на величезному камені стоїть щезник. Ногами вперся в камінь, а руками розхитує його, щоб спустити на Річку. Зрушить камінь, тоді зіскочить з нього — камінь покотиться і впаде на мене. Ось, ось зрушить каменюку. А я за смереку й націлюю пістолю на нього. Потягнув за курок раз і другий. Бах, бабах! Покотився гомін горами. Поцілив, не поцілив? Аж чую носом сірку і смолу. Добре й виразно чую, — поцілив. Слава Тобі, Боже, що допоміг знищити нечисту силу. З того часу й до сегодні якби сокирою врубав. Маю спокій, куди хочу, туди йду і ніхто мене не напастуєт.

— От, послухайте ще, що було раз зо мною. А було це давно. Літував я на цій самій полонині. Заходить до мене молода відьма й пробує мене спокусити. Але я був твердий і знов, що можна, а чого не можна, що гріх, а що не гріх. Тоді почали корови щораз менше молока давати, а там і «бола» кинулася на маржину. Та на цьому не кінець. Раз вечером пішов я оглянути боліочу маржину. Станув на

краю ліса, дивлюся, а там стоїть якийсь панок. Я певний, що це лісничий з Буркута. Киває він на мене, кличе підійти д'ньому. Підійшов я на своє нещастя. О, водив мене той «панок» два дні і дві ночі лісовими дебрами й нетрями. Той «панок», це був сам арідник. Це відьма попросила його помститись на мені.

Не знаю, що сталося б було тоді зі мною, якби ласкавий Господь не змилосердився був наді мною. Ото, коли опинився я був серед темного ліса, з якого, здавалося, нема вже виходу, впав я на коліна, підняв угору руки й почв гаряче молитися, Бога просити, щоб врятував мене, щоб вирвав мене з рук арідника.

І Бог послухав мене. Нараз, наче з твердого сну пробуджується. Роззираюся. Де я? — питаю себе. Поглянув управо й уліво. Я на полонині, Бабі Лудовій. Ну, звідси я знаю вже дорогу на Попадинець. Вернувшись на свою полонину — маржина стала поволі видужувати й усе було по-Божому.

З черги озвався Петро Демидюк із Перехрестного:

— Як сами знаєте, я не багатий, дві коровини та кільканадцятеро дробет-овечок при хаті, оце й увесь мій маєток. Тож який там газда з мене? Газдівствєчко моє на голові жінки, а я більше бутинами — взимі, а літом збиваю дараби.

От вібравсмиси раз из такими єк я сам у бутин аж на Ворохту. Йдемо. Захопила нас ніч у Кривополі. Впросилисмиси на ніч до одного газди праворуч потока під убочев. Видно — газда не бідний. Та одне нас сильно здивувало: дві хаті в него — стара й нова хата. Та не в новій, бляхов критій, а в старій, шпатарами покритій хаті живе він.

Дав нам похарчуввати й завів нас на нічліг у нову хату. Розложив у печі велику ватру, щоб не було нам студено, попращав нас на добраніч і пішов.

Не лігаємо спати, сидимо при ватрі, куримо лульки
тай говоримо, той цисе, той тамте.

Нараз погасає ватра: якби хто на неї коновку води
вілляв. Стало зовсім темно і холодом по хаті повієло.

Один з нас не відержав, заклєв і сказав: «Це близівно
чорт зробив нам цису пакість. Гій, чорте, чого тобі треба
від нас, нащо погасив ватру?»

Рознісся по хаті несамовитий регіт, що від него стало
лєчно і пудно, здавалоси, що кров у жилах леденієт. А потім гуркіт і гриміт на поду хати. А там шос гол із поду
в хороми. Один із нас вікрасав вогню і запалив губку.
Нев підпалив сухе ріщє, що було коло порога хатних
дверей. Бліснув огонь — відчинились двері до хоромів,
а там на корчузи сидит він, — щєзник, не снівбиси ніко-
му — сидит, шкірит зуби й гойдаєтси на корчузи, єк на
гайданці.

Дивимоси на него, а він на нас. Заперло нам дух і
заціпило нас, ніхто і слова не вімовит. Але й сухе ріщє
не довго горіло — погасло, стало знов темно й холодно.

Один із нас радив утікати з проклятої хати, розбуди-
ти газду і показати єму єго «віхованка». Та на те сказав
я єму: єкже вийти нам из хати, коли «він», аді, дальше
сидить у хоромах на корчузи і гойдатси, та ще й регочет-
си, як кінь на полонині, що відбивси від стада?

А все-таки найшовси між нами один відважний. Але
лише поставив праву ногу за двері в хороми, а він, щєз-
ник, по нозі єму вдарив так, що тот упав єк довгий посе-
ред хати. Мусили в темноті і студени сидіти до рана та
слухати товкітні і реготу «нетрудника». До смерти не за-
буду тої жесної ночі.

Рано розповіли ми газді, що пацили в єго новій хаті,
яку причку мали з єго віхованком-нетрудником, ну й по-
дякували файно за такий єго ніchlіг.

Омкно зробilosи газді, єк почув від нас цу подеку.

Задумався і потім розповів нам таке:

— Оту нову хату будував мені майстер із Ільці. Збудував її, а я заплатив єму так, єк була між нами токма. Взяв він від мене заплату, порахував гроші і пішов. Але я видів, що він не був задоволений тим, що дістав від мене.

Десь третього чи четвертого дня заходить до мене сусід і каже, що майстер відгрожувався мені за це, що не дістав від мене «сокирного», — дарунку понад токму. Мав казати, що не я, а щезник буде жити в моїй хаті.

Зразу сміявся я з цого. Таж єкось раз пішов я спати у нову хату. Думаєте, що спав я там? Та куди ви си взєли, не дав щезник і ока примружити, товкси по хаті цілу ніч. Пробував я дещо заносити в ту хату. І що скажете? Рано все було надворі, віметав щезник з хати все, що в ній було. Не помогло й посвечене хати, щезник сидів у ній дальше. Подумав я: нема ради, треба йти на Ільцю до майстра й занести йому «сокирне».

Заходжу до єго гражди на Ільці, а єго газдиня каже, що майстер тому три дні помер і лежить уже на цвинтарі.

Так — майстер помер, а щезник з моєї хати не віходить, держитси її, єк ріпек кожуха. Прійдетси хіба спалити ту хату. Але разом из нев чи згорит і нетрудник, що єму наказав майстер у ній жити?

Не збануйте на мене, що завів вас спати в новій хаті — я думав, що чужим людям щезник дасть спокій, не буде їх конірувати, а воно вийшло не так, єк гадавсми.

Було би близівно Демидюк щос ще більше повістував, але перебив йому мову Яків Чупрійчук із Криворівні. Єго дідо вчивси три роки ворожбитства в Дарадуди, не в того, що в Голошині жив, а в того, що на Плоскій проживав, — на Буковині, перед містечком Селєтином.

Чупрійчук сказав, що єго дідо мав у себе щезника, який не то, що не пакостив йому, але вірно служив і в

усьому був йому помічний.

Щезника мав і Дарадуда. Він то післав був діда до чорнокнижників у Сиготі, а ті допомогли йому найти того нетрудника. Був він у діда аж до смерти. Що сталося з ним по його смерти, того не знав ніхто.

...А Петро Андрушків із Ясенова ось що розповів:

— Вертаю я раз із Скупови. На кони терх із бріндею. Йду поперед коня. А було це раненько, сонце щойно піднеслоси над Скуповою.

Нараз, Бог знає звідки, з'явився вітер і приніс стільки «мречі», що в ній сковалася вся Скупова. Страшна й густа негура закрила світ. Але я негури не боюся, а дорогу почерез Скупову в Кременицю знаю добре.

Йду й коня за собою тягну. Нараз мій кінь затєвси, не хоче йти. Просю його, приговорю до нього, а він, не то, що вперед не хоче йти, але назад поступає й мене туди тягне. Що за мара? — думаю. Глянь, а там на самій стежці він ... щезник! Чорний як ніч, лиши зуби в нього біліються. Що робити? Втікати? Завернути? Вперед іти неможливо, хіба що просто щезникові в руки. А він стоїть і регочеться. От-от ухопить мене в свої руки.

А тут кінь виривається мені з рук, стає на задні ноги — й на щезника. Ось, ось ударить його передніми копитами. Нараз — чудо... Ні негури, ні щезника, сонце як світило перше, так і тепер світить. Але кінь таки стоїть на задніх ногах, а передні наставив перед себе й цілий трясеться.

Успокоїв я його, поправив бербениці, що разом із тарницею геть назад були зісунулися, перехрестився і пішов дальнє Скуповою на Кременицю.

Тут відозвався Василь Бордун із Явірника:

— Це, близівно, той щезник такого тумана на вас і на вашого коня напустив. Близівно, що так, — він це потрафить.

Але я попацив колись трохи гірше, як ви. Вертався я, як і ви, з полонини, з Радула, сходив на Шибений. А було це в білу днину. Йду плаєм. Нараз заступає мені дорогу сам, він, щезник. Лише глянути на нього, можна зі страху вмерти. Не знаю, що тоді зі мною діялося. Знаю лише, що коли вже зовсім було темно, була ніч, я обудився в хаті стражника від гати на Шибенім. Питаю сторожа, як це сталося, що я в його хаті? А він каже, що найшов мене півмертвого на березі Шибеного, очутив і з тяжкою бідою завів у хату.

Питаю, чи не бачив де мого коня? Відповідає, що не бачив. Щойно другої днини вернув я д'хаті. Кінь ще вчора прийшов, але без сідла й без бербениць.

А знаєте, що це було й чому щезник такого лиха мені накоїв? Ото росла в мене ген під верхом стара дуплава ялиця. Всі говорили, що в її дуплі скриваються щезники. Радили мені не зрубувати її — не шукати собі нещастя. Але я не послухав і таки зрубав ялицю. Зараз таки вночі чув я якийсь рев і крик звідтам, де стояла ялиця. А потім ось що попацив на плаєві з Радула.

УПИРІ, МЕРЦІ

— У нас, — відзвивається Василь Мороз із Голов, — трапилося було ось що:

Жив далеко під Круглою Семен Костюк. Як і чим жив, Бог його знов. Між людей рідко коли показувався, — відлюдком був. Аж якось пішла чутка, що Костюк не живе, помер.

Післав війт Шекерик кількох людей туди, збили деревище, поклали в нього Костюка й завезли санями, — була тоді зима — на цвинтар в Красноїлю. Там його поховали.

Чує вечером Михайло Янушевський, що теж мав свою

гражду під Круглою, плач у хаті Семена Костюка. Зайшов би туди, але боїться. Зібрали кількох сусідів, узяли «факлі» в руки, засвітили їх і йдуть до хати Костюка. Чують добре плач. Підходять ближче, підносять факлі вище. А тут крізь вікна одна баба за другою скачуть. А всі хвостаті. Ага, вже знають, хто то ті «плачки»: відьми. Але чого вони шукали тут у хаті Костюка й чого заводили, того не знають.

Минув якийсь час. Пішла по горах чутка, що Семен Костюк ходить ночами. Бачили його в Головах, у Красноїлі і в Перехрестнім. Та на цих чутках не кінець. Починають умирати діти — нині там, завтра тут. Щораз більше вмирає дітей.

Аж раз підглянули Семена Костюка, як зайшов уночі до одної хати і почав пити кров з дитини, що лежала у колисці. Дали знати про це війтові. Шекерик казав зрубати в своїй толоці осику, зробити з неї довгий кіл і добре його загострити, занести на цвінтар і забити в гріб Костюка. З того часу ніхто вже не бачив Костюка й діти перестали вмирати.

Але були такі, що бачили, як відьми в темній ніч заходили на гріб Костюка, й чули їхній відьомський плач. Не дивно — Семен Костюк був відьмак, старший над відьмами.

Тепер відзывається Михайло Кіцнак із Красноїлі:

— А я пацив раз таке:

Вмерла Єлена Жикалечка, та з-під Синиць. Це я мав колись з нею женитися, але її дедя не позволив йти за мене, присилував віддатися за Микулу Жикалевого, бо той був багатший від мене.

Вмерла Єлена — поховали її. А третьої днини по похороні приходить вночі до мене. Нахилається надо мною, чую її віддих. А вона бере мене за шию, — обома руками стискає так, що, здається, ось-ось задушить мене.

Потому як несподівано зайдла, так і зникла.

Прийшла друга ніч, а Єлена знову коло мене. Бере за шию, тулилась до мене, так щоночі. Що мені робити? Йду до священика й наймаю Службу Божу за душу Єлени Жикалечки. З того дня перестала Єлена навідуватися до мене.

ВОВКУЛАКА

— А я, — відзивається Микула Прокоп'юк із Кривополя, — вертався раз із Ворохти в Кривополе. Починає темніти, та мені вже недалеко додому. Вийду плаєм на верх, а звідтам отєк клєбуков веречи і я вже в хаті. А тут гульк щось з ліса та й до мене. Не встиг я оглянутися, а я вже на хребті якогось чоловіка, чи звіра, — Бог його знає. Несе мене на собі та несамовита мара якась, несе й несе й не кидає зі себе. Занесла мене назад аж у Арґелушу й там звергла зі себе. Не було ради, мусів іти там до лісничого й проситися в нього на ніч.

Розповів я йому свою пригоду, а він, ляшура, сміється, не вірить мені. Ти, — каже, — гуцуле, десь певно п'яний був, заснув при дорозі і це, що повістуєш, приснилося тобі. От, ляшура поганий і дурний. А я тої днини не то що горілки не мав у роті, але й не бачив її. А він, ленка панська, каже: «п'яний був».

А знаєте, що це нечиста сила була, що мене на собі несла й у Арґелушу занесла? Це був вовкулака, півчоловік, пізвір.

ВІДЬМИ

— Про щезника тут повістували, про ту «жесну» нехар і огиду. Але думаете, що відьма ліпша від щезника? О, ні, ні, а декотра то й щезника перевищити може. Ось послухайте, що було під Костричев. Там жила вдовиця,

Настуня Дутчек, а в неї була донька Анниця. До тієї Анници пристав Ігнатій Щербанюк з Ільці. Живуть, як Бог приказав, «навидеси і люб'єси». Настуня радіє, що доброго зятя дістала. Й були б собі жили й газдували, якби не відьма. Жила та відьма таки в сусідстві Дутчечки. Поки Анниця була невіддана, ніхто не знав, що сусідка, Параска — відьма, й ніхто не цікавився нею.

А була та відьма, Парасина, справду файна, — красуня на всі довколишні гори. Струнка й висока, з чорними очима й личком, як у панянки якої. Легіні розбивали собі за неї бартками голови. А вона лише шкіриласи, сміяласи до них і очима завертала. Нікого з легінів д'собі не припускала. А мала вона чоловіка — Лукин звавси. Та вона мала його за віник, за помело, робила з ним, що сама хотіла. А він думав, що воно так і має бути, що жінка має старшувати над чоловіком.

Ніхто не знає, як це воно сталось, але та відьма прічепилася до Ігната — лише за ним і більше за ніким пазити своїми чорними очима, не дає йому спокою, та й лютиться, що він не дається їй зловити. Перекидається в котюжку, біжить за ним, примилюється до нього, то знову вона кіточкою ласиться коло нього і м'явкає.

А раз перекинулася була в клубок із пряденої вовни. Йде Ігнатій, а тут перед ним клубок пряжі — не лежить, а котиться... Пек та й осина, що за мара? Хоче зловити той клубок, узяти його в руки. Зловив лише кінець нитки, а клубок тягне разом з нею і його. Тягне в потік. Хоче Ігнатій випустити нитку зі своєї руки, та не може, ота нитка затягнула його в поточину. Глянув, а там за смерекою Парасина. Нитки нема вже, й клубок десь щез! А Парасина рे�гочеться й кличе Ігната до себе.

Ігнатій перехристився і д'горі з потока...

-Я д'горі, а якась біда тягне мене назад у потік, — сам потому розказував. — Сам не знаю, як дістався до

хати. — Та на цьому не кінець. — Ото було перед свя-
тим Іваном, вечір був, як я вийшов чогось надвір. Не
встиг розглянутися, а тут якась невидима сила підриває
мене, відриває від землі й підносить у повітря. Нараз я
на вінику — віник із березового пруття, — за мною на
вінику Парасина сидить і держить мене руками, як клі-
щами, щоб не вирвався й не полетів стрімголов на зем-
лю. Летимо попід самі хмари, а так скоро, що дух запи-
рає. Минаємо вже Дземброню, ще трохи й будемо над
Чорногорою. Пропав'єс, Ігнате! — думаю. Аж бачу, он
там старезні, сивим мохом порослі ялиці. Ось ми якраз
над ними. Збираю всі свої сили. Раз і другий попер і
вирвався з рук відьми Парасини. Лечу просто на одну з
тих ялиць, що за плаєм. А відьма полетіла дальше. Зла-
жу поволі з ялиці. Зліз, пробую йти, а ноги підо мною
трясуться, зубами дзвоню. Але йду, та все позад себе
озираюся. Сам не знаю, як добився до одної хати в Дзем-
броні. Переночував і раненько вертаю д'хаті у Костричу.
Жінка й теща не знали, що казати, як побачили мене.
Мабуть, здавалося їм, що Ігнатій з тамтого світу вернув.
Не хотів я казати їм правди, що було зо мною. Як міг і
вмів, крутив усякого перед ними, а правди таки не сказав.

— Шо може відьма, це я вам розповім — відзвиваєть-
ся Дмитро Крішман, — але є такі, що й на відьми мають
спосіб.

Послухайте: оженився я, взяв за жінку газдівську дитину. Жіємо обое, я й моя Одокія, по-Божому, в мірі і
злагоді, в усemu допомагат нам добрій, ласкавий Гос-
подь. Так воно було єкийс чес, може, п'єть, може, шість
років.

А потому почалося шос недобре з мойов Одокійов
діяти. Почела в'єнути, як лист восени, а потому й сохну-
ти, єк обкорована деревина. Жадна їда не беретси її.

Сохне на очєх... Я з нев по дохторах, я з нев по ворожбитах, нічого не помогат. Прийдеси позбути жінки. Жель і журя... Шо робити, єк ратувати свою Одокію, не знаю.

Аж єкос з полонини Тарночка вертат Василь Мокринюк, розумний, бувалий газда, і вступає до мене закурити люльку. Розговорилиси ми, я повістую єму свою журу, раджууси єго, єк ратувати мою Одокію. Подумав він і порадив мені їхати з Одокійков на Буковину в Конєтин. Там є ворожбит, Єремій. Єк тот не поможет, то ніхто не вратує Одокію від смерти.

Послухав я Мокринюка, встав досвіта, ще когут не піяв, осідлав шкапе, вісадив сми на него Одокію і в дорогу, у Конєтин. Там допитавсмиси до того ворожбита, Єремія. Застав я єго, єк клєчів перед світими образами і моливси. Заждав я аж скінчив він молитиси, а тогди привитавсмиси й хотів сказати, з чим і чого зайшов д'нему, але він не хотів слухати, лишень руков помахав і казав своїй жінці подавати на стіл харчунок. Просит нас харчувати, а Одокія відпрошуєтси, каже що не може харчувасти, лише горнєтко молока віпила.

Похарчував я, подекував і розповідаю, з чим і чого зайшов д'нему. Питат мене, що моїй Одокії хибуєт? Кажу, що цого не знаю, — знаю лишень, що схнет і схнет і ледви ногами по землі волочіт.

Подумав він, покивав головою, узев у одну руку чорний глек, а в другу довгий ніж і вийшов з хати. Я став коло вікна, дивлюси, куди він підет? А він пішов до чуркальця, що було під убочев недалеко хати. Помахав там кілька разів навхрест ножем, потім набрав із чуркальця води в глек і вернувси в хату. Поклав ніж в один кут хати, а глек із водов у другий кут під образ. Узев на себе білу, по самі ноги довгу сорочку, з полиці знев 9 чарочек і 9 мисочок. Промовив шос над глеком из водов і почав чарочками набирати води з глека і переливати в мисоч-

ки. Так робив дев'ять разів по дев'ять. За дев'ятим разом забракло в чарці води. Похилився ворожбит над мисочками з водов, помуркотів шос, а тогди знов вийшов надвір. Перед єго хатов росла вишня, він утєв ногем из неї пруток-одноліток, вернув из ним у хату й верг його в ту мисочку, в яку забракло було води в чарці. Пруток упав на саме дно мисочки.

Тоді ворожбит подивився на мою Одокію і каже:

— Знаю вже, що тобі, небого, бракуєт. У вашім сусідстві є молода вдовиця — велика відьма, але ви цого не знали. Вона-то захотіла тебе, небого, згладити зі світу, а потому віддатиси за твого чоловіка, бо він си їй дуже вподобав. Маєш велике щістє, що твій чоловік привіз тебе д'мині, а то за кілька днів було би вже по тобі. А так будеш ше жити й дожієш великої старости.

Позливав ворожбит воду з мисочек назад у глек, шос там над нев помуркотів, перехрестив її три рази, дав її моїй Одокії, казав вийти надвір і обмитиси нев.

Роздекувавши я з ворожбитом, вісадив свою Одокію на шкапе і вертаємо д'хаті. Одокія сміється і каже, що вже зовсім здорова, здається їй, що другий раз на світ народиласи. На другий тиждень пішовсмише раз у Конєтин, бо ворожбит казав, щоби д'нему прийти, він шос ше скажет і шос даст для Одокії. Еремій сказав мені, що та відьма-вдовиця зробила була з глини фігурку, подібну до Одокії, і вбила там, де серце, кілок. Чим більше й глибше потискала той кілок, тим більше Одокія сохла. Але відтепер нічого вже Одокії не зробит.

Ворожбит дав мені фляшку води й казав, щоб Одокія щоранку почерез дванадцять неділь мила тов водов лице.

А відьма віддаласи на друге село й більши ми з нев не сходилиси.

ПРИМІВНИКИ, ВОРОЖБИТИ, ЗНАХАРІ

— Дідо мій, — повістував Чупрійчук, — знав ліки проти всякої хвороби людий і маржини, був і великим примівником і ворожбitem. Ворожив і примовляв на соли і жигарі — сукові з дуже старого дерева, що геть обігнило, залишивши лишень твердий сук. Обертає ним, крутив у соли й приговорював, єк когось там чоловіка, чи маржину, вкусила довганка, мідєнка, гадина.

«Ціндик, ціндичка, лойкіш і лойкішка, вуж і вужиця, що вкусила й споганила, сходила і звозила, золок-волок не пустила. Птр! Пекти, осина! Гевкниси, осадиси, скрутиси, й скоротиси, золок-волок не пусти, у безвістях пропади, — до цого тіла не май діла! Йди в безла, в сині моря і в глибокі ліси! Йди в чужий край, там пануй, повзай і гуляй!» — Цисе говорив дванадці разів, а вкусане довганков місце потирав чісником. І зараз помагало — хоробу єкби руков відоймало.

А раз було таке: стояли ми, дідо, дєдя і я, на нашій царинці. В сусідній толоці вісоко паслиси корови. Побачив їх дідо й каже до мене: Єківку, збігай у хату й принеси сюди велику дійницу.

Приніс я дійницу й поклав її дідові коло ніг. Кажет дідо: зараз мете мати від тих коров, що ген там пасутся, повну дійницу молока. Взяв жигар-сук, приложив собі єго до ока й дивитиси на корови в толоці. Не оглєнулимиши, а дійница повна молока! Свіженське й тепле, пара з него віходить.

Такий то був мій дідо! Всі люди в Криворівни боялиси єго. Боєвси єго і мій дєдя. А я не боєвси й не лєкавси мого діда. Нераз слухав, єк він примовляв і ворожив, ну й багато дечого з єго ворожбитьства і примівництва затемивши собі.

Темлю, що раз таке було сталося. Не знаю, чим роз-

гнівив був дідо свого щєзника.

Було це одної неділі — сидів я з дідом на царинці і розповідавсми, кого й що видівсми тої неділі у церкві, та й щочувсми. Нараз дивлюси, а мому дідови скривило гет голову, твар стала там, де потилица. Великий лек зібрал мене, а тут ще й чую: Ніт, не буду служити тобі дальше! Не буду! Ти мені раз дав, а тепер відобрал! — Нікого, ні живої душі не видко, а голос і слова чути, єк би хто близко нас стояв і говорив.

Піднісси дідо з перекривленов головов і йде д'хаті. Я йду за ним. Узев дідо з піddaща сокиру. Вдарив нев і зарубав у один, а потім у другий вугол хати. Говорит д'собі: «Не помагат!» Зарубує сокиру в задну підвалину. «Не помагат!» Бере серп і косу, кладе їх навхрест, стає на перехрестю і говорит шос і руками розкладат... «Не помагат!» Бере ще раз сокиру і з усеї сили в одвірок — раз і другий, в один і другий, а потім у поріг... «Помогло!» Дивлюси, а лице діда там, де має бути. Він смієтси д'мені: «Відбивси! Аєкже, відбивси таки!»

А раз єкос дєдя і неня пішли до церкви й довго не верталиси, мабуть, хтос їх узев д'собі на гостину. Був уже вечер. Каже мені дідо загнати вівці в колешню — була осінь, вівці паслися на скошених царинках. Пішов я заганяти вівці. Ага — заженеш їх! Уже й за вовну пробував тєгнути їх у колешню, довго мучівси з ними й ні одної не загнавсми в колешню. Вертаюси д'дідови й кажу, що вівці не даються загнati в колешню. А на цисе дідо: «Та що ти говориш? Йди подивиси, всі вівці в колешни». — І так воно було. Бизівно щєзник загнав їх туди. Розповідав я цисе дєдеві й нені, а вони сміялиси з мене.

А раз захворіла була дуже наша сусідка, стара Беччиха. Кричіла, пиворіла з болю на ввес ґрунь. Пішов дідо д'ній, а я за дідом. Хотів дідо замовити її хоробу, а вона лише руками замахала: «Лиши, лиши мене, на шосми

Мольфар відганяє градову хмару.

Худ. О.Кульчицька.

себе дітькам — злим духам, щезникам. Відвернулись від Бога й від церкви й діють усе Богові наперекір.

Але не тільки опирі — дітьчі запроданці, знахорі й ворожбити мають теж силу від нечистих духів. Знахор має нераз велику силу, може зробити, що захоче. Він має усякі «дебели», заказані Богом речі, куски м'яса з різної звірини, найбільше з жаб і гадюк, має зілля і коріння, а все те кvasиться в глиняних горшках і кожне окремо, бо ж кожне проти іншої хвороби. Хтось хворий, значить «скорчений», йде до знахаря. Знахар оглядає його, каже подати собі праву руку, глядить на неї і каже: «Маєш ворога, і він тебе «скорчив» — наслав на тебе хворобу. Але це ніщо, я відверну твою хворобу на того,

собі заслужила, це дістану, кудисмиси справила, туди піду!» Це сказала й духа віддала. Страшна буря тогди си звієла. Хату Беччихи рознесло по ґрунти. Казав дідо, що Беччиха була велика відьма.

...Як уся Гуцульщина, так і мешканці Яремча залежні від природи і від духів, між якими найбільше злих, ворожих до людей. Особливо вкорінена в Яремчі віра в опирів.

Опирі походять із людей, які запродали

хто тебе «скорчив» — усе буде гаразд».

І зачинає лікувати хворого, примовами й заклинаннями та дає йому пити різні, нераз дуже погані ліки. Бувають славні на всю околицю знахарі, до них ідуть люди, як на Йордан по свячену воду. Немало є й знахарок. До них йдуть звичайно дівчата. Та мала любчика й його відбила таї «ворожниця», до тої ходив легінь цілий рік, а тепер перестав ходити, не хоче вже й дивитися на неї, хто ж має помогти, як не знахарка? І вона помагає різним корінням і зіллям та напоями.

А звідки беруться злі духи? Звісно — зі злих людей, тих, що не шанують свят і не виконують Божих заповідей. Від нечистих сил треба завжди «варуватися». Як миється, не вільно стрясти на землю краплі води з рук, бо з тих крапель можуть постати малі дітіченята. Не замітати хати вечером, не виносити вечером сміття надвір, бо з нього родиться «всєка нечистота й огиддя». Нехрешених померлих дітей беруть у свої руки щезники, й носять їх із собою. Як хтось йде уночі й чує якби шум крил птаха над собою й дитячий писк-плач, так треба зараз вирвати зі сорочки кусень полотна, взяти в руки й сказати: «Хрещаєтси раб — раба Божа, Іван-Марія», а тоді кинути цю шматинку в повітря...

Бо той ніби птах — це дітко, який несе нехрешену дитину, а вона пищить, просить хреста. Тепер же вона вже хрещена, а те полотенце — це її крижмо. Йде від чорта геть до неба і перебуває там між ангелами та молиться за свого хрещеного батька...

А де перебуває найбільше нечистих духів? Очевидно, в Чорногорі. Там понижче королевої гір, Говерлі, є простора й дуже манниста полонина. Серед неї велике й дуже глибоке озеро. В ньому повно нечистих сил і поганих духів. У ньому й усі ті люди, що їх пірвали чорти, опирі і відьми та вергли в озеро.

...Були в Яремчі захарі, які вміли відганяти тучеві-градові хмари. Але найславніший захар від хмар був у сусідньому селі, Татарові. Називався він Пилип Бойко. На Святий Вечів пекла його газдиня хліб. У перший хліб заліплювала по крихітці з усіх дванадцяти страв. Той хліб совала першим у піч, першим і винимала з печі. Пилип клав його в макітру й обходив з ним три рази своє обійстя. Вертається з ним у хату й клав посередині стола, вкладав у нього свічку й запалював. Цей хліб-первак звався «Василій». Тримав його на столі до Нового Року. На Новий Рік до схід сонця брав «Василія» з одну руку, а в другу руку глек, у який метнув золотого або срібного таліяра і йшов до потока. Прийшовши до потока, хрестив три рази хліб і мачав у воді, набирає води в глек і вертається в хату. Тепер усі милися водою й втирали обличчя хлібом «Василієм». Пізніше цей хліб і сіно з-під скатерті на столі скроплювали свяченовою водою й ховали у скриню. Тим хлібом і сіном відвертатиме Пилип уліті тучеві хмари.

І відвертав! Ось суне з Чорногори темна, аж чорна, близівно градова хара. Суне простісінько на Татарів і Яремче...

Пилип виходить простоволосий і без верхньої одежі на подвір'я — в одній руці хліб «Василій», в другій посвячене сіно. Запалює жмуток того сіна, щоб ішов від нього дим угору. Над хлібом відмовляє довгу молитву, але так, щоб її слів ніхто не розумів. Відмовивши молитву, підносить угору руку з хлібом, махає нею, показуючи, куди має йти градова хара — на ліси, на безлюдні гори. І чудо: хара йде туди, куди каже їй йти Пилип...

ПРОВІСНИКИ БІДИ

...Помахала Кумличка головою... Розповісти про давне — про те, що колись було? А що ж би мені вам таке

розвідати, чого ви від мене ще не чули? — питає Кумличка ніби людей, ніби себе саму...

Подумала — та й каже:

— Не знаю, чому якраз сьогодні пригадався мені отой страшний, голодний рік у наших горах. Його ніколи гори не забудуть, ой, не забудуть, ні!... Сама я його не затямила — того страшного року. Все цисе, що вам му розказувати про нього, розповідала мені моя покійна неня. Що від неї чула, те вам тут переповім.

Ото, як у горах звичайно буває, позганяли люди маржину з полонин, і не зчулися, як і коли минула осінь та прийшла зима.

Така вам люта, морозна, сніжна й западна зима, якої навіть найстарші люди в горах не затемили. Та зима, хоча б яка люта була, це ще нічого. Лісів тоді було багато, топити було чим, можна було день і ніч ватру в печах тримати. Тільки страшно було з хати надвір показатися. Кинути маржині сінця й води долити, та й бігом назад у хату. Сусід сусіда не важився відвідати. А пішов куди, то вже д'хаті не вернувся...

Та все-таки зима — пусте! Люди в горах до лютих зим звикли. Що інше почало людей тривожити й непокоїти... Почали собі люди вперед до вух шептати, а потому й голосно таке говорити, що лячно й трудно було слухати... Несамовиті речі почали тої лютої зими в горах діятися... Уже зараз по Відоршах видно було, що добром не пахне, що якесь нещастя спаде на гори... Старі люди говорили, що близівно прийде помір на людей, або голод виморить їх...

Ото, як блискавиця з неба, пішла по горах чутка, що десь там за Ільцею жінка вчінила дівчину з довгими косами на голові і зубами в роті. Дитина, як лише си народила, почала говорити й сміятися, а потім віштрикла з

колиски й пішла по хаті данцувати... Нараз упала нежива серед хати... А тоді звіялася надворі така страшна буря, що, здавалося, ліси з гір змете й гори поперевертає. До того ще й почало блискати й громами бити...

Ще не перестали люди про це чудо-диво говорити, а тут уже нова чутка по горах несеться: під Костричев вро-дила корова теля з трьома головами. Збіглися люди на те диво дивитись, а потому врадили вбити теля. Вбили й у ліску закопали та осиковий кіл над ним забили. Це зробили вечором... А вранці дивляться, ні кола, ні теляти в ямі. Щезло — й слід по ньому застиг... Одні одним про це чудо повістують і ніхто не знає, що з цього вийде...

А за Магуров жив один ґазда, що десять років на ноги не вставав. Нараз чудо з ним сталося: встав із постелі на ноги, взяв клєбуку в руки й пішов помежи люди...

1. Прислухайся до розповідей старих людей про «нечисту силу». Запиши ті, що тебе особливо зацікавили.
2. Влаштуйте в школі (класі) виставку малюнків, на яких покажіть, як ви уявляєте такі міфічні (створені уявою) істоти, як арідник, щезник, нявка, вовкулака, чугайстер, утир, відьма.

ГУЦУЛЬСЬКИЙ ФОЛЬКЛОР У ЛІТЕРАТУРІ

У середині XIX століття починають з'являтися твори, в яких письменники розповідають про життя горян. З того часу в літературі зазвучав своєрідний гуцульський фольклор. Найбільше захоплювався ним перший письменник-гуцул Юрій Федъкович зі Сторонця-Путилова на Буковині. Народні перекази про опришків лягли в основу його славнозвісної балади «Довбуш», поеми «Юрій Гінда». Мотиви гуцульських легенд поет використав у творах «Король Гуцул», «Черемська цариця», «Сокільська княгиня» та інших. Деякі вірші Ю. Федъковича написані за зразком гуцульських коломийок і мало відрізняються від фольклорних творів цього жанру, як-от декілька віршів під назвою «Гуцулка» («гуцулка» — те саме, що й «коломийка»):

Ой на снігу, на морозі бриндушечка сина,
Отак і я, люде добре, собі сиротина.
Та коби ж то сиротина без роду, без роду, —
Але ж бо то гвер цісарський сушить мою вроду...

Охоче вдавався до коломийкового вірша й інший поет з Буковини — Сидір Воробкевич. Він переказав у баладі «Скаменіла багачка» (1869) легенду про знамениту ске-

Сидір Воробкевич

Онуфрій Манчук

Марійка Підгірянка

лю на Путильщині. Велика багачка відмовила бідній голодній удові з дитиною на руках у шматкові хліба, кинувши їй камінь. За це жорстока жінка була покарана:

*I от отець небесний
Вже довше не стерпів,
Післав на ту багачку
Страшний свій правий гнів:
Вона скалою стала,
Донині ще стоїть,
Хотя й, як кажуть люди,
Минуло двісті літ.*

Іван Франко на основі народних переказів написав нарис «Гуцульський король» (1910) про ката Гуцульщини мандатора Гердлічку, який під приводом боротьби з опришківством чинив жахливі знущання з невинних людей у підземній в'язниці в Устєріках. Легенди про Довбу-

ша використав письменник у повісті «Петрії і Довбущуки» (1875).

Захоплювався гуцульським фольклором Гнат Хоткевич, який жив у нашому краї з 1906 по 1912 рік. Народна пісня про попадю, яка покохала опришка, лягла в основу сюжету повісті «Камінна душа» (1910). Легенди й перекази послужили матеріалом для його п'єси «Довбуш» та повісті з тією ж назвою. Багатющий фольклорний матеріал відображен в п'єсах «Гуцульський рік» та «Непросте». Усі ці п'єси з великим успіхом ставилися Гуцульським театром, який створив Г. Хоткевич і акторами якого були гуцули з Красноїлі та інших сіл.

Духом гуцульської народної поезії пройнята повість Михайла Коцюбинського «Тіні забутих предків» (1911). У ній, поряд з людьми, діють істоти, породжені народною фантазією: арідник, щезник, лісовики, нявки, чугайстри... В авторський текст майстерно вплетені коломийки-співанки. Марічка «їх знала безліч. Звідки вони з'являлися — не могла б розказати. Вони, здається, гойдалися з нею ще у колисці, хлюпались у купелі, родились у її грудях, як сходять квітки самостійні по сіножатях, як смереки ростуть по горах. На що б око не впало, що б не сталося на світі: чи пропала овечка, полюбив легінь, зрадила дівка, заслабла корова, зашуміла смерека — все виливалось у пісню, легку й просту, як ті гори в їх давнім, первіснім житті.»

З фольклору народилися твори письменника-селяни-

Василь Гренджа-Донський

на з Жаб'я Онуфрія Манчука. Новели цього талановитого самоука, вбитого більшовиками в 1941 році, побачили світ щойно в 1992 році, і то в Канаді...

На основі легенд, переказів та співанок написав повість про опришків «Трембіти грали» (1933 рік) учитель, громадський діяч і письменник з с. Перехресного Василь Костинюк. Він загинув у 1942 році від рук німецьких окупантів.

Великий творчий доробок фольклориста, етнографа, громадського діяча, письменника родом з Жаб'я Петра Шекерика-Доникового (1889 — ?), який загинув на засланні десь у Сибіру. Його твори — повісті, оповідання, коломийки досі не зібрані і не видані.

Більше пощастило новелам уродженця с. Яворова Романа Яримовича. Він після війни жив у США. Там у 1993 році видана збірка його творів, щедро напосінх фольклорними джерелами, — «Гуцульськими пляями».

Залюбки писала коломийки, які часто не відрізниш від народних, Марійка Підгірянка. Вона народилася в с. Білих Ославах Надвірнянського району і багато років прожила на Гуцульщині — у рідному селі та в Уторопах і Рибному на Косівщині.

Без використання народної поезії неможливо було б описати гуцульське життя. Тому черпали з неї і прозаїки Володимир Гжицький та Григорій Смольський, автори романів про Олексу Довбуша («Опришки» 1962, «Олекса Довбуш», 1935), і один із найвидатніших письменників, що жив і творив у 20-30-х роках на Закарпатті, — Василь Гренджа-Донський. Останній залюбки вдавався до коломийкової форми:

Гей, повіяв буйний вітер
З гори на долину, —

*Ой, мені вже не видати
Милу Верховину...*

У його віршах часто натрапляємо на тропи, характерні для уснopoетичних творів, як-от епітети: гори високі, річка бистра, бережечки зелені, вітер буйний, удова бідна, хата убога, кайдани важкі, могила студена... а скільки пестливих слів: крайничка, долиночка, потічок, матінка, дитинонка, дівчинонка, хлопчики-соколи, хлібець, серденятко, гуцулятко золотеньке тощо; вони виявляють любов поета до рідного краю та його людей.

Гуцульський фольклор послужив видатному письменникові Олександру Олесю для створення драматичної поеми філософськогозвучання «Ніч на полонині». Народні легенди, перекази, співанки про славетного ватажка опришків використав у лібретто опери «Довбуш» Богдан-Ігор Антонич. Майстерно відтворив деякі гуцульські вірування письменник Ростислав Єндик у повісті «Регіт Арідника», а Юрій Шкрумеляк — у фантастичній повісті «Вогні з полонини».

Часто звертаються до гуцульського фольклору й письменники. — наші сучасники. Львівський прозаїк Роман Федорів створив книжку незвичайного жанру — роман у легендах «Жбан вина» (1968), присвячений О. Довбушеві. Легендами та переказами скористався Й Ярослав Ярош, автор драми у віршах «Топір помсти (Олекса Довбуш)» (1985), кіноповісті «Ходить Довбуш» (1995). Образи й мотиви гуцульських легенд зустрінемо й у новелах Романа Іваничука.

Микола Савчук (Коломия), продовжуючи традицію гуцульських співанок, складає гумористичні та сатиричні твори, що користуються великим успіхом у слухачів і читачів. Твори такого ж жанру складає Й Володимир Пушкар із Надвірнянщини.

Тарас Мельничук

Степан Пушик, прекрасний знавець гуцульського фольклору, уникає чисто зовнішнього його наслідування. Але залюбки вплітає у свої прозові та віршові твори посилання на легенди, перекази, навіть казки, зокрема в повістях «Перо золотого птаха», «Карпатське літо», в художній оповіді «Дараби пливуть у легенду» та інших. У численних згадках про історичні події та їх учасників письменник оцінює їх так, як народ у своїх уснopoетичних творах. Тож духом гуцульського фольклору пройнято багато поезій С. Пушика, як-от

«Олекса Довбуш», «Страта Баюрака», «Опришки», «Космач», «На Буковині» та інші. І та ж любов до Верховини, що звучить у гуцульських співанках, переповнює й поезію С. Пушика:

У гори, у гори — важкі по них кроки,
Та люди у горах душею високі.

Та гори з людиною мудрі й веселі,
Краса тут не знає границі та стелі.

У гори, у гори — зайдеш на вершину,
І вищою стане за гори людина.

«У гори, у гори...»

У поетичне море гуцульського фольклору занурена й творчість Марії Влад, що родом з Розтік над Черемошем. Її прозова книжка «Стрітеннє» (1992) — це художня енциклопедія поетичного світу Гуцульщини з її леген-

дами, переказами, казками, співанками, з народними повір'ями, святами, обрядами, з чарівною природою і видатними людьми.

Образи й мотиви гуцульського фольклору, переосмислені по-сучасному, наповнюють і поезію М. Влад. Для прикладу можна назвати поему «Гуцульське весілля», в якій майстерно використано коломийки, вірш «Віно» з елементами поетичних засобів стародавніх колядок, поезії «Довбуш», «Балада про трембіту».

Тарас Мельничук (1938 — 1995) справедливо вважається поетом наскрізь модерним. Та його поетичне новаторство зовсім не означає розриву з фольклорними традиціями. Звичайно, він ніколи не намагався зробити свої вірші схожими на народні пісні. Але ж він — син гуцульської землі, і народна поезія цього краю визначила його світосприймання. На рівні ідей — це волелюбність, рішуче несприйняття чи то політичного, як економічного, чи духовного рабства, уславлення борців за волю, найвидатнішим із яких для поета є, звичайно, Довбуш. Карпати, Чорногора, Черемош у поезіях Т. Мельничука — це не просто географічні поняття, а образи — символи величі, бунтарства, нескореності. Цей світового рівня сучасний поет щедро черпав із фольклорних джерел свого краю. Оці рядки з одного з віршів звучать як мудре народне прислів'я:

Марія Остромира

ліпше своєї землі
крупчик
ніж чужої горбочок.

А ось перифраз відомої загадки:

світ без дверей
і оконець.

Мало не на кожній сторінці збірок Т. Мельничука «Князь роси», «Чага» надибуємо знайомі з народної поезії образи: тройзілля, кінь буланий, білі лелеки, білі лебеді, синє море, ягідка червона, вулик золотий, коник пишний, зозуля, що сиво кує, журавлі, церковця красна... Навіть у поетів традиційного стилю не зустрінемо стільки здрібнілих слів, як у новатора з Гуцульщини: вкраїнонька, батенько, матінка, голівонька, пташка, воротенька, смертонька, загородойка, колисойка, сонценята... При тому Т. Мельничук ніколи не вдається до підробки під коломийки чи співанки. Навіть у поемі-коляді «Пастирі», де чи не в кожному рядку — образи або ритм старовинних гуцульських колядок, поет залишається новатором і у змісті, і у ритміці, і в образній системі. Творчість Т. Мельничука ще раз доводить: великою може стати лише поезія, що зростає з національного кореня, а не пересажена з чужого ґрунту.

Бережуть «живу ватру» рідної Гуцульщини і поети молодшого покоління — Володимир Вознюк з Буковини, Василь Кухта з Рахівщини, Василь Герасим'юк та Іван Малкович з Косівщини, прозаїк Павло Федюк, який живе у Львові, та інші митці слова. Кожен по-своєму, але твори кожного з них засвідчують глибоку відданість «малій батьківщині», її народному словесному мистецтву.

Фольклорний струмінь потужно б'є у творах україн-

ських письменників, пов'язаних з Гуцульчиною, але яких події Другої світової війни закинули на чужину.

Марія Остромира (справжнє ім'я Марія Лоза-Маковська, 1900 — 1969) понад двадцять років прожила на Гуцульщині — у Жаб'ї, Яблуници над Чорним Черемошем та в Косові. З 1944 року — в еміграції. У 1967 р. в Аргентині побачила світ її повість про життя гуцулів «Над бистрим Черемошем». У ній дуже доречно використано багатющий фольклорний матеріал, зокрема колядки, дійство «Меланки», описано велиcodні та йорданські обряди, весілля тощо.

Справжньою скарбницею гуцульського фольклору та етнографії стали твори Михайла Ломацького, що видавалися у 50-60-х роках у Німеччині, Англії, Франції. У них знаходимо легенди й перекази про опришків, про історію Гуцульщини та окремих сіл, описано побут, звичаї, вірування гуцулів, наведено багато оповідей про «непросте» (надприродні сили), коломийок різної тематики тощо. Його книжки «Верховино, світку ти наш», «Країна чарів і краси», «Гомін гуцульської давнини», «Заворожений світ» та інші (всього 13) зачаровують читача і глибиною знання гуцульського світу, і ширістю почуття, і багатством мови.

Не оминули своєю увагою народнопоетичної творчості гуцулів і письменники інших народів. Справжню епопею гуцульського життя створив польський письменник і філософ Станіслав Вінценз, який написав чотиритомну працю «На високій полонині» (1936 — 1979). У ній прочитаємо перекази й легенди про історію гуцульського краю від самого створення землі, про предків гуцулів — велетів, про найславніших опришків. Описано всі обряди — від уродин і до похорону. Полонинське життя, праця в бутині, сплавляння лісу гірськими річками, родинне, громадське, релігійне життя, природа нашого краю —

все це бачимо очима автора, з дитинства закоханого в Гуцульщину та її людей. С. Вінценз вважав Гуцульщину одним із небагатьох у світі островків, де люди живуть у злагоді з природою, де панує здорова народна мораль, в основі якої — чесність, доброта, приязне ставлення до інших, волелюбність і працьовитість, замилування в красі.

Зі всього сказаного можна зробити висновок, що гуцульський фольклор не лише задоволяє духовні та естетичні потреби горян, а й став важливим фактором у розвитку літератури.

* У цьому розділі названо далеко не всіх письменників, які у своїх творах використовували фольклор нашого краю. Тож доповній ці відомості власними знахідками.

* Спільно зі шкільною або сільською бібліотекою проведіть позакласний захід — виставку та огляд творів художньої літератури, в яких звучить народна поезія гуцулів. Підготуйте огляд цих книжок.

ГУЦУЛЬСЬКИЙ ФОЛЬКЛОР І ТЕАТР ТА КІНО

Гуцульські звичаї, обряди часто дуже видовищні, вони аж наче просяться на сцену чи на екран. До того ж барвиста ноша, запальні музика й танці, діалоги у формі коломийок становлять прекрасний матеріал для драматичного дійства. Першим звернув увагу на це, як і на акторські здібності гуцулів, Гнат Хоткевич (1877 — 1938) — письменник, співак, бандурист. Родом із Харківщини,

Гнат Хоткевич (у центрі) серед акторів Гуцульського театру
(фото 1910 — 1911рр.).

він під час революції в Росії у 1905 році виїхав до Галичини і в 1906-1912 роках проживав у Криворівні. Він захоплювався красою Гуцульщини, досконало опанував гуцульську говірку, полюбив гуцулів, їх уснopoетичну творчість. У нього виник задум створити гуцульський народний театр. Це здавалося нездійсненим, адже гуцули ніколи театру не бачили, більшість із них були неписьменними. Та Г. Хоткевич досяг своєї мети: у 1910 році в с. Красноїлі виник Гуцульський театр, акторами якого стали мешканці цього села. Письменник створив і репертуар театру. Він переробив п'єсу польського письменника Юзефа Коженьовського «Карпатські горяни», давши їй назву «Антін Ревізорчук» (так звали головного героя твору — опришка). Потім Г. Хоткевич написав й інші твори: драму «Довбуш», фольклорно-етнографічну п'єсу «Гуцульський рік», в якій відтворено гуцульські звичаї та обряди, а також фантастичну п'єсу «Непросте», в якій «дієвими постатями» були мольфари, мавки, лісні та інші

витвори гуцульської демонології. Гуцульський театр у 1910-1912 роках з великим успіхом виступав у багатьох містах Галичини, Буковини та Польщі, а деякі його актори гастролювали навіть у Києві, Харкові, викликаючи загальне захоплення своєю ширістю, безпосередністю в поведінці на сцені. Театр припинив діяльність у зв'язку з першою світовою війною.

На початку 30-х років його відродив у Красноїлі громадський діяч і письменник Василь Костинюк. Третє відродження Гуцульського театру сталося на початку 90-х років; діє він і тепер, знайомлячи глядачів зі скарбами гуцульського фольклору, з етнографією нашого краю.

Професійні театри у наш час також звертаються до гуцульської теми. Івано-Франківський театр поставив п'єси «Опришки» та «Тіні забутих предків» за однойменними творами В. Гжицького та М. Коцюбинського, а Чернівецький театр — п'єсу «В неділю рано зілля копала» за повістю О. Кобилянської.

Гуцульський фольклор та етнографія виходять і на екрані кіно та телебачення. Кінофільм режисера Сергія Параджанова (1924 — 1990) «Тіні забутих предків» (1965) здобув світову славу. Головну роль — Івана у ньому блискуче зіграв видатний артист Іван Миколайчук. У багатьох кадрах фільму як актори виступали прості гуцули — мешканці Верховини, Криворівні, Красноїлі. Незмінним успіхом користуються кіно- та телевізійні фільми «Довбуш», «Білий птах з чорною ознакою», «Анничка», «Камінна душа», «Гори димлять», «В неділю рано зілля копала». Багатющі духовні, мистецькі скарби Гуцульщини показані в десятках документальних фільмів, телепередач.

З'явився й перший телесеріал з гуцульською тематикою — «Час збирати каміння». Автор сценарію і режисер-постановник Володимир Андрощук відтворив у ньому життя гуцулів в умовах Австрійської імперії середини

19 століття. Бачимо, як гуцулів насильно забирають до цісарського війська, гонять їх воювати за чужі інтереси; показано й опришків; причому оцінка їм дається з народного погляду, відбитого в легендах, переказах, співанках.

Але можливості для передачі засобами театру, кіно, телебачення багатств духовного світу гуцулів невичерпні. Чекають, зокрема, інсценізації та екранизації десятки романів, повістей, оповідань, написаних про Гуцульщину. Багато подій з історії краю не знайшли відображення в театрі чи на еcranі, приміром, Гуцульська Республіка на Закарпатті в 1918-1919 роках, Гуцульське повстання на Верховинщині у 1920 році, славні й трагічні події в Карпатській Україні 1938-1939 років тощо. Втім, і літературних творів на ці теми також майже немає. Вони не можуть бути написані без використання гуцульського фольклору.

Тож перед молодим поколінням відкривається неосяжне поле творчої діяльності.

- * *Скористайтеся нагодою відвідати виставу театру чи демонстрацію кінофільму, переглянути показ телефільму на тему Гуцульщини. Зверніть увагу на використання в них гуцульського фольклору, етнографії.*
- * *Спробуйте інсценізувати на шкільній сцені один із невеликих творів про події на Гуцульщині, наприклад, Береста «Не зраджу» (вміщений у книжці «Плей», с.с. 127-133).*

ТЕМА ГУЦУЛЬСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ В ОБРАЗОТВОРЧОМУ МИСТЕЦТВІ

Дуже своєрідні, яскраві поетичні образи гуцульського фольклору здавна привертали увагу, захоплювали майстрів образотворчого мистецтва — живописців, графіків, різьбярів, скульпторів. Годі називати всіх митців та їхні твори, натхнені народною поезією, міфологією Гуцульщини.

Чи не найпершим автором полотен гуцульської тематики в українському мистецтві був Корнило Устиянович (1839 — 1903). Його картина «Гуцулка біля джерела» та «Гуцул» являють нам наче персонажів співанок про гуцульську вроду — у барвистій «вбері», що свідчить про замилування в красі, з відблиском багатого духовного світу на обличчях. Відчувається симпатія автора до своїх герой, зображеніх з романтичною піднесеністю, у на-

Худ. Іван Труш. Трембітари.

роднопоетичному дусі.

Багато своїх найкращих праць присвятив Гуцульщині Іван Труш (1869 — 1941), крім того, він розмалював церкву в Довгополі, зруйновану комуністичними атеїстами в 60-х роках. Безпосередньо з етнографією та фольклором пов'язані сонячна, радісна картина «Гагілки» та тужна, сумовита — «Трембітари».

Юліян Панькевич (1868 — 1933) створив немало полотен, на яких відобразив карпатські пейзажі («Коло Косова», «Камінь Довбуша» та інші). Фольклорні мотиви проймають графічну серію ілюстрацій Ю. Панькевича до збірки В. Гнатюка «Похоронні голосіння».

Багатьох митців приваблює образ О. Довбуша, причому таким, яким він залишився в народних піснях, легендах, переказах. Це романтичний герой — месник за народні кривди, уособлення борця за правду і справедливість. Таким його бачимо на картині Ярослава Пстрака (1878 — 1916) «Сніжна заметіль»: Олекса Довбуш, долаючи люту завірюху, гірським плаєм поспішає до людей... Як справжній володар гір зображеній ватажок опришків у деревориті О. Кульчицької «Олекса Довбуш», у скульптурі Володимира Сколоздри (1912 — 1980) цієї ж назви, у картині Григорія Смольського (1893 — 1985) «Довбуша вітають на Гуцульщині». Не оминув цієї теми Й Олекса Новаківський (1872 — 1935); він у 1920-х роках

Худ. Олекса Новаківський.
Дзвінка.

Худ. Олена Кульчицька. *Веснянки на Гуцульщині.*

організував вищу мистецьку школу у Львові, студенти якої щороку приїжджали на Гуцульщину, в Космач, для мальської практики. О. Новаківський змальовує Довбуша на фоні величного гірського краєвиду, як мужнього романтичного героя. Фольклором навіяній також образ Дзвінки. У її портреті автор передає складну психологію героїні, у ній поєднані жіночність і мужність. Портрет овіяний серпанком трагізму. Портрет Довбуша створив також Федір Кричевський (1879 — 1947).

Згадана вище славетна художниця Олена Кульчицька (1877 — 1967) присвятила Гуцульщині живописні полотна «Ярмарок у Косові», «Діти на леваді» та безліч графічних творів. Духом гуцульського фольклору пройняті ілюстрації до «Тіней забутих предків» М. Коцюбинського. На них бачимо і оспівані в коломийках гори, і полонини, і міфічні істоти — щезника, чугайстра, і звичаї гуцулів (весілля, похорон, свят-вечір та інші).

Суворість і водночас романтику полонинського життя та праці лісорубів і плотогонів передає у своїх творах Йосип Бокшай (1891 — 1975). Його картини «Зустріч на полонині», «Бокораші» відзначаються мальовничістю, поетичністю, ліризмом. Ці ж теми розробляли також Федір Манайло (1910 — 1978), Антон Кашшай (нар. 1921 р.).

Дуже сучасними і водночас у згоді з народними традиціями є ілюстрації до повісті М. Коцюбинського «Тіні забутих предків» Георгія Якутовича (нар. 1930 р.). А в ліногравюрі «Аркан» митець зумів передати і велич Карпат, чиї вершини спілкуються з хмарами, і мужність, героїзм гуцулів, танець яких передає силу й незламну волелюбність.

Фольклорною романтикою овіяні гуцули в малюнках Едварда Козака, який замолоду був учнем школи Новаківського, а згодом жив на еміграції.

Лише назведемо інших митців, які любили Гуцульщину і відображали її у своїх творах. Це графіки Стефанія Гебус-Баранецька, Софія Караффа-Корбут, Осип Курилас, молярі Веніамін Кушнір, Іван Холоменюк, Антон та Вітольд Манастирські, Марія Сельська, Еміліан Грабовський, Микола Варення та інші.

Гуцульщина цікавила й цікавить і польських митців. На картинах Фредерика Паутша, що народився в Делятині і згодом став професором Krakівської академії мистецтв (1925 р.), бачимо похорони, сплав лісу Черемошем, святкування Водохреща та інші сюжети з життя верховинців. Його картини підкреслюють високу духовність гуцулів.

Співцем Гуцульщини справедливо називали Северина Обста, родом з Нижнього Березова, що творив у кінці 19 — на початку 20 століття. Він малював пейзажі, портрети, жанрові сценки з життя гуцулів.

Опришків у дусі народних легенд зображали Владис-

Дутчєк (мал. з праці В. Шухевича «Гуцульщина»).

кожному гуцульському оркестру. переважно зі скрипаля, цимбаліста і бубніста. Останнім часом бачимо в його складі й акордеоніста чи баяніста. Тепер можна зустріти й ансамблі сопілкарів.

Деякі оркестири гуцульських народних інструментів здобули велику популярність, як-от Косівський під керівництвом Дмитра Біланюка.

Є на Гуцульщині людина, яку називають оркестром: це Роман Кумлик з Верхнього Ясенова, який виконує співанки, акомпонуючи собі майже на двадцяти народних музичних інструментах, серед них такі, як ріг, сви-

єрідний засіб зв'язку в умовах гір.

Трембітання — своєрідний ритуал. Небагато є таких, що вміють його виконувати. Тому трембітарі посідають серед музикантів особливе місце.

Дуже своєрідним інструментом є дутка (або дуда, коза). Її роблять з невичиненої шкури, знятої з кізляти, оберненої шерстю досередини. У міх вставлено три цівки. Дутку надувають повітрям і, випускаючи його, утворюють звуки, перебираючи пальцями по дірках на одній із цівок. Музикантів-дутчаків порівняно небагато, вони є не в кожному селі.

Усім відомий бубон — неодмінний інструмент у гуцульському оркестрі. А складається він переважно зі скрипаля, цимбаліста і бубніста. Останнім часом бачимо в його складі й акордеоніста чи баяніста. Тепер можна зустріти й ансамблі сопілкарів.

ріль, фрілка, монтелєв, які тепер рідко де зустрінеш. Нечасто тепер можна побачити й лірника з лірою.

Є у гуцулів ще один дуже оригінальний музичний інструмент, яким колись користувалися тільки жінки. Це дримба. Дримба — це маленька залізна підківка, до якої прилаштовано сталеву пластинку — міндик. Пальцем правої руки торкають пластинку дримби, прикладеної до зубів, водночас видуваючи повітря. Гра на дримбі — це музика для себе, тиха, інтимна. Тепер дримбу використовують не лише як сольний інструмент, а й в ансамблях. Цікаво, що подібний народний інструмент існує й у далекій Монголії.

Гуцульська музика приграє до танців — гуцулки, козака, гайдука, аркана. Часто танець супроводжується співом коломийок. Аркан — чисто чоловічий танець. Під час нього використовуються різні кроки за командами («раз прибий», «май поправ», «батько спить», «батько встав», «раз за брата», «раз за дівку»), притупування. У різних селах танці з однаковою назвою мають свої особливості, є відмінності і в музиці.

До гуцульського музичного фольклору зверталися й звертаються відомі композитори. Микола Колесса (нар. 1903 р.), який часто буває на Гуцульщині, крім обробок народних мелодій, написав сюїту для струнного оркестру «В горах».

Станіслав Людкевич (1879 — 1979) є автором «Прикарпатської симфонії» та опери «Довбуш». Він також написав музику до пісні «Черемоше, брате мій». Всім відомі стрілецькі пісні Михайла Гайворонського (1892 — 1949), як-от «Іхав стрілець на війноньку». Цей композитор написав також «Гуцульську рапсодію», рапсодію «Довбуш», тріо «Коломийки» та інші твори на гуцульські мотиви.

Симфонічний твір «Гуцульський триптих» написав Ми-

рослав Скорик (нар. 1938 р.) — один із найвидатніших сучасних українських композиторів. Йому ж належать «Карпатський концерт», пісня «Карпати», музика до кінофільму «Тіні забутих предків». Мотиви гуцульських мелодій звучать у творах композиторів Анатолія Кос-Анатольського (1909 — 1983), Михайла Гринишина (нар. 1921 р.) та інших. А. Кос-Анатольський — автор музики до балету «Хустка Довбуша», пісні «Ой піду я межи гори», Залюбки співаємо пісні М. Гринишина «Вівці мої, вівці», «Гей, Карпати», «Ой зелена полонина» та інші, в яких звучать гуцульські мотиви. Народні гуцульські тембри органічно увійшли в наскрізь модерний твір для скрипки та фортепіано композитора Євгена Станковича (нар. 1942 р.) «На Верховині». Він є також автором музики до телефільму «Час збирати каміння».

Так гуцульський фольклор живить, збагачує професійну музику.

- * Які народні музичні інструменти використовують у твоїй місцевості? Які найвідоміші музиканти?
- * Чи є у вашому селі, місті майстри, що виготовляють музичні інструменти? Якщо є, відвідайте їх, ознайомтесь з їхньою працею.
- * Постараїся навчитись грати хоча б на одну з народних музичних інструментів (сопілці, дримбі).
- * На уроках музики навчіться співати автентичні (не оброблені композиторами) коломийки, співанки, старовинні колядки своєї місцевості.
- * Поповнююте список композиторів, які використовують у своїх творах гуцульський музичний фольклор.

ПІСЛЯМОВА

Ви ознайомилися зі значною кількістю фольклорних творів. Та то лише краплина з невичерпного моря народнopoетичної творчості нашого краю. Одна людина неспроможна пізнати все, народжене талантами народних співаків, казкарів, оповідачів.

Ви маєте всі підстави гордитися цим неосяжним мистецьким і духовним багатством, якому можуть позаздрити інші регіони нашої Батьківщини і цілі країни, навіть найрозвиненіші, де оригінальну народну творчість витісняє стандартизована продукція професіоналів, часто дуже далека від національних традицій.

Тож пізнаваймо, шануймо, бережімо свої національні поетичні скарби, не піддаваймося бездумно віянням чужої моди — ні в одязу, ні в музиці, ні в поезії, ні в домашньому побуті.

Це зовсім не означає, що ми недооцінюємо професійних поетів, співаків, музикантів. Але вони здатні глибоко зачепити наші почуття лише тоді, коли їхні твори будуть пройняті духом національності, народності, а не наслідуватимуть чуже лише тому, що воно модне.

А втім, дуже поширені, наприклад, у музиці, стилі «блюз», «кантрі» та інші — це твори, близькі до негритянського та американського фольклору. Але хіба наш фольклор гірший? Знаймо і поважаймо чуже, але ж не зрікаймося свого! Український народ створив фольклор, який гідно репрезентує наше духовне багатство перед усім світом. Частинкою цього скарбу є й народнопоетична творчість Гуцульщини. Ви запізналися з деякими її зразками. Нехай це знайомство спонукає вас шанобливо ставитися до всього, що створено талантом і працею народу, до якого ви належите. У міру власних сил і таланту пробуйте брати участь у творенні духовних, мистецьких цінностей свого народу.

ВИКОРИСТАНІ ЛІТЕРАТУРА ТА МАТЕРІАЛИ

У хрестоматії вміщено твори, записані упорядником книжки, а також ті, що їх записали Параска Герчук (Бабин), Василь Гуменюк (Яворів), Петро Дущук (Черганівка), Федір Книш (Верховина), Кирило Линдюк (Космач), Ольга Мартинюк (Старі Кути), Варвара Мартищук (Брустори), Іван Мисюк (Соколівка), Любов Самокіщук (Прокурава), Василь Стеф'юк (Косів).

Крім того, використано такі збірники фольклорних творів та праці про гуцульський фольклор:

- * З невичерпної криниці. Казки Українських Карпат. Записав і упорядкував Микола Зінчук. — Львів, 1994.
- * Киселюк Роман. Папороть Чугайстра. — Яремче, 1956.
- * Коломийки. Упорядкування, передмова і примітки Н. С. Шумади. — Київ, 1969.
- * Кондряк М. Ю. Путильщина: її минуле і сучасне. — Путила, 1995.
- * Ломацький Михайло. Країна чарів і краси. — Париж, 1959.
- * Народні перекази рідного краю. Зібрав Михайло Іванюк. — Вижниця, 1993.
- * Народні пісні в записах Михайла Павлика. — Київ, 1974.
- * Ой кувала зозулечка. Збірник народних співанок. Зібрала і упорядкувала Мирослава Шандро. — Путила, 1995.
- * Піпаш-Косівський Василь. Сінокіс. — Ужгород, 1973.
- * Сокіл Петро. Народні легенди та перекази українців Карпат. — Київ, 1995.

* Співанки-хроніки. Новели. Упорядкували О. І. Дей, С. Й. Грица. — Київ, 1972.

* Трембіта. Коломийки Рахівщини. Записав і упорядкував Василь Піпаш-Косівський. Друге видання. — Ужгород, 1964.

* Франко Іван. Галицько-русські приповідки. — Львів, 1905-1910.

* Ходили опришки. Упорядник І.-М. Сенько. — Ужгород, 1983.

* Шухевич Володимир. Гуцульщина. Четверта частина. — Львів, 1904.

У книжці, крім підписаних, вміщено ілюстрації О. Кульчицької до повісті М. Коцюбинського «Тіні забутих предків» (сторінки 12, 96, 100, 117, 144, 159, 168).

Зміст

Вступні відомості	
Усна словесність нашого краю	3
Фольклористи на Гуцульщині	5
І ти можеш стати фольклористом!	9
Із скарбниці гуцульського фольклору	13
Колискові пісні (колисанки)	14
Казки	24
Отак світ платить	25
Як пропав багатий брат	29
Царевич Яків і його браття	34
Як чоловік з жінкою стали менше їсти	37
Про дівку файну і не дуже файну	39
Циганське дурило	43
Як багач паску заміняв	45
Легенди, перекази, народні оловідання	47
Як утворилися гори	48
Чому люди не знають часу своєї смерті	49
Святий Петро і черешні	50
Кам'яна багачка	51
Головач з Гутинських гір	51
Про Герлічку	55
Підзахаричі	55
Які були опришки	58
Помста Дідушкові	62
Іван Рахівський	64
Флояра Баюрака	64
Рахів	65
Писаний Камінь	66
Про гору Довбушанку	67
Скала опришків біля Сокільського водопаду	68
Соколове Каміння	68
За братову пісню	70
Прислів'я та приказки	73
Загадки	87
Коломийки	92
Про рідний край, про гуцулів	96
Про полонини, полонинське життя	98
Про опришків	103

Про рекрутчину	107
Соціальні мотиви в коломийках	111
Коломийки про кохання	115
Жартівливі коломийки	123
 Колядки	130
Коляда священикові	132
Коляда газді	133
Коляда газдині	135
Коляда вдовиці	137
Коляда парубкові	139
Коляда дівчині	140
Коляда тому, в кого померла мама	141
Загальні колядки	142
 Співанки	145
Про велетів	146
Про походження гуцулів	147
Про Довбуша	148
Про Лук'яна Кобилицю	150
Про Гуцульське повстання в квітні 1920 року	152
Про події, що відбулися в 1939 році в Карпатській Україні	154
Про давні часи	157
Про лісорубів	159
Про висилку	161
Про референдум	165
 Дещо про світоглядні уявлення та вірування гуцулів	169
У світі чарів	170
Лісна, мавки, чугайстер	176
Щезник, арідник	177
Упирі, мерці	183
Вовкулака	185
Відьми	185
Примівники, ворожбити, знахарі	190
Провісники біди	194
 Гуцульський фольклор у літературі	197
Гуцульський фольклор і театр та кіно	206
Тема гуцульського фольклору в образотворчому мистецтві	210
Музичний фольклор гуцулів	214
 Післямова	219
Використані література та матеріали	220

Навчальний посібник

Ігор Пелипейко

ФЛОЯРА

Хрестоматія з гуцульського фольклору

Косів, «Писаний Камінь»

Художник Ольга Яремчук

Технічний редактор Василь Курищук

Комп'ютерний набір Василя Петричука

Комп'ютерна верстка Юрія Курищука

Здано до складання 01.06.99. Підп. до друку 10.10.99. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 14. Ум. фарбовідб. 14.
Тираж 1000. прим

Пелипейко І.

П 23 Флюра. Хрестоматія з гуцульського фольклору —
Косів: Писаний Камінь, 1999. — 226 с.

«Флюра» — перша хрестоматія з гуцульського фольклору, адресована вчителям та учням шкіл регіону. У ній зібрано зразки усної народної творчості різних жанрів — колискові пісні, казки, легенди, перекази, прислів'я і приказки, загадки, коломийки, співанки-хроніки, колядки — всього 364 твори, які відповідають як віковим особливостям школярів, так і завданням їх морального, національно-патріотичного, естетичного виховання. Посібник спонукає до збиранцької та пошукової роботи. Його можуть використовувати класоводи, вчителі української мови та літератури, історії, народознавства, а також класні керівники й вихователі. Посібник доповнює «Бібліотеку гуцульської школи» для вивчення гуцульщинознавства.

ББК. 82.3 (4 УКР)

